

**Armoede
en sociale
uitsluiting
2018**

**Armoede
en sociale
uitsluiting
2018**

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2017-2018	2017 tot en met 2018
2017/2018	Het gemiddelde over de jaren 2017 tot en met 2018
2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2017 en eindigend in 2018
2015/'16-2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2015/'16 tot en met 2017/'18

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

CCN Creatie, Den Haag

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70

Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

ISBN: 978 90 357 2347-4

ISSN: 2468-1598

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

In deze tweede uitgave van 'Armoede en sociale uitsluiting', die op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is opgesteld, wordt verslag gedaan van recente ontwikkelingen op het gebied van armoede en levensomstandigheden in Nederland. Naast de beschrijving van de financiële context wordt de armoede ook gezien in relatie tot sociale factoren zoals meedoen in de samenleving, gezondheid, de woonsituatie en slachtoffer- en daderschap van criminaliteit. Daarmee plaatst het CBS de armoedeproblematiek in een breed maatschappelijk perspectief.

Omdat de inzichten van wat armoede precies is subjectief zijn, spreekt het CBS niet van arme huishoudens. In Nederland is armoede geen kwestie van fysiek overleven. Iedere burger heeft in beginsel een dak boven zijn hoofd, hoeft geen honger te lijden, kan zich deugdelijk kleden en heeft toegang tot medische zorg. Armoede, of beter gezegd inkomensarmoede is gedefinieerd als het hebben van onvoldoende geld (inkomen) om een bepaald consumptieniveau te realiseren dat in Nederland als minimaal noodzakelijk wordt geacht. Hierbij kunnen verschillende inkomensafbakeningen gehanteerd worden. In deze publicatie is voornamelijk gebruik gemaakt van de lage-inkomensgrens van het CBS. Deze grens vertegenwoordigt door de tijd heen een vast koopkrachtniveau. Bij een inkomen onder de lage-inkomensgrens spreekt het CBS van een huishouden met een laag inkomen of van een huishouden met kans op armoede.

Met het in 2014 ingezette herstel van de economie, nam het risico op armoede in 2014 en 2015 af maar bleef in 2016 onveranderd. Ramingen die het Centraal Planbureau op verzoek van het CBS heeft gemaakt, wijzen op aanhoudende stabiliteit in 2017 en een daling in 2018. Anders gesteld is het met langdurige armoede: de kans om ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen te moeten rondkomen nam ook in 2016 verder toe. Dat komt vooral door de groeiende groep mensen die moeilijk uit de bijstand kan komen. Maar in bevolkingsgroepen die in 2014 en 2015 in toenemende mate door hardnekkige armoede getroffen werden, zoals eenoudergezinnen en minderjarige kinderen, stabiliseerde het risico in 2016.

Personen die deel uitmaken van een huishouden met een laag inkomen zijn minder maatschappelijk betrokken dan personen uit een huishouden met een hoger inkomen. Ze hebben minder sociale contacten en zijn inactiever in verenigingen. Ook worden ze vaker als verdachte aangemerkt en geven ze frequenter aan slachtoffer van geweld te zijn geweest. Verder rapporteren zij een minder goede gezondheid, leven korter en hebben meer zorgkosten. Over

hun woning en woonomgeving zijn ze minder tevreden dan degenen met een hoger inkomen. In materieel opzicht gaat een laag inkomen vaak samen met een betrekkelijk gering vermogen, beperktere bestedingsmogelijkheden en betalingsachterstanden.

In vergelijking met andere landen van de Europese Unie is het armoederisico in Nederland klein. In Nederland zelf speelt de armoedeproblematiek sterker bij mensen van niet-westerse komaf dan bij een Nederlandse achtergrond, zoals ook bleek uit eerdere CBS-publicaties. Nieuw in deze publicatie is een gedetailleerde blik op armoedecijfers naar migratieachtergrond. Er is onder meer aandacht voor migranten met een Syrische en Somalische afkomst. Eveneens nieuw is het hoofdstuk gewijd aan werkenden met kans op armoede. Daarin komt naar voren dat vooral zelfstandigen zonder personeel voor armoede kwetsbaar zijn. Verder is in deze publicatie aandacht voor de sociale context van kinderen die opgroeien in armoede.

Ten slotte presenteert het boek de meest recente armoedecijfers per gemeente. Cijfers op wijk- en buurtniveau zijn te vinden in een aparte digitale visualisatie. Gedetailleerde gegevens over armoede zijn beschikbaar op StatLine, de digitale databank van het CBS.

Directeur-Generaal

Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

Den Haag/Heerlen/Bonaire, januari 2018

Inhoud

Voorwoord **3**

Samenvatting **7**

1. Perspectieven op armoede en sociale uitsluiting 12

- 1.1 Kans op armoede als een tekort van middelen **13**
- 1.2 Sociale uitsluiting: sociale, culturele en psychische aspecten van de leefsituatie **20**
- 1.3 Opbouw van deze publicatie **22**

2. Kans op armoede bij huishoudens 24

- 2.1 Trends **25**
- 2.2 Intensiteit van armoede **29**
- 2.3 Socioeconomische risicogroepen **31**
- 2.4 Demografische risicogroepen: huishoudenstype en leeftijd **35**
- 2.5 Demografische risicogroepen: migratieachtergrond **40**

3. Kans op armoede bij personen 48

- 3.1 Trends en risicogroepen **49**
- 3.2 Dynamiek van armoede **53**

4. Werkenden met kans op armoede 57

- 4.1 Trends **58**
- 4.2 Risicogroepen **60**
- 4.3 Enige profielen **69**

5. Sociale context van armoede 73

- 5.1 Vertrouwen en participatie **74**
- 5.2 Verdachten en slachtoffers van criminaliteit **78**
- 5.3 Gezondheid, leefstijlen en zorgkosten **85**
- 5.4 Gezondheid en crimineel gedrag van kinderen **95**

6. Woonsituatie en armoederisico 98

- 6.1 Woonsituatie **99**
- 6.2 Woonlasten en duur scheefwonen **101**
- 6.3 Verhuiswensen en realisatie **106**

7. Armoederisico's in breed financieel perspectief	109
7.1 Bestedingen en vaste lasten van huishoudens	110
7.2 Financiële problemen, moeilijk rondkomen en toekomstverwachting	113
7.3 Vermogenspositie	122
7.4 Wettelijke schuldsaneringen	126
8. Ruimtelijke spreiding van armoede	131
8.1 Armoederisico in gemeenten	132
8.2 Segregatie van huishoudens met een laag inkomen	136
9. Risico op armoede of sociale uitsluiting in Europa	140
9.1 Ontwikkeling van het risico op armoede of sociale uitsluiting	141
9.2 Componenten van risico op armoede en sociale uitsluiting	146
Bijlagen	151
Bijlage A. Beleidsmatige inkomensgrens	152
Bijlage B. Inkomensstatistiek: herziene cijfers	156
Literatuur	160
Medewerkers	162

Samenvatting

In *Armoede en sociale uitsluiting 2018* wordt de bevolking van Nederland in kaart gebracht die in welvaart en sociaal opzicht is achtergebleven bij de rest. Door de financiële situatie ook in relatie tot sociale factoren te beschrijven, plaatst het CBS de armoedeproblematiek in een breed maatschappelijk perspectief. Armoede in Nederland is veeleer een kwestie van te geringe inkomsten dan van fysiek overleven. Iedere inwoner heeft in principe immers onderdak en toegang tot medische zorg, en niemand hoeft honger of kou te lijden. Om (inkomens) armoede af te bakenen is in deze publicatie voornamelijk gebruik gemaakt van de lage-inkomensgrens van het CBS. Deze grens vertegenwoordigt door de tijd heen een vast koopkrachtniveau en wordt jaarlijks alleen aangepast voor de prijsontwikkeling. Bij een inkomen onder de lage-inkomensgrens spreekt het CBS van een huishouden met een laag inkomen of van een huishouden met kans op armoede.

De lage-inkomensgrens is afgeleid van het bijstandsniveau voor een alleenstaande in 1979, toen dit in koopkracht het hoogst was. In 2016 lag de grens voor een alleenstaande op 1 030 euro per maand. Voor een paar zonder kinderen was het grensbedrag 1 410 euro, voor een paar met twee minderjarige kinderen 1 940 euro en voor een éénoudergezin met twee minderjarige kinderen 1 560 euro. In deze publicatie worden ook de beleidsmatige inkomensgrens en de Europese armoedegrens kort belicht. De laatste is gebruikt voor een internationale vergelijking van armoede of sociale uitsluiting.

Risico op armoede bij huishoudens in 2016 gelijk gebleven

In 2016 moesten 590 duizend van de ruim 7,2 miljoen huishoudens rondkomen van een laag inkomen. Dit waren er net zoveel als in het voorgaande jaar. In de periode 2011–2013 nam het percentage huishoudens met een laag inkomen vanwege de economische crisis sterk toe van 6,9 tot 8,9 procent in 2013. In 2014 en 2015 daalde dit aandeel met in totaal 0,7 procentpunt tot 8,2 procent. De daling zette niet door in 2016 waardoor het armoederisico op 8,2 procent bleef steken. Ook voor 2017 lijkt er geen verbetering in het verschiep, pas in 2018 zou het aandeel huishoudens met een laag inkomen kunnen dalen naar 7,9 procent. Dit beeld komt naar voren uit de ramingen voor 2017 en 2018 die het Centraal Planbureau op verzoek van het CBS heeft uitgevoerd.

Wel verdere toename van het langdurig armoederisico in 2016

Van de huishoudens met een laag inkomen moesten er 224 duizend al ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen rondkomen. Dat zijn er 15 duizend meer dan in 2015. Ook in 2015 viel er een stijging van het aantal huishoudens met een langdurig armoederisico te noteren. In de jaren 2014, 2015 en 2016 bedroeg het aandeel huishoudens met een langdurig laag inkomen respectievelijk 2,7 procent, 3,1 procent en 3,3 procent. De recente stijging komt vooral voor rekening van het toenemend aantal huishoudens dat langdurig afhankelijk is van een bijstandsuitkering. Deze huishoudens zijn door toedoen van de economische crisis onder de streep terecht gekomen en weten zich niet hieraan te ontworstelen.

Hoogste risico's bij Syrische en Eritrese huishoudens

Onder huishoudens van niet-westerse afkomst kwam in 2016 het aandeel met een laag inkomen uit op 26 procent en bedroeg het aandeel met een langdurig laag inkomen 13 procent. Vluchtelingen uit Syrië en Eritrea die inmiddels de asielpprocedure hebben doorlopen en een verblijfsvergunning hebben ontvangen lopen de hoogste armoederisico's. Ruim driekwart van de Syrische statushouders moest in 2016 van een laag inkomen rondkomen, onder de (kleine) groep huishoudens van Eritrese afkomst lag het aandeel met 83 procent nog een stuk hoger. Het gros van deze huishoudens leeft van de bijstand.

Behalve de niet-westerse huishoudens lopen ook eenoudergezinnen, alleenstaanden tot de AOW-leeftijd, huishoudens met bijstand en huishoudens met een laag opgeleide hoofdkostwinner relatief vaak risico op armoede. Zo moest van de eenoudergezinnen met minderjarige kinderen in 2016 23 procent van een laag inkomen rondkomen en had 8 procent van hen al minstens vier jaar achtereen een laag inkomen.

Druk vaste lasten en financiële problemen relatief groot bij risicohuishoudens

Vaste lasten voortkomende uit contractuele verplichtingen zoals woonlasten, uitgaven voor energie, water, verzekeringen en consumptieve belastingen legden in 2015 beslag op bijna de helft van de totale maandelijkse uitgaven van huishoudens met een (langdurig) laag inkomen. Bij de huishoudens met een hoger inkomen vormden de vaste lasten een derde deel van de totale uitgaven.

Ook hadden huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens vaker financiële problemen dan huishoudens met een hoger inkomen. Ze hadden vaker betalingsachterstanden (16,8 tegen 3,4 procent in 2016) en konden zich bepaalde uitgaven veelal niet veroorloven. Zo gaf 14 procent aan onvoldoende geld te hebben voor om de dag een warme maaltijd met vlees, vis of kip en hadden 6 op de 10 niet genoeg geld om regelmatig nieuwe kleren te kopen. Ruim de helft van de lage inkomens gaf aan (zeer) moeilijk te kunnen rondkomen. Het aandeel huishoudens met een laag inkomen dat zei schulden te moeten maken, kwam uit op 11,5 procent. Van de hogere inkomens was dat 1,2 procent. Lage inkomens komen bovendien vaker in de schuldsanering terecht dan hogere inkomens.

Meer dan 1 miljoen personen lopen risico op armoede

Het aantal huishoudensleden dat in 2016 deel uitmaakte van de 590 huishoudens met een laag inkomen bedroeg bijna 1,1 miljoen personen. Dat komt overeen met 6,8 procent van de bevolking. Daarmee lag het armoederisico onder de bevolking in 2016 een fractie lager dan in 2015 (6,9 procent). De ramingen die het Centraal Planbureau op verzoek van het CBS heeft uitgevoerd wijzen op een verdere daling naar 6,7 procent in 2017 en 6,4 procent in 2018. Wel is in 2016 in de bevolking het risico op een langdurig laag inkomen licht gestegen ten opzichte van het voorgaande jaar (van 2,5 naar 2,6 procent).

Armoedekans onder minderjarige kinderen gedaald

In 2016 leefden 292 duizend minderjarige kinderen in een gezin met een inkomen onder de lage-inkomensgrens, 117 duizend minderjarige kinderen behoorden tot de groep met een langdurig laag inkomen. Kinderen met een (langdurig) armoederisico maken veelal deel uit van een eenoudergezin. In lijn met de ontwikkeling in de totale bevolking is het percentage kinderen met kans op armoede gedaald van 9,2 naar 8,9 procent. Het aandeel kinderen behorende tot de groep met een langdurig laag inkomen bleef met 3,7 procent onveranderd ten opzichte van het voorgaande jaar.

Zzp'ers het meest kwetsbaar voor armoede

Het aantal personen in de leeftijd van 15 tot 75 jaar met hoofdzakelijk inkomen uit betaald werk kwam in 2016 uit op krap 7,3 miljoen. Hiervan maakte

2,8 procent (203 duizend werkenden) deel uit van een huishouden onder de lage-inkomensgrens, 0,6 procent (42 duizend werkenden) behoorde tot de groep met een langdurig laag inkomen. Onder werknemers was het percentage met een laag inkomen met 1,7 procent het kleinst, onder zelfstandigen met personeel (zmp'ers) was dat 5,2 procent en onder zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) 9,4 procent. Het aandeel met een langdurig armoederisico bedroeg 0,4 procent onder werknemers, 1 procent onder zmp'ers en 2,1 procent onder zzp'ers. Bij werknemers en zmp'ers daalde het armoederisico ten opzichte van 2015 maar bleef het risico op langdurige armoede stabiel. Bij zzp'ers was juist sprake van een stijging van het (langdurig) armoederisico. Veelal werken deze zzp'ers niet voltijds.

Armoederisico gaat samen met achterstanden op het sociale vlak

Personen die deel uitmaken van een huishouden met een laag inkomen verrichten minder vaak vrijwilligerswerk en onbezoldigde activiteiten voor verenigingen dan personen met een hoger inkomen. Ook is bij lage inkomens zowel het aandeel dat verdacht wordt van het plegen van een misdrijf als het aandeel dat slachtoffer is geworden van criminaliteit groter dan onder personen met een hoger inkomen. In 2015 bedroegen de cijfers respectievelijk 4 tegen 1 procent en 22 tegen 17 procent. De kwaliteit van de woning en de woonomgeving wordt door personen met armoederisico lager gewaardeerd dan door personen met een hoger inkomen. Daarnaast is er sprake van een onevenwichtige stapeling van gezondheidsproblemen. Personen met een armoederisico hebben hogere zorgkosten, een minder goede gezondheid, een ongezonere leefstijl – ze bewegen minder, roken meer en zijn vaker te dik – en een lagere (gezonde) levensverwachting dan personen met een hoger inkomen. Zo was in 2014/2016 bij mensen met een laag inkomen de levensverwachting in als goed ervaren gezondheid bij geboorte gemiddeld bijna 51 jaar, terwijl degenen met een hoger inkomen op ruim 65 gezonde jaren uitkwamen.

Hoogste armoederisico in Rotterdam

Hoe meer inwoners in een gemeente, des te hoger is doorgaans het percentage huishoudens met risico op armoede. In 2016 was het aandeel met 15,3 procent het hoogst in Rotterdam, gevolgd door Groningen met 14,7 procent en Amsterdam met 14,6 procent. In de top-10 staan behalve Den Haag (14,1 procent) uitsluitend gemeenten van buiten de Randstad: Arnhem, Heerlen, Leeuwarden, Enschede,

Nijmegen en Vaals. In Groningen was de kans op langdurige armoede met een aandeel van 7,4 procent het grootst, op de voet gevolgd door Rotterdam (7,3 procent) en Amsterdam (7,1 procent). Aanvullend op het landelijk beleid treffen sommige gemeenten specifieke maatregelen ter bestrijding van armoede in hun gemeente. Deze regelingen zijn niet in de CBS-cijfers verdisconteerd.

Binnen EU scoort Nederland gunstig in risico op armoede of sociale uitsluiting

Ruim 17 procent van de bevolking van de 28 lidstaten van de Europese Unie (EU) liep in 2015 risico op armoede, terwijl krap 24 procent te maken had met kans op armoede of sociale uitsluiting. Nederland steekt in beide ranglijsten met respectievelijk 11,6 en 16,4 procent gunstig af ten opzichte van overige lidstaten. Voor wat betreft het armoederisico waren alleen in Tsjechië en Zweden de percentages lager, bij de kans op armoede of sociale uitsluiting volgde Nederland pal achter Tsjechië.

1.

Perspectieven

op armoede

en sociale

uitsluiting

Armoede wordt om praktische redenen doorgaans afgebakend op basis van het inkomen. In dit hoofdstuk wordt onder meer besproken welke inkomensgrenzen daarbij gebruikt worden. Armoede is echter breder dan alleen een laag inkomen. Andere ongunstige levensomstandigheden gaan hier vaak mee samen. Bij een opeenstapeling van sociale problemen spreken we van sociale uitsluiting. Hoe ziet dit breder maatschappelijk perspectief van armoede en sociale uitsluiting er uit? En hoe kunnen we de armoedeproblematiek beschrijven?

1.1 Kans op armoede als een tekort van middelen

Uiteenlopende definities

In de welvarende, westerse landen is er veel discussie over de definitie van armoede. Vragen over welke leefsituatie als armoede moet worden aangemerkt en welke mensen nu daadwerkelijk arm zijn, laten zich niet eenduidig beantwoorden. De opvattingen – of ze nu afkomstig zijn van wetenschappers, maatschappelijke hulpverleners, politici, beleidsmakers of de man op de straat – zijn hierover verdeeld. Dat armoede in West-Europese landen, anders dan in veel ontwikkelingslanden, niet zozeer een kwestie van fysiek overleven is, maar veeleer in relatie staat tot het algemeen welvaartsniveau van de samenleving waarvan personen deel uitmaken, daarover bestaat grotendeels wel overeenstemming. In Nederland is dit welvaartsniveau dusdanig dat in beginsel iedere burger een dak boven zijn hoofd heeft, geen honger hoeft te lijden, zich deugdelijk kan kleden en toegang heeft tot medische zorg. In dit opzicht bestaat er geen armoede in Nederland. Toch zijn er wel degelijk verschillen in levensstandaard: niet iedereen beschikt over toereikende financiële middelen om in voldoende mate in de maatschappij te kunnen participeren. De in Nederland gebruikte armoededefinities beogen in wezen alle op hun manier inhoud te geven aan een minimaal noodzakelijk geacht pakket van levensbehoeften.

Aan dit normatieve concept wordt op uiteenlopende wijze een concrete, operationele invulling gegeven. Het gaat hierbij niet alleen om verschillen ten aanzien van de hoogte van de inkomensgrens, maar ook hoe deze voor diverse huishoudentypen vastgesteld wordt en hoe deze zich van jaar tot jaar ontwikkelt,

welk inkomensbegrip centraal staat en hoe de onderzoekspopulatie wordt afgebakend. De meest gebruikte criteria om inkomensarmoede in Nederland af te bakenen zijn de lage-inkomensgrens van het CBS, de beleidsmatige inkomensgrens, de Europese armoedegrens, en de budgetgrens van het Sociaal en Cultureel Planbureau (zie Soede, 2006) die hier verder onbesproken blijft.

Omdat de inzichten over wat precies onder armoede verstaan moet worden, sterk uiteen lopen, spreekt het CBS bij hantering van de lage-inkomensgrens niet van arme huishoudens of huishoudens die in armoede leven, maar van huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens (kortweg huishoudens met een laag inkomen) of van huishoudens met kans op armoede.

Inkomensbegrip

Voor het meten van het risico op armoede vormt het besteedbaar huishoudensinkomen het uitgangspunt. Dit omvat inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, en overdrachtsinkomen bestaande uit uitkeringen, pensioen en ontvangen partneralimentatie. Betaalde partneralimentatie en sociale premies en belastingen op het inkomen zijn in mindering gebracht. Kinderalimentatie en ouderlijke bijdragen aan uitwonende kinderen worden niet waargenomen en kunnen daardoor niet in het inkomensbegrip worden opgenomen. De verplichte premie basiszorgverzekering die huishoudens aan de zorgverzekeraar betalen, is op het inkomen in mindering gebracht. Een in verband hiermee verkregen zorgtoeslag is bij het inkomen geteld. Bij hantering van de lage-inkomensgrens en de beleidsmatige inkomensgrens zijn aan bestedingen gebonden uitkeringen als de huurtoeslag buiten beschouwing gelaten.

Equivalentieschaal: standaardiseren van inkomens(grenzen)

Het maakt veel uit hoeveel mensen in een huishouden van een bepaald inkomen moeten leven. Inkomens(grenzen) van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling worden met behulp van een equivalentiefactor vergelijkbaar gemaakt (CBS, 2004). Deze factor geeft weer hoe groot het schaalvoordeel is bij het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is het

eenpersoonshuishouden als norm gekozen met een bijbehorende factor gelijk aan 1. Voor elke extra volwassene wordt 0,19 tot 0,37 aan deze factor toegevoegd en voor elk extra minderjarig kind 0,15 tot 0,33. Voor een echtpaar zonder kinderen bedraagt de factor bijvoorbeeld 1,37. Een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 1 030 euro per maand en een echtpaar met een besteedbaar inkomen van 1 410 (= 1 030 x 1,37) euro per maand bevinden zich dus op een even hoog welvaartsniveau. Voor de meest voorkomende huishoudentypen is de equivalentiefactor opgenomen in tabel 1.1.1.

Lage-inkomensgrens: een vast koopkrachtbedrag geënt op het sociaal minimum

De lage-inkomensgrens van het CBS weerspiegelt een vast koopkrachtbedrag in de tijd. Doordat de lage-inkomensgrens alleen voor de prijsontwikkeling wordt geïndexeerd, is dit criterium bij uitstek geschikt voor vergelijkingen in de tijd.

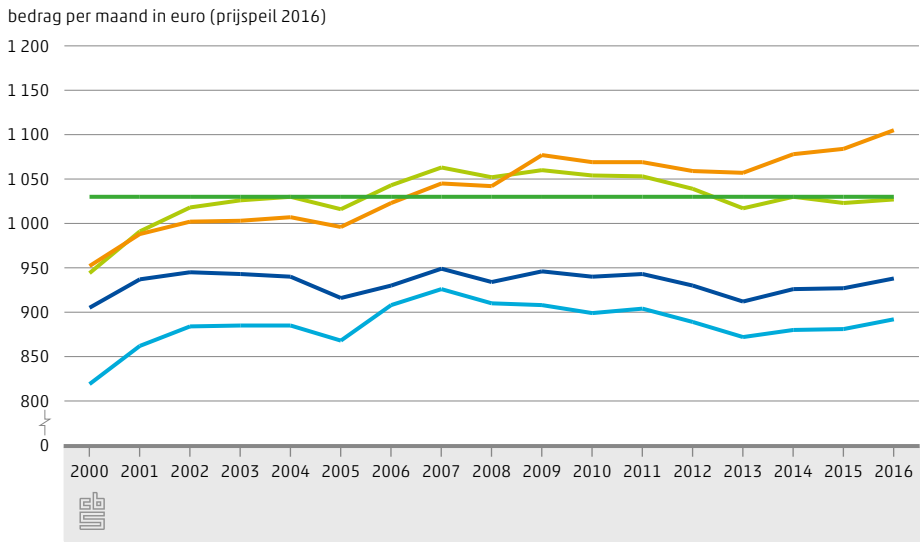
Bij de start van de statistiek over (personen in) huishoudens met een laag inkomen is bij het bepalen van de hoogte van lage-inkomensgrens rekening gehouden met de hoogte van het sociaal minimum (Bos, 1996). Daarbij is de lage-inkomensgrens juist boven de bijstandsuitkering van een alleenstaande gelegd. Uitgangspunt vormde hiervoor het bijstandsniveau in 1979, toen deze op een hoog niveau lag. Hiermee werd beoogd dat huishoudens die uitsluitend of vooral op bijstand of AOW (Algemene ouderdomswet) zijn aangewezen, tot de categorie met een laag inkomen gerekend worden. In 2016 bedroeg de lage-inkomensgrens voor een alleenstaande 12 360 euro per jaar. Per maand komt dit neer op 1 030 euro. Voor meerpersoonshuishouden is de lage-inkomensgrens met behulp van een equivalentiefactor aangepast voor de omvang en samenstelling van het huishouden. De aldus gecorrigeerde inkomens(grenzen) zijn daarmee vergelijkbaar gemaakt met de besteedbare ruimte van een alleenstaande.

1.1.1 Hoogte van de lage-inkomensgrens en equivalentiefactor van enkele huishoudentypen

	Paar				Eenoudergezin			
	Alleenstaande	zonder kind	1 kind	2 kinderen	3 kinderen	1 kind	2 kinderen	3 kinderen
netto maandbedrag in euro (lopende prijzen)								
Lage-inkomensgrens								
2000	770	1 060	1 290	1 450	1 590	1 030	1 160	1 360
2005	870	1 190	1 460	1 640	1 800	1 160	1 320	1 530
2010	940	1 290	1 570	1 770	1 940	1 250	1 420	1 660
2014	1 020	1 400	1 700	1 920	2 100	1 360	1 540	1 800
2015	1 030	1 410	1 710	1 930	2 120	1 370	1 550	1 810
2016	1 030	1 410	1 720	1 940	2 120	1 370	1 560	1 810
Equivalentiefactor								
2000-2016	1,00	1,37	1,67	1,88	2,06	1,33	1,51	1,76

Bron: CBS (Inkomsstatistiek) en CBS (2004).

1.1.2 Lage-inkomensgrens en het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van enkele groepen op het beleidsmatig minimum

- Paar met bijstandsuitkering en kindgebonden budget (1 kind)
- Alleenstaande (23-64 jaar) met bijstandsuitkering
- Alleenstaande ouder met bijstandsuitkering en kindgebonden budget (1 kind)
- Lage-inkomensgrens (1 030 euro)
- Alleenstaande met AOW-pensioen

Bron: CBS, Inkomsstatistiek.

Ook in 2016 lag het inkomen (exclusief huurtoeslag) van een alleenstaande bijstandsvanger onder de lage-inkomensgrens. Van groepen die alleen van het beleidsmatig minimum moeten rondkomen, hadden er enkele een inkomen net boven de lage-inkomensgrens. Dit geldt voor eenoudergezinnen met één kind (2006–2012) en voor alleenstaande AOW'ers en AOW-paren (vanaf 2007).

Beleidsmatige inkomensgrens: ontleend aan het bijstandsniveau en AOW

De beleidsmatige grens is gebaseerd op het wettelijk bestaansminimum dat in de politieke besluitvorming is vastgesteld. Tot aan de pensioengerechtigde leeftijd is het beleidsmatig of sociaal minimum gelijk aan de hoogte van de bijstandsuitkering en vanaf de pensioengerechtigde leeftijd is dit ontleend aan het AOW-pensioen. Voor huishoudens met kinderen zijn de kinderbijslag en het kindgebonden budget aan het normbedrag toegevoegd. Voor de uitvoering van het gemeentelijk armoedebeleid wordt vaak uitgegaan van een inkomensgrens die gelijkgesteld is aan een zeker percentage (bijvoorbeeld 110 procent) van het sociaal minimum. Dit betekent dat bijstandsvangers met geringe aanvullende inkomsten ook onder deze drempel vallen. Voor geselecteerde groepen zijn de normbedragen opgenomen in tabel 1.1.3; voor het bepalen van bijvoorbeeld de 110%-variant van de beleidsmatige inkomensgrens moeten de bedragen uit deze tabel dus vermenigvuldigd worden met de factor 1,1.

1.1.3 Besteedbaar inkomen van huishoudens op het beleidsmatig minimum (selectie van huishoudentypen)

	Paar				Eenoudergezin			Alleenstaande AOW'er	Paar, beide partners AOW'er	
	Alleenstaande (23–64 jaar)	zonder kind	1 kind	2 kinderen	3 kinderen	1 kind	2 kinderen			3 kinderen
	netto maandbedrag in euro (lopende prijzen)									
2000	680	960	1 020	1 100	1 190	940	1 020	1 100	710	1 000
2005	770	1 090	1 230	1 300	1 380	1 140	1 220	1 300	840	1 170
2010	860	1 200	1 370	1 480	1 570	1 280	1 380	1 480	980	1 340
2014	920	1 280	1 460	1 580	1 670	1 360	1 480	1 570	1 070	1 450
2015	920	1 290	1 470	1 610	1 700	1 360	1 500	1 590	1 080	1 460
2016	940	1 310	1 490	1 640	1 740	1 370	1 510	1 620	1 100	1 490

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Aan het beleidsmatig minimum als armoedecriterium kleven twee bezwaren. In de eerste plaats verschilt de koopkracht, dat is het – met de equivalentiefactoren van het CBS – gestandaardiseerd besteedbaar inkomen, tussen de verschillende groepen van sociale minima. Zo is een alleenstaande met alleen AOW een stuk beter af dan een alleenstaande of paar met één kind die bijstand ontvangen (vergelijk figuur 1.1.2). Een tweede bezwaar is, dat een verlaging (verhoging) van het sociaal minimum – en daarmee de hieraan gekoppelde armoedegrens – betekent, dat onder verder gelijkblijvende omstandigheden de gemeten armoede afneemt (toeneemt). Een verlaging of verhoging van het sociaal minimum is daarenboven ingegeven door de economische situatie: dat maakt deze grens als meetinstrument minder geschikt.

Europese armoedegrens: afgeleid van het doorsnee inkomen

De Europese armoedegrens is vastgesteld op 60 procent van het mediane gestandaardiseerde besteedbare huishoudensinkomen van de bevolking. In ieder huishouden is het gestandaardiseerde inkomen daarbij toegekend aan elk van de huishoudleden. De grens wordt elk jaar opnieuw bepaald, en volgt daarmee zowel de prijs- als welvaartsontwikkeling. De grens wordt per land vastgesteld. Dit betekent dat in welvarende landen de armoedegrens doorgaans hoger ligt dan in landen met een geringe welstand. Maar het betekent niet per se dat verhoudingsgewijs weinig personen kans op armoede hebben in het meer welvarende land. Deze uitkomst is veeleer afhankelijk van hoe scheef de inkomensverdeling is.

Eurostat, het statistisch bureau van de EU, publiceert de uitkomsten omtrent de kans op armoede voor de aangesloten Europese landen. De resultaten voor Nederland zijn gebaseerd op een ander inkomensbegrip en een andere equivalentieschaal dan die het CBS gebruikt. Een verder verschil is nog dat het CBS anders dan Eurostat onder meer studentenhuishoudens buiten beschouwing laat.

Onderwerp van de analyse: huishoudens en personen

Er is sprake van risico op armoede als het inkomen van het huishouden als geheel onder de lage-inkomensgrens valt. Personen die deel uitmaken van een huishouden, verkeren daarmee allen in dezelfde inkomenspositie. In de

beschrijving van de omvang en risicogroepen kunnen zowel huishoudens als personen centraal gesteld worden.

Onderzoekspopulatie

In 2016 is 95 procent van de totale bevolking van 17 miljoen mensen in de onderzoekspopulatie opgenomen. Buiten beschouwing bleven de mensen in instellingen, inrichtingen en tehuizen (255 000 personen), alsmede in studentenhuishoudens en particuliere huishoudens die niet het hele jaar door inkomen hadden (634 000 personen). Dat gebeurt niet omdat deze groepen geen risico op armoede zouden kunnen lopen, maar omdat de besteding van hun inkomen grotendeels vastligt (de verzorgingsbijdrage van tehuisbewoners) of niet volledig wordt waargenomen (het ontbreken van gegevens over de financiële ondersteuning van ouders aan hun uitwonende studerende kinderen). De onderzoekspopulatie bestond in 2016 daardoor uit 16,1 miljoen personen die samen in 7,2 miljoen huishoudens woonden.

Ook onderscheid in duurcriteria

Weinig inkomen is voor veel huishoudens vaak een tijdelijke, incidentele kwestie. Denk bijvoorbeeld aan zelfstandigen die een op zich goed lopende onderneming hebben maar ook wel eens een slecht jaar draaien. Of aan jonge mensen wier overstap van een opleiding naar een betaalde baan niet altijd rimpelloos verloopt, en daarom tussentijds een beroep op een sociale voorziening moeten doen. Het inkomen van het huishouden waartoe zij behoren, kan dan voor een jaar laag uitvallen. Van een serieuze inkomensproblematiek is echter nauwelijks sprake, als deze ongunstige financiële situatie binnen afzienbare tijd voorbij is. Als de beperkte inkomsten evenwel structureel van aard zijn en dus langer aanhouden, is de problematiek ernstiger. Het is daarom van groot belang om naast cijfers over de kans op armoede op basis van het inkomen in één jaar, ook uitkomsten te presenteren waarbij de inkomenssituatie over opeenvolgende jaren in ogenschouw wordt genomen. Ook het langdurigheids criterium kan op verschillende manieren worden afgebakend. Het CBS spreekt van een langdurig

laag inkomen als deze weinig rooskleurige inkomenspositie vier jaar of langer wordt ingenomen, terwijl Eurostat een periode van ten minste drie jaar achtereenvolgend als langdurig beschouwt.

Aanvullende materiële componenten

Bij de weergave van de materiële component van armoede worden huishoudens veelal alleen beoordeeld op basis van de hoogte van het inkomen. Dit is een pragmatische keuze die geen volledig financieel beeld van de armoedeproblematiek oplevert. De welvaartspositie van een huishouden kan immers ook afgelezen worden aan de omvang van de bestedingen. Die geven aan in welke mate een huishouden – los van het inkomen – in zijn behoeften heeft kunnen voorzien.

Verder vormt het vermogen een mogelijk aanvullende financiële bron op het inkomen. Wie meer uitgeeft dan zijn inkomen, kan daarbij zijn vermogen aanspreken. Wie niet over dergelijke buffers beschikt, bouwt betalingsachterstanden of schulden op. Voor een volledig beeld van de financiële positie van huishoudens is het dus van belang om naast de inkomenspositie, ook de bestedingen en de vermogenssituatie te bezien.

1.2 Sociale uitsluiting: sociale, culturele en psychische aspecten van de leefsituatie

Ongunstige leefomstandigheden: sociale uitsluiting

Naast de financiële situatie bepaalt ook de leefsituatie – sociale, culturele en psychische factoren – het welzijn van huishoudens. Financiële beperkingen in combinatie met minder gunstige leefsituatie-omstandigheden kunnen tot armoede en sociale uitsluiting leiden. Bij sociale uitsluiting raken mensen geïsoleerd en vervreemd van de samenleving omdat ze niet of slechts in beperkte mate kunnen meedoen. Sociale uitsluiting wordt vastgesteld op basis van de volgende vier componenten (Coumans, 2012):

1. Beperkte sociale, culturele en maatschappelijke participatie
2. Materiële achterstelling, financiële beperkingen
3. Vervagend normbesef of onvoldoende culturele of normatieve integratie
4. Achterstelling in toegang tot grondrechten: maatschappelijke en juridische hulpverlening, zorginstanties en fatsoenlijke huisvesting.

Daarnaast bestaan er sterke verbanden tussen de financiële positie, leefstijlen en gezondheid van mensen. Een minder goede gezondheid en ongezonde manier van leven – roken, drinken, drugsgebruik, weinig lichamelijke activiteit en overgewicht – komen bovenmatig vaker voor bij mensen met een minder gunstige financiële positie. Specificaties van leefstijlen en gezondheid kunnen dan ook niet achterwege blijven als wordt toegewerkt naar een overkoepelende beschrijving van welvaartsverschillen aan de hand van componenten van de leefsituatie.

Naar een beschrijving in breed maatschappelijk perspectief

Met nadrukkelijk inzoomen op de relatie tussen de financiële situatie en achterstelling in de leefsituatie beoogt het CBS de armoedeproblematiek vanuit een breed perspectief te beschrijven. Dat betekent dat niet louter financiële problemen met bijbehorende beschrijvingen van trends en risicogroepen op de voorgrond staan. Idealiter ontstaat door de nieuwe aanpak inzicht in de mate waarin hardnekkige financiële problemen, die zich doorgaans in de vorm van langdurige uitkeringsafhankelijkheid manifesteren, samengaan met blijvende problemen op het vlak van sociale uitsluiting en gezondheid en op de stapeling van deze problematiek.

Voor de concrete invulling van een overkoepelende beschrijving van armoede en sociale uitsluiting zijn we evenwel gebonden aan de beschikbare gegevensbronnen binnen het CBS – deels registers, deels steekproeven – en aan de mogelijkheden tot onderlinge datakoppeling op microniveau van die bronnen. Er zijn dus beperkingen op het vlak van de metingen en onderlinge relateerbaarheid. Gegevens van sociale uitsluiting zijn op dit ogenblik op steekproefbasis beschikbaar voor afzonderlijke indicatoren van sociale en maatschappelijke participatie, materiële achterstelling en kenmerken van woonomgeving en -kwaliteit (als deelindicatie van toegang tot grondrechten). Ook is er informatie voorhanden op het vlak van dader- en slachtofferschap, waarbij zeker de gegevens over daderschap indicatief zijn voor vervagend normbesef en als zodanig kunnen samenhangen met sociale uitsluiting. Bij gezondheid en leefstijlen vormen afzonderlijke steekproefgegevens over de gezondheidsstatus, chronische

aandoeningen, (gezonde) levensverwachting, zorgkosten, medicijngebruik, roken, drinken en overgewicht het vertrekpunt van analyse.

Voor de beschrijving van armoede en sociale uitsluiting is voor de afbakening van (langdurige) inkomensarmoede net als in afgelopen twee decennia de lage-inkomensgrens van het CBS gehanteerd. Deze grens combineert enerzijds een zekere, maar niet te vaste, relatie tot het sociaal minimum zoals die door de Nederlandse politiek wordt bepaald met anderzijds een vaste koopkrachtwaarde die analyses over een reeks van jaren vergemakkelijkt. Bij de steekproefonderzoeken kon vanwege onvoldoende statistische betrouwbaarheid de uitsplitsing naar het hebben van een langdurig laag inkomen niet altijd worden gemaakt.

1.3 Opbouw van deze publicatie

De sociale context van armoede komt in het vijfde hoofdstuk van deze publicatie aan de orde. Daarvóór presenteren we in de hoofdstukken 2 en 3 de ontwikkeling van het (langdurige) armoederisico aan de hand van basisgegevens. De wisselwerking tussen armoederisico's, uitkeringsafhankelijkheid, een laag opleidingsniveau aan de ene kant en de verwevenheid met huishoudenssamenstelling, leeftijd en migratieachtergrond aan de andere kant staan daarbij centraal. De armoedecijfers naar migratieachtergrond zijn gedetailleerder dan voorheen. Er is onder meer aandacht voor instromers met een Syrische en Somalische afkomst.

Hoofdstuk 2 beschrijft als eerste de ontwikkeling van het aantal huishoudens met een (langdurig) laag inkomen: welke groepen huishoudens lopen het meeste risico op armoede? Hoe groot is hun inkomensstekort ten opzichte van de armoedegrens?

In hoofdstuk 3 volgen de cijfers op persoonsniveau. Daarbij is ook aandacht voor de jaarlijkse dynamiek: hoeveel mensen stromen jaarlijks in en uit de groep met een laag inkomen?

In hoofdstuk 4 ligt de focus op werkenden: werknemers en zelfstandigen met en zonder personeel (zmp en zzp) uit huishoudens met een laag inkomen. Hoeveel werknemers, zmp'ers en zzp'ers lopen risico op armoede? Hoe was de

ontwikkeling van het armoederisico onder hen? En welke verschillen zijn er tussen bijvoorbeeld mannen en vrouwen en tussen bedrijfstakken?

Sociale context en armoederisico vormen de hoofdmoot van hoofdstuk 5. Op persoonsniveau wordt het armoederisico met de afzonderlijke aspecten van sociale uitsluiting en van gezondheid en leefstijlen in verband gebracht. Omdat het sociale beleid in Nederland sterk gericht is op het beperken van sociale achterstand bij kinderen is er in dit hoofdstuk speciale aandacht voor hun leefsituatie.

In welke mate er verschillen zijn naar inkomenspositie op het vlak van wonen komt in hoofdstuk 6 aan de orde. In welke type woning wonen de lage inkomens vooral? Zijn ze er tevreden over, willen ze graag verhuizen? En hoe hoog zijn hun woonlasten in vergelijking met hun inkomen?

In hoofdstuk 7 volgt een aanvullende beschrijving van de financiële situatie van huishoudens. Er wordt ingegaan op de samenhang tussen inkomenspositie, vermogens en bestedingen. Ook aanvullende indicatoren komen aan bod zoals de inschatting van de eigen financiële situatie en financiële problemen.

In hoofdstuk 8 wordt verslag gedaan van de regionale verdeling van (langdurige) armoederisico's en de segregatie naar gemeente. Via speciale digitale visualisaties is deze financiële problematiek toegankelijk gemaakt tot op het niveau van buurten.

Hoofdstuk 9 is gereserveerd voor een vergelijking van Nederland met de andere EU-lidstaten. Armoederisico's en risico op sociale uitsluiting zijn daarbij volgens Europese maatstaven vastgelegd, dus volgens de Europese inkomensgrens en volgens geharmoniseerde metingen van financiële beperkingen en beperkte economische activiteit van het huishouden.

De publicatie bevat tot slot twee bijlagen. In de eerste, bijlage A, zijn enkele resultaten van de beleidsmatige inkomensgrens en de lage-inkomensgrens naast elkaar gezet. Bijlage B bespreekt welke onderdelen van de Inkomensstatistiek onlangs zijn herzien en wat hiervan het gevolg is voor de meting van kans op armoede.

2.

Kans op

armoede bij

huishoudens

Dit hoofdstuk laat zien hoe het aantal huishoudens met een laag inkomen zich vanaf het begin van deze eeuw ontwikkeld heeft. Daarbij wordt ook vooruitgeblikt naar het komend jaar, 2018. Bevolkingsgroepen worden niet in gelijke mate getroffen door armoede: welke groepen lopen het meest risico op armoede en hoe heeft zich dat in de afgelopen periode ontwikkeld? Tevens komt ter sprake hoe hoog het inkomstekort is van huishoudens ten opzichte van de lage-inkomensgrens.

2.1 Trends

Aandeel huishoudens met laag inkomen in 2016 gelijk gebleven

In 2016 moesten 590 duizend van de ruim 7,2 miljoen huishoudens rondkomen van een laag inkomen. Dit waren er net zoveel als in het voorgaande jaar. In de periode 2011–2013 steeg het aantal huishoudens met een laag inkomen jaarlijks nog met gemiddeld 74 duizend. Het percentage huishoudens met een laag inkomen nam in die periode dan ook sterk toe van 6,9 tot 8,9 procent in 2013. In 2014 en 2015 nam dit aandeel met in totaal 0,7 procentpunt af tot 8,2 procent. De daling heeft zich niet voortgezet in 2016, waardoor het aandeel in dat jaar bleef steken op 8,2 procent.

Over een langere periode gezien is het risico op armoede tussen 2000 en het begin van de economische crisis in 2009 flink afgenomen. Onder invloed van een zwakke conjunctuur nam het aandeel met een laag inkomen tussen 2002 en 2005 wel licht toe, maar in 2006 en 2007 bloeide de economie weer op. Hierbij ging de koopkracht van enkele groepen die op het sociaal minimum waren aangewezen, flink omhoog. De economische crisis heeft deze positieve ontwikkeling teniet gedaan: in vier jaar tijd nam het aantal huishoudens met een laag inkomen fors toe. In 2014 kwam een einde aan deze groei. In dat jaar steeg de koopkracht weer, na vier jaar achtereen gedaald te zijn. Ook de werkloosheid begon vanaf het tweede kwartaal van 2014 weer licht te dalen. Deze positieve trends hebben zich in de hierop volgende jaren voortgezet, zodat het aandeel huishoudens met een laag inkomen in 2016 uitkwam op 8,2 procent.

590 000 huishoudens liepen in 2016 risico op armoede

Herziening van de Inkomensstatistiek

Een herziening van de Inkomensstatistiek heeft geleid tot een neerwaartse bijstelling van het aantal huishoudens met een laag inkomen. Deze bijstelling bedraagt gemiddeld voor de jaren waarvoor zowel gegevens van de oude als nieuwe reeks beschikbaar zijn, bijna 100 duizend huishoudens (1,4 procentpunt). In Bijlage B is beknopt weergegeven waarin de nieuwe reeks verschilt van de oude reeks, en welke gevolgen de herziening heeft gehad voor de omvang en samenstelling van de groep met risico op armoede.

2.1.1 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

	Totaal	Laag inkomen	Langdurig laag inkomen		
	x 1 000		%	x 1 000	%
Reeks 2000-2014					
2000*	6 399	754	11,8	309	5,4
2001	6 480	627	9,7	252	4,4
2002	6 539	596	9,1	227	3,9
2003	6 545	641	9,8	224	3,8
2004	6 573	618	9,4	207	3,5
2005	6 615	652	9,9	209	3,5
2006	6 704	593	8,8	196	3,3
2007	6 768	515	7,6	172	2,8
2008	6 843	515	7,5	163	2,6
2009	6 901	527	7,6	157	2,5

2.1.1 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen (slot)

	Totaal	Laag inkomen	Langdurig laag inkomen		
	x 1 000		%	x 1 000	%
2010	6 909	514	7,4	149	2,4
2011	6 980	571	8,2	154	2,4
2012	7 045	656	9,3	169	2,6
2013	7 053	728	10,3	193	3,0
2014	7 095	713	10,1	219	3,4
Reeks 2011 e.v					
2011	7 009	482	6,9		
2012	7 066	562	8,0		
2013	7 112	630	8,9		
2014	7 128	608	8,5	185	2,7
2015	7 172	590	8,2	209	3,1
2016*	7 234	590	8,2	224	3,3
2017 (raming)	7 318	597	8,2	.	.
2018 (raming)	7 382	581	7,9	.	.

Bron: 2000–2016: CBS, Inkomensstatistiek; 2017–2018: CPB (2018).

Lichte daling van aandeel met kans op armoede verwacht in 2018

Op verzoek van het CBS heeft het Centraal Planbureau (CPB, 2018) ramingen gemaakt voor 2017 en 2018 van het aantal huishoudens met een laag inkomen. Deze ramingen wijzen erop dat het aandeel huishoudens met kans op armoede in 2017 op 8,2 procent blijft steken, terwijl voor 2018 een daling met 0,3 procentpunt tot 7,9 procent verwacht wordt. In dat jaar zullen dan volgens de raming ruim 581 duizend huishoudens een laag inkomen hebben, 9 duizend minder dan in 2016.

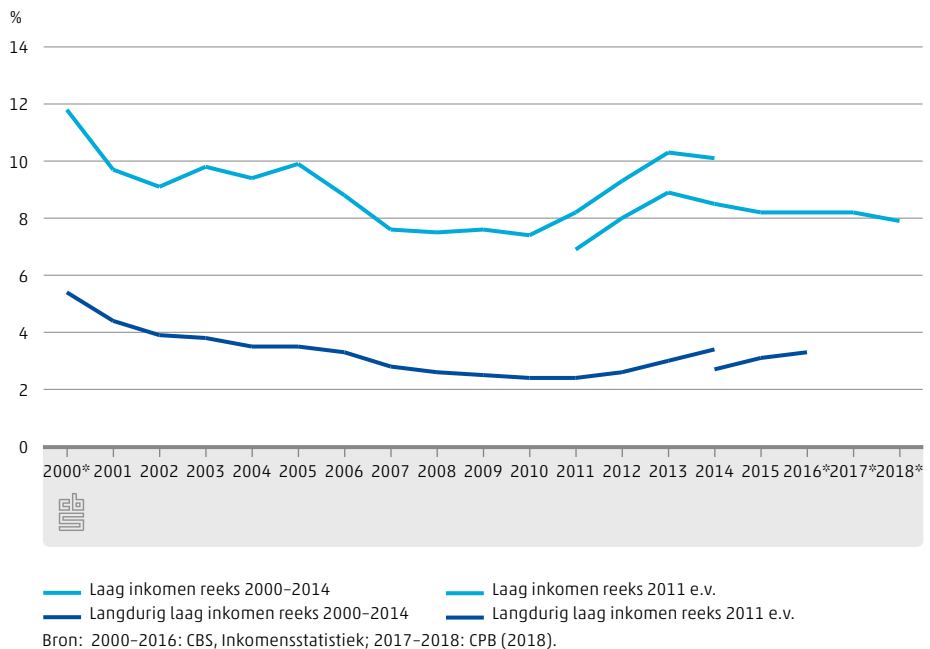
Wel nog toename van aantal huishoudens met langdurig laag inkomen

Van de 590 duizend huishoudens die in 2016 een laag inkomen hadden, moesten er 224 duizend al ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen rondkomen. Dat zijn er 15 duizend meer dan in 2015. Ook in 2015 nam het aantal huishoudens met langdurig risico op armoede toe vergeleken met het jaar ervoor, en wel met 24 duizend.

De economische crisis heeft derhalve huishoudens die langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen, nog in zijn greep. Van een omslag zoals bij de totale groep met een laag inkomen in 2014, is nog geen sprake. Het aandeel huishoudens met langdurig een laag inkomen steeg van 2,7 procent in 2014 tot 3,3 procent in 2016. Dit komt vooral door een toename van het aantal huishoudens dat langdurig afhankelijk is van een bijstandsuitkering (voor meer details zie paragrafen 2.3 en 2.4).

De aanhoudende stijging van het aandeel met langdurig een laag inkomen die zich in het voetspoor van de economische crisis ontwikkelde, volgde op een nagenoeg ononderbroken dalende reeks in de jaren 2000–2010. Deze daling kwam vanaf 2006 mede tot stand door een stijging van het inkomen van enkele risicogroepen die uitsluitend op bijstand of AOW aangewezen waren, waardoor hun inkomen, boven de lage-inkomensgrens uitkwam (vergelijk hoofdstuk 1, figuur 1.1.2).

2.1.2 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

2.2 Intensiteit van armoede

Intensiteit van armoede in 2016 gedaald

Het inkomen van de 590 duizend huishoudens met een laag inkomen lag in doorsnee 9,4 procent onder de lage-inkomensgrens. Omgerekend naar het inkomen van een alleenstaande kwam dit tekort neer op een bedrag van 100 euro per maand. Het inkomenstekort was in 2016 kleiner dan in het voorafgaande jaar. Dit komt mede doordat de koopkracht in 2016 net als in de twee hieraan voorafgaande jaren, verbeterd is.

Op de hoogte van het inkomenstekort is naast de koopkracht ook de samenstelling van de groep huishoudens onder de armoedegrens van invloed. In jaren dat de groep met een laag inkomen relatief veel huishoudens bevat die een groot inkomenstekort hebben (bijvoorbeeld zelfstandigen die met een verlies kampen), is het inkomenstekort in doorsnee wat hoger. Dit was bijvoorbeeld het geval in 2009 aan het begin van de economische crisis. Daarentegen was in 2016 iets meer dan de helft van de huishoudens met een laag inkomen vooral aangewezen op bijstand. De intensiteit van armoede is in 2016 dan ook in sterke mate door deze groep bepaald.

Intensiteit van armoede

Naast de omvang van armoede vormt de intensiteit van armoede een belangrijke aanvullende dimensie. Het gaat bij de intensiteit om de vraag hoe diep onder de armoedegrens de betrokken huishoudens zich bevinden. De intensiteit van armoede wordt hier uitgedrukt in het inkomenstekort ten opzichte van de lage-inkomensgrens. Hoe hoger het inkomenstekort, hoe hoger de intensiteit van armoede. De intensiteit is niet als het gemiddelde tekort bepaald, omdat grote tekorten (bijvoorbeeld bij zelfstandigen met een flink verlies) dan te zeer het beeld voor de gehele groep zouden gaan bepalen. Voor groepen wordt de doorsnee-waarde daarom bepaald als de mediaan van het (gestandaardiseerde; zie kader in hoofdstuk 1) inkomenstekort. De mediaan is de middelste waarneming, nadat alle bedragen van laag naar hoog gerangschikt zijn.

2.2.1 Mediaan van inkomstekort ten opzichte van lage-inkomensgrens

	Bedrag per maand (prijspeil 2016)		In % van lage-inkomensgrens	
	Laag inkomen	langdurig laag inkomen	laag inkomen	langdurig laag inkomen
	euro		%	
2011	120		11,4	
2012	120		11,2	
2013	120		11,6	
2014	110	110	10,5	10,3
2015	110	100	10,3	10,0
2016*	100	90	9,4	8,9

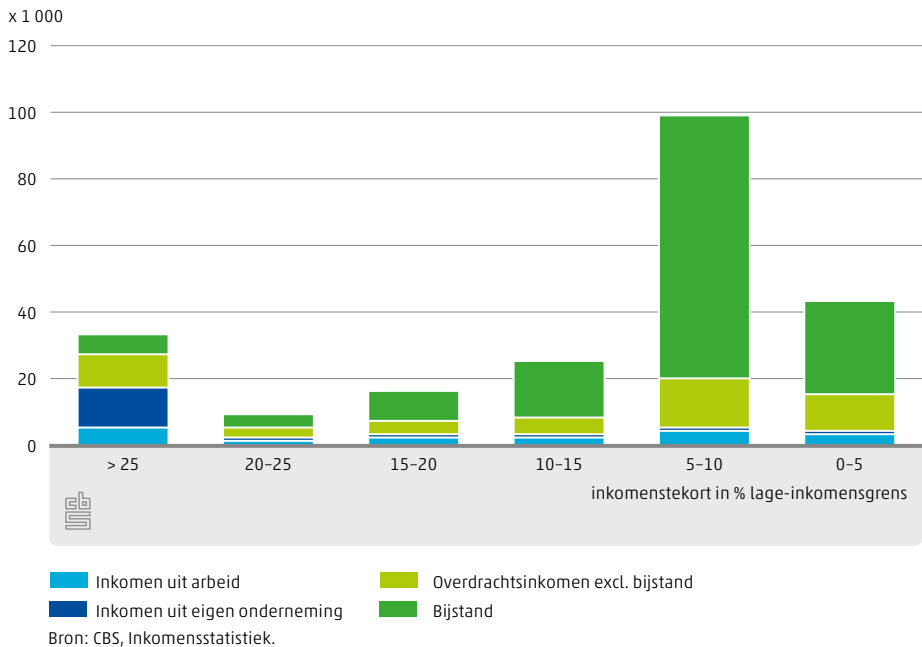
Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Ook afname inkomstekort bij huishoudens met langdurig laag inkomen

Ook bij de 224 duizend huishoudens met een langdurig laag inkomen was het doorsnee-inkomstekort in 2016 lager dan in 2015. Het tekort bedroeg dat jaar 8,9 procent. Omgerekend naar het inkomen van een alleenstaande kwam dit tekort overeen met een bedrag van 90 euro per maand.

De intensiteit van armoede van de huishoudens met een langdurig laag inkomen is doorgaans geringer dan die van de totale groep met een laag inkomen. Dit komt doordat de groep die langdurig van een laag inkomen moet rondkomen, relatief weinig huishoudens bevat met een groot inkomstekort (zoals zelfstandigen die verlies leden) en naar verhouding veel huishoudens die langdurig zijn aangewezen op een bijstandsuitkering. In 2016 vormden de bijstandsontvangers ruim 60 procent van alle huishoudens met een langdurig laag inkomen. Voor de meesten van hen ligt het inkomen niet meer dan 10 procent onder de lage-inkomensgrens.

2.2.2 Huishoudens (langdurig laag inkomen) naar hoogte inkomenstekort en voornaamste inkomensbron, 2016*

2.3 Sociaaleconomische risicogroepen

Bepaalde groepen in de samenleving lopen meer risico op armoede dan andere. Welke huishoudens zijn dat precies? En welke worden het meest door armoede getroffen?

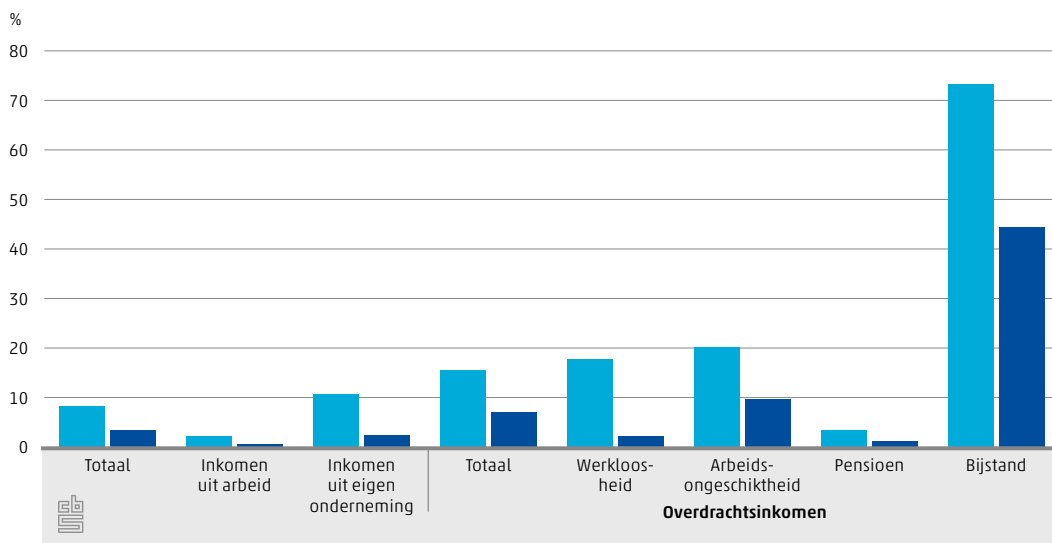
Bijstandsontvangers lopen het meeste risico op armoede

Bijna drie kwart van de huishoudens die voornamelijk van een bijstandsuitkering moesten rondkomen, had in 2016 een laag inkomen. Bij hen had een laag inkomen bovendien betrekkelijk vaak een langdurig karakter. Ook onder ontvangers van een werkloosheidsuitkering of arbeidsongeschiktheidsuitkering lag het aandeel huishoudens met een laag inkomen met respectievelijk 17,7 en 20,1 procent ruim boven het gemiddelde.

Van alle huishoudens met een overdrachtsinkomen als belangrijkste inkomensbron, hebben de pensioenontvangers de meest gunstige positie. Met een aandeel van 3,3 procent was hun armoederisico maar één procentpunt hoger dan bij werknemershuishoudens.

Tussen 2011 en 2013 is het risico op armoede voor ontvangers van een uitkering flink gestegen. Bij bijstandsonvangers steeg het percentage huishoudens met een laag inkomen in twee jaar tijd met 12 procentpunt. Bij arbeidsongeschikten bedroeg de toename bijna 5 procentpunt en bij werklozen 2,5 procentpunt. Bijstandsonvangers en (in minder mate) arbeidsongeschikten profiteerden echter niet van het herstel dat vanaf 2014 intrad. Voor deze beide groepen lag het aandeel met een laag inkomen in 2016 niet veel onder het niveau van 2013. Deze stagnatie had tot gevolg dat het aandeel met een langdurig laag inkomen tussen 2014 en 2016 sterk toenam, en wel met 7,7 procentpunt tot ruim 44 procent bij de bijstandsonvangers en met 1,5 procentpunt tot bijna 10 procent bij de arbeidsongeschikten.

2.3.1 Huishoudens met een laag inkomen naar voornaamste inkomensbron, 2016*

Laag inkomen Langdurig laag inkomen

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Ook werkenden met laag inkomen

Van de huishoudens die hun inkomen voornamelijk uit werk betrekken, hadden in 2016 alleen zelfstandigen met een aandeel van 10,6 procent bovengemiddeld vaak een laag inkomen. Het gaat dan om zelfstandigen die slechts een geringe winst boekten of met een verlies te kampen hadden. Een lage winst bij ondernemers (of een laag loon bij werknemers) is niet altijd de enige oorzaak van een laag inkomen. Negatieve inkomsten uit vermogen, zoals betaalde hypotheekrente, kunnen ook een rol spelen (Bos, 2013). Over het algemeen heeft een laag inkomen bij zelfstandigen geen langdurig karakter. Slechts 2,4 procent had in 2016 vier jaar of langer een laag inkomen.

Onder huishoudens met loon als voornaamste inkomensbron, komt een laag inkomen relatief weinig voor. In 2016 moest 2,2 procent van de werknemers-huishoudens van een laag inkomen rondkomen, terwijl 0,5 procent vier jaar of langer een dergelijk inkomen had.

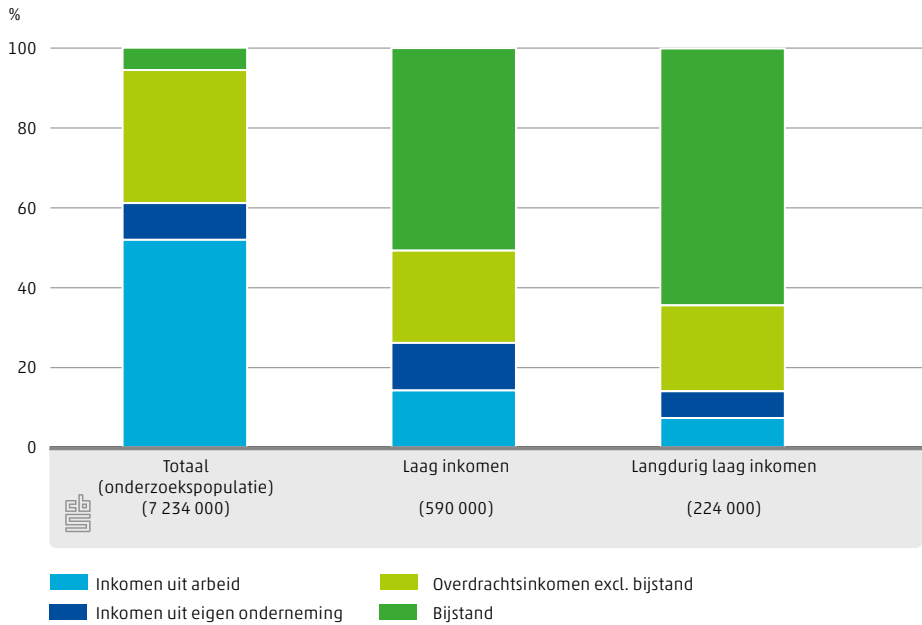
Een kwart van de huishoudens met laag inkomen heeft inkomen uit werk

Van de ruim 7 miljoen huishoudens ontleent 61 procent hun inkomen vooral aan betaald werk. Ofschoon een laag inkomen bij werkenden naar verhouding weinig voorkomt, vormen zij, vanwege hun omvang, een grote groep onder de huishoudens met een laag inkomen. Van alle huishoudens met risico op armoede heeft ruim een kwart inkomen uit loon of de eigen onderneming als belangrijkste inkomensbron; in de groep met langdurig risico op armoede is dit 14 procent.

Bijstandsontvangers grootste groep onder de langdurig lage inkomens

Huishoudens van uitkerings- en pensioenontvangers vormen niettemin de meerderheid in zowel de groep met een laag inkomen als de groep met een langdurig laag inkomen. Bijstandsontvangers zijn goed voor ruim 64 procent van de huishoudens met een langdurig laag inkomen, terwijl arbeidsongeschikten, werklozen en gepensioneerden hier samen bijna 22 procent van uitmaken.

2.3.2 Huishoudens¹⁾ naar voornaamste inkomensbron, 2016*

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

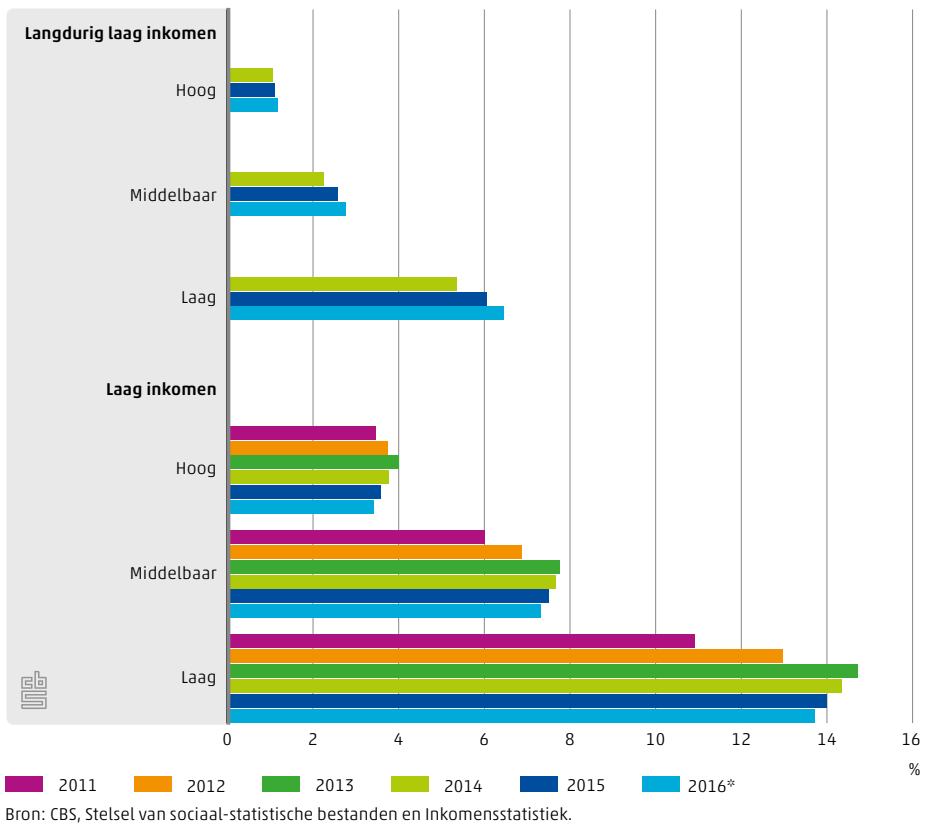
¹⁾ Met tussen haakjes de aantallen huishoudens.

Kans op armoede onder hoogopgeleiden meest gedaald

Van de huishoudens met een hoogopgeleide hoofdkostwinner had 3,4 procent in 2016 een laag inkomen. Dit is minder dan bij middelbaar (7,3 procent) en vooral laagopgeleiden (13,7 procent). Vergelijkbare verschillen doen zich voor bij een langdurig laag inkomen.

Het risico op armoede daalde in 2014–2016 bij elk van de drie opleidingsniveaus. Onder hoogopgeleiden nam het aandeel met een laag inkomen in die jaren het sterkst af. Het risico op langdurige armoede nam vanaf 2014 bij elk van de opleidingsniveaus toe. Alleen voor hoogopgeleiden was de toename in 2016 even sterk als in 2015. Bij de laag- en middelbaaropgeleiden steeg het risico op langdurige armoede in 2016 minder hard dan in 2015.

2.3.3 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen naar opleidingsniveau hoofdkostwinner

2.4 Demografische risicogroepen: huishoudenstype en leeftijd

Eenoudergezinnen: hoogste aandeel met laag inkomen

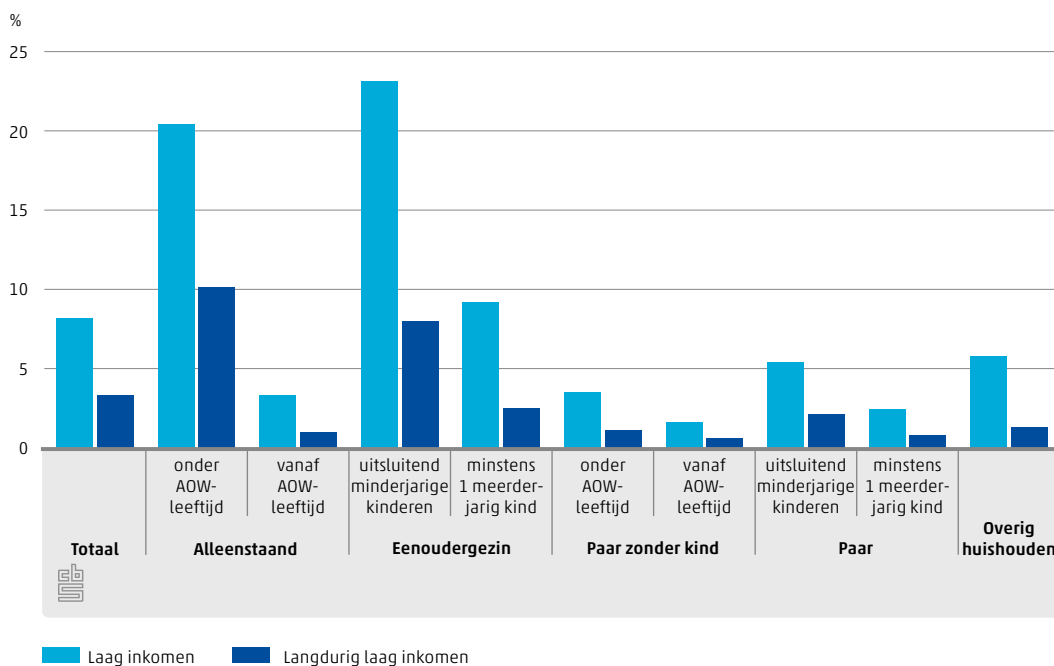
Een laag inkomen kwam in 2016 het meest voor bij eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen. Van deze gezinnen had 23 procent een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Ook bij alleenstaanden onder de AOW-leeftijd moest een grote groep (ruim 20 procent) van een laag inkomen rondkomen. Van de hier onderscheiden huishoudenstypen hadden AOW-paren het laagste risico op armoede: slechts 1,6 procent had een laag inkomen.

23% van de eenouder-
gezinnen had in 2016 een laag inkomen

Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen verkeren vaak langdurig in een weinig rooskleurige inkomenspositie: 8 procent van hen had in 2016 al minstens vier jaar achtereen een laag inkomen. Dit is 0,2 procentpunt meer dan in 2014. Tussen 2000 en 2011 was dit aandeel echter fors gedaald. Deze daling werd enerzijds veroorzaakt door de toegenomen arbeidsparticipatie onder alleenstaande ouders en de daarmee gepaard gaande inkomensverbetering en anderzijds door de koopkrachtverbetering van eenoudergezinnen die op bijstand zijn aangewezen (zie paragraaf 1.1).

2.4.1 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen naar samenstelling huishouden, 2016*

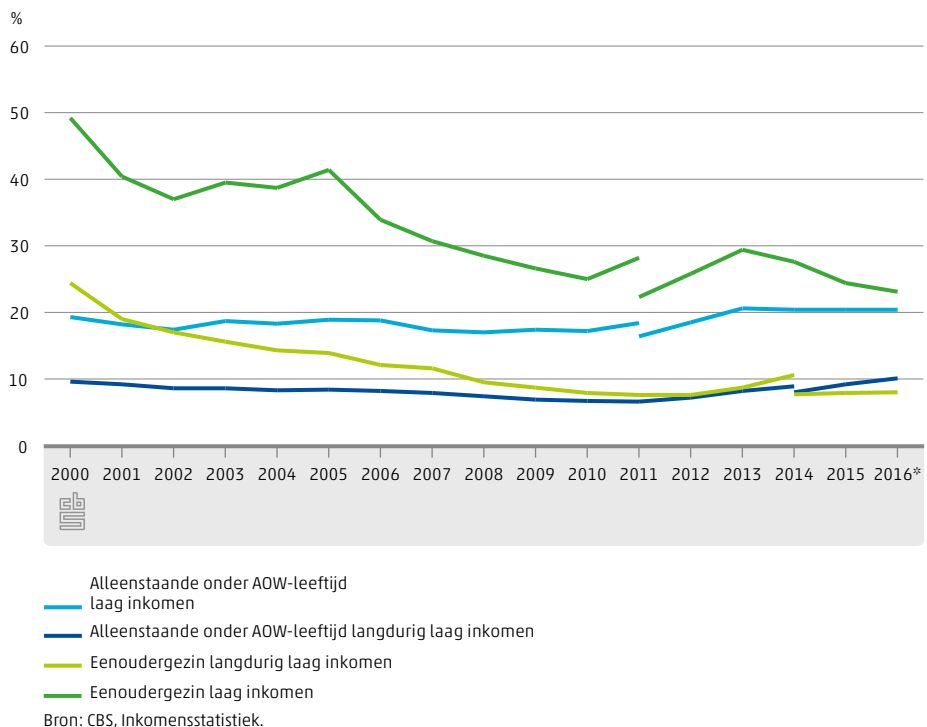

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Alleenstaanden onder AOW-leeftijd: hoogste aandeel met langdurig laag inkomen

Een op de tien alleenstaanden onder de AOW-leeftijd moest in 2016 al minstens vier jaar achtereen rondkomen van een laag inkomen. Daarmee gaat deze groep vaker langdurig onder een laag inkomen gebukt dan alleenstaande ouders met minderjarige kinderen. Terwijl dit aandeel onder eenoudergezinnen tussen 2014 en 2016 gering toenam (0,2 procentpunt), steeg dit bij alleenstaanden onder de AOW-leeftijd fors met 2 procentpunt. Anders dan bij alle andere groepen nam het aandeel met een laag inkomen bij hen vanaf 2014 niet af, mede veroorzaakt door de stijging van het aantal mensen dat langdurig afhankelijk is van bijstand (CBS StatLine, 2017a). Bij alleenstaande ouders doet ook een belangrijke verandering in de kindregelingen een duid in het zakje: zij krijgen vanaf 2015 een extra hoog kindgebonden budget, waardoor de koopkracht van werkende alleenstaande ouders flink toenam.

2.4.2 Huishoudens met (langdurig) laag inkomen naar samenstelling huishouden (selectie)¹⁾

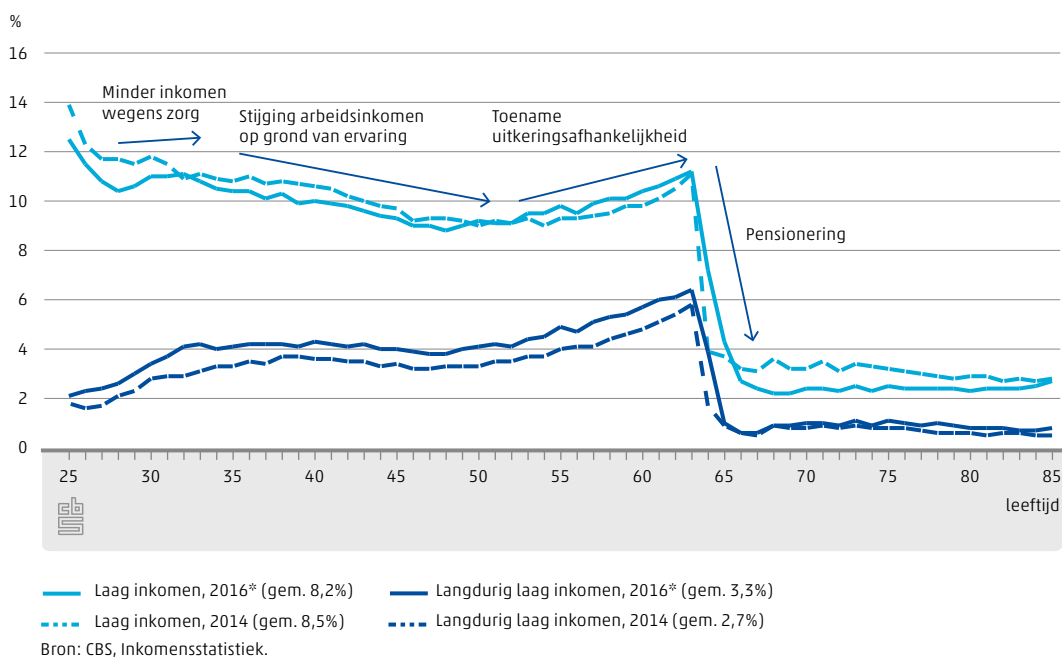
¹⁾ In de figuur zijn uitkomsten van de reeks 2000-2014 en de reeks vanaf 2011 opgenomen.

Risico op armoede onder 55- tot 65-jarigen toegenomen

De hoogte van het huishoudensinkomen en daarmee het risico op armoede varieert per levensfase. Zo stijgt het arbeidsinkomen aanvankelijk op grond van werk, werkervaring en het aanvaarden van beter betaalde functies. Op latere leeftijd, tussen 55 en 65 jaar, raken echter steeds meer mensen door arbeidsongeschiktheid en werkloosheid afhankelijk van een uitkering. In deze leeftijdsgroep is het aandeel met een laag inkomen dan ook wat hoger. Onder 65-plussers is het aandeel met een laag inkomen het laagst. Dit komt doordat de meeste ouderen naast de AOW een aanvullend (pensioen)inkomen hebben. Bovendien is de koopkracht van ouderen met alleen AOW ten opzichte van 2000 flink gestegen.

Tussen 2014 en 2016 daalde het aandeel huishoudens met een laag inkomen van 8,5 procent naar 8,2 procent. De daling deed zich echter niet in alle leeftijdsgroepen voor: bij huishoudens met een hoofdkostwinner tussen 55 en 65 jaar nam het aandeel juist toe. Deze groep lijkt zich het minst goed te kunnen herstellen van de gevolgen van de economische crisis en is vaker afhankelijk van een uitkering.

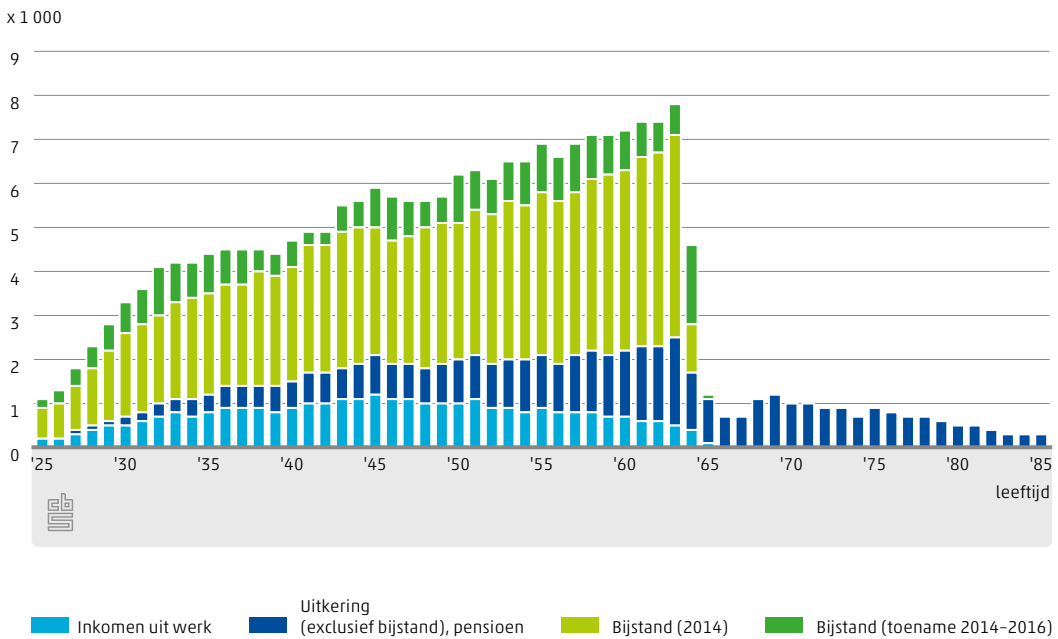
2.4.3 Huishoudens met een laag inkomen naar leeftijd hoofdkostwinner

Kans op langdurige armoede in leeftijdsgroepen tot 65 jaar flink gestegen

Voor huishoudens met een hoofdkostwinner tot rond de 65 jaar is het aandeel dat langdurig van een laag inkomen moest rondkomen, tussen 2014 en 2016 flink gestegen. Deze toename deed zich in alle leeftijdsgroepen tot 65 jaar voor. Uit achterliggende cijfers blijkt dat deze ontwikkeling vooral toegeschreven kan worden aan een toename van het aantal huishoudens dat langdurig afhankelijk is van een bijstandsuitkering.

2.4.4 Huishoudens met langdurig laag inkomen naar leeftijd hoofdkostwinner en voornaamste inkomensbron, 2016*

2.5 Demografische risicogroepen: migratieachtergrond

Met een niet-westerse achtergrond grootste armoederisico

Ruim een kwart van de huishoudens met een hoofdkostwinner van niet-westerse afkomst had in 2016 een laag inkomen. Onder huishoudens met een Nederlandse hoofdkostwinner was dat bijna 6 procent. Met een hoofdkostwinner van westerse, maar niet-Nederlandse komaf was het armoederisico 10 procent. Bij niet-westerse huishoudens houdt het lage inkomen bovendien vaker langdurig aan: bijna 13 procent had een langdurig laag inkomen, tegen ruim 2 procent van de Nederlandse en andere westerse huishoudens.

Bovengemiddeld armoederisico bij huishoudens met Oost-Europese afkomst

Zowel binnen de westerse als de niet-westerse huishoudens verschillen de armoederisico's sterk per land. Westerse huishoudens met een Duitse, Belgische, Britse of Indonesische afkomst hebben minder vaak een laag inkomen dan die van Poolse, Bulgaarse en Roemeense komaf. Arbeidsmigranten met een Oost-Europese achtergrond doen meestal laaggeschoold werk, terwijl degenen van West-Europese komaf vaak (hoogopgeleide) kenniswerkers zijn. Met 36 procent lopen huishoudens met een Bulgaarse achtergrond een relatief groot risico op armoede. Zij kampen bovendien betrekkelijk vaak met langdurige armoede, net als huishoudens van Roemeense komaf. Wel gaat het om kleine groepen: ongeveer 1 op de 500 huishoudens in Nederland is van Bulgaarse of Roemeense afkomst.

Van de grootste niet-westerse groepen heeft de Marokkaanse het vaakst laag inkomen

Bijna 30 procent van de huishoudens van wie de hoofdkostwinner van Marokkaanse komaf is, moest in 2016 rondkomen van een laag inkomen. Dat is meer dan een gemiddeld huishouden met een niet-westerse achtergrond en ook meer dan Turkse, Antilliaanse en Surinaamse huishoudens, de andere drie grote niet-westerse groepen. Ook een langdurig laag inkomen komt het vaakst

voor onder huishoudens van Marokkaanse afkomst. Bij huishoudens met een Antilliaanse hoofdkostwinner lag het armoederisico op een kwart, met een Turkse was het 22 procent. Bij een Surinaamse afkomst was het armoederisico met 18 procent het kleinst en is het lage inkomen het minst vaak van langdurige aard. Dit hangt samen met een relatief hoge arbeidsdeelname onder personen van Surinaamse komaf.

26% van de huishoudens van niet-westerse komaf had armoederisico in 2016

Merendeel huishoudens uit Eritrea, Syrië en Somalië heeft laag inkomen

Tot de vluchtelingengroepen rekt het CBS personen met een Afghaanse, Irakese, Iraanse en Somalische achtergrond. Met het oog op de vluchtelingencrisis zijn daar Syrië en Eritrea bijgekomen. Een deel van de ingestroomde vluchtelingen heeft inmiddels de asielprocedure doorlopen en een verblijfsvergunning gekregen (statushouder). Ruim drie kwart van de huishoudens behorende tot Syrische statushouders moest in 2016 van een laag inkomen rondkomen. Onder de kleine groep huishoudens van Eritrese afkomst was het nog meer: 83 procent. Dat is het hoogste armoederisico van de hier onderscheiden niet-westerse landen. Ook Somalische huishoudens liepen veel risico op armoede: het betrof twee derde van de huishoudens met deze afkomst. Dat het merendeel van huishoudens met een Syrische, Somalische of Eritrese achtergrond een laag inkomen heeft, hangt ermee samen dat het gros van hen bijstand ontvangt (CBS, 2015).

In huishoudens met een hoofdkostwinner van Eritrese en Somalische afkomst houdt een laag inkomen het vaakst langdurig aan, gevolgd door Irak en Syrië. Wel gaat het bij een Syrische en Eritrese afkomst om een beperkte groep huishoudens.

2.5.1 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen naar herkomst hoofdkostwinner, 2016*

	Totaal	Laag inkomen		Langdurig laag inkomen	
	x 1 000		%	x 1 000	%
Totaal	7 234,4	589,8	8,2	224,3	3,3
<i>Westers land</i>					
Totaal	6 503,1	397,2	6,1	144,8	2,3
Nederland	5 774,7	323,9	5,6	118,2	2,1
Duitsland	179,0	11,9	6,6	4,7	2,8
België	49,0	3,7	7,6	1,4	3,2
Indonesië	202,2	16,3	8,1	6,6	3,4
Verenigd koninkrijk	33,3	3,0	9,1	1,1	3,9
Polen	60,7	7,7	12,7	1,5	4,4
Roemenië	7,4	1,4	18,9	0,3	7,2
Bulgarije	8,0	2,5	31,5	0,5	10,9
Overig westers	188,9	26,7	14,1	10,4	6,9
<i>Niet-westers land</i>					
Totaal	731,3	192,6	26,3	79,5	12,7
Suriname	155,4	27,2	17,5	11,1	7,8
Turkije	135,0	30,3	22,5	13,0	10,6
Voormalige Ned. Antillen	59,0	14,8	25,1	6,0	12,1
Marokko	122,7	35,2	28,7	16,6	15,0
Iran	16,8	5,8	34,3	2,7	19,6
Afghanistan	14,3	5,4	38,1	2,4	20,8
Syrië	13,4	10,3	76,7	0,9	24,9
Irak	20,2	9,2	45,4	4,8	28,5
Eritrea	3,4	2,8	83,3	0,3	40,9
Somalië	12,4	7,5	60,2	4,2	43,1
Overige niet-westerse landen	178,7	44,1	24,7	17,5	12,3

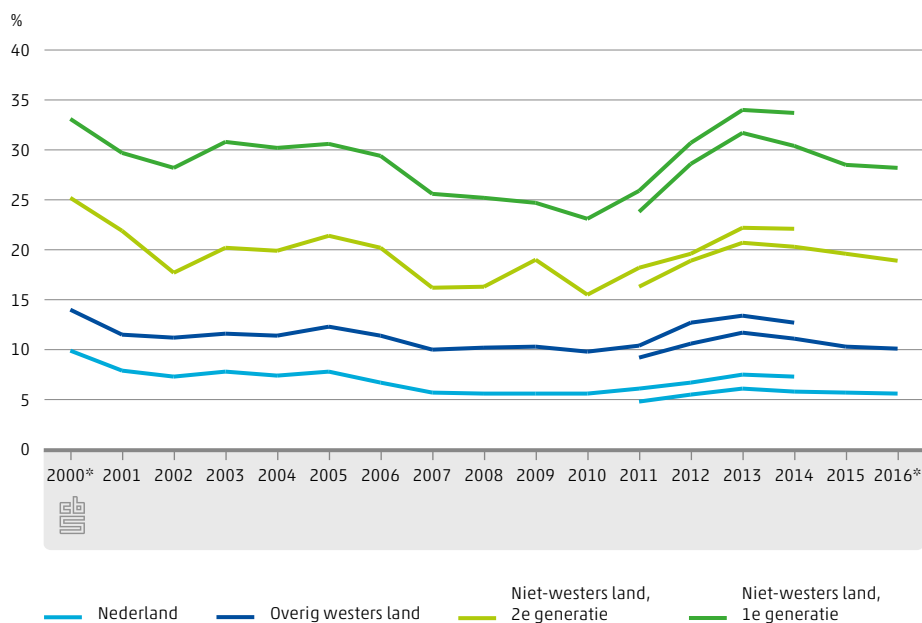
Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Kans op armoede bij huishoudens met een niet-westerse achtergrond meest gedaald

Tijdens de economische crisis nam het risico op armoede voor huishoudens toe, ongeacht de herkomst van de hoofdkostwinner. De sterkste stijging deed zich voor onder niet-westerse huishoudens. Met het herstel van de economie vanaf 2014 daalde het risico op armoede, vooral voor de niet-westerse huishoudens. Doordat het om een betrekkelijk jonge groep met relatief weinig 65-plussers gaat, speelt de conjunctuur bij hen een belangrijke rol in de ontwikkeling van het aandeel met een laag inkomen. De dynamiek van werk naar uitkering en omgekeerd is bij personen met een niet-westerse achtergrond groter dan bij degenen met een

Nederlandse achtergrond, ook doordat zij vaker flexbanen hebben. In economisch mindere tijden (2009–2013 en 2002–2003) neemt het percentage met een laag inkomen dan ook sterker toe dan gemiddeld, terwijl het in economisch gunstigere tijden (2014–2016, 2006–2008 en begin deze eeuw) juist harder afneemt.

2.5.2 Huishoudens met een laag inkomen naar herkomst en generatie hoofdkostwinner¹⁾

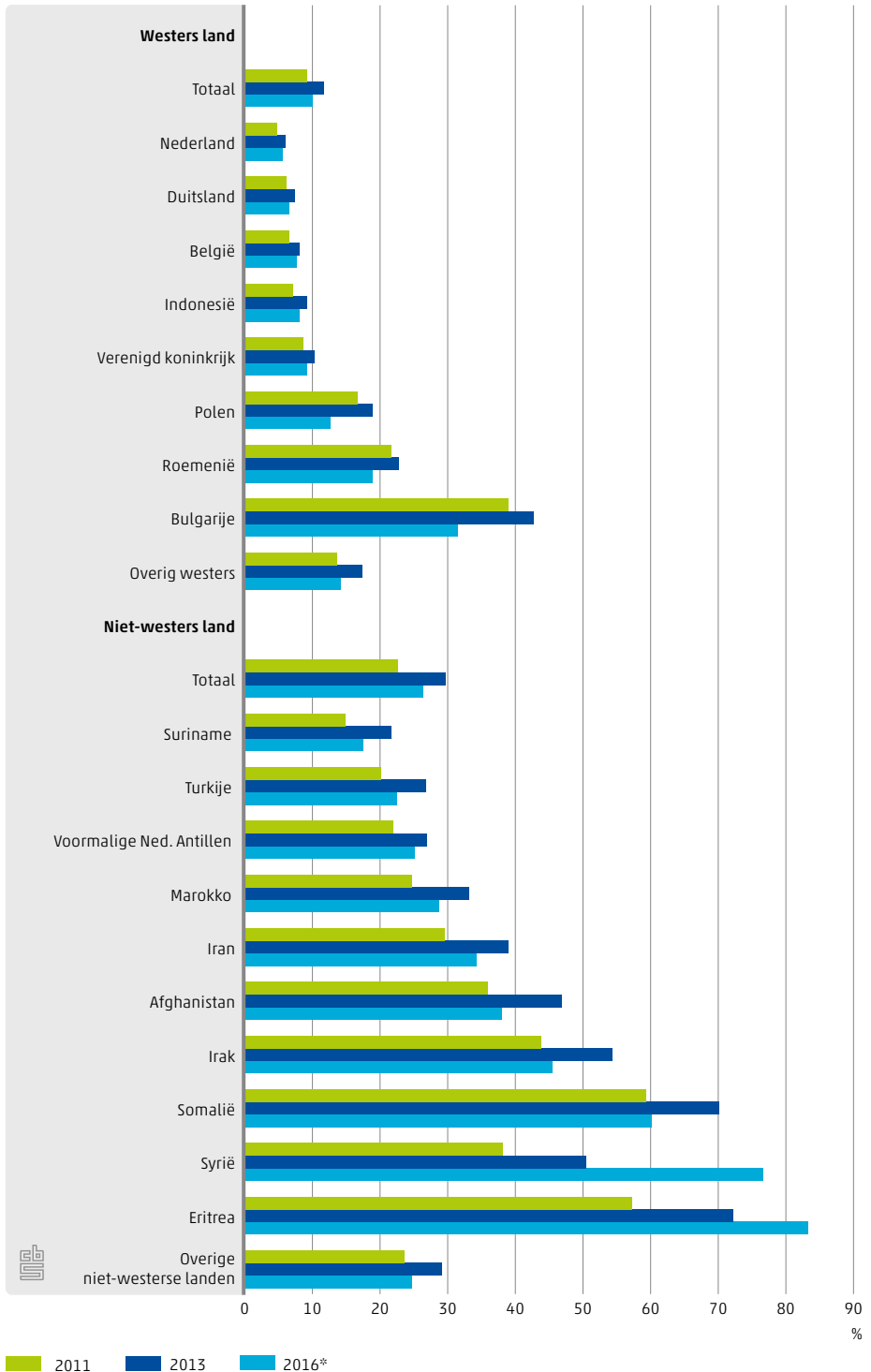

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

¹⁾ In de figuur zijn uitkomsten van de reeks 2000–2014 en de reeks vanaf 2011 opgenomen.

Waar het armoederisico gemiddeld genomen vanaf 2014 terugliep, nam het voor huishoudens met een Syrische en Eritrese afkomst juist toe. De meeste vluchtelingen uit deze landen deden op het moment dat ze een verblijfsvergunning kregen een beroep op de bijstand (CBS, 2017a). In combinatie met de grote toestroom uit deze landen tijdens de vluchtelingencrisis, stuwde dat het aandeel lage inkomens in beide groepen op.

2.5.3 Huishoudens met een laag inkomen naar herkomst hoofdkostwinner

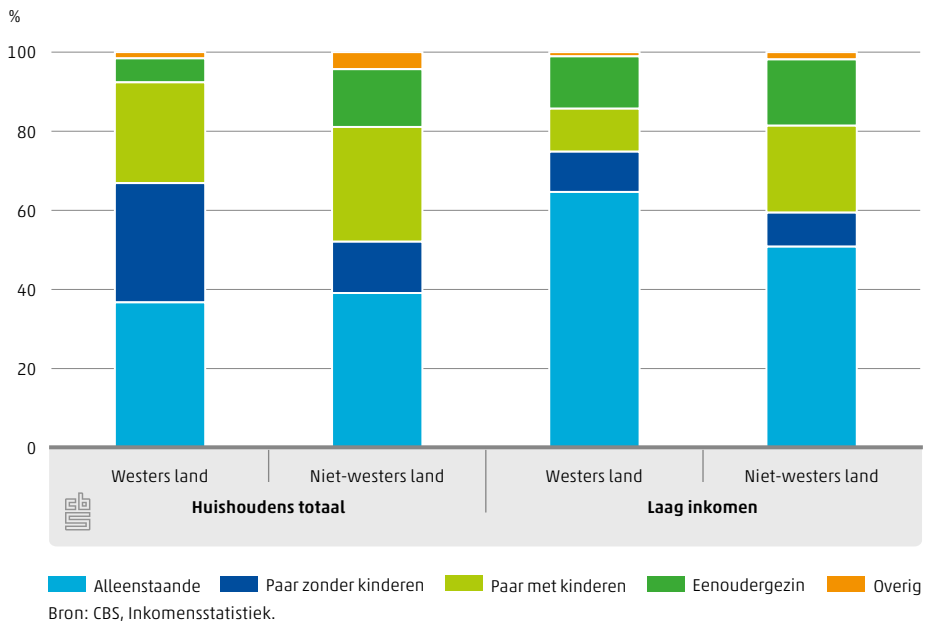
Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Merendeel westerse huishoudens met laag inkomen alleenstaand

De huishoudenssamenstelling van de lage inkomens verschilt sterk per herkomstgroep. Bij de lage-inkomenshuishoudens met een Nederlandse of andere westerse achtergrond ging het in bijna 65 procent van de gevallen om een alleenstaande. Bij niet-westerse huishoudens was dit de helft. Vaker dan bij westerse huishoudens ging het bij niet-westerse huishoudens met een laag inkomen om gezinnen met kinderen. Wat betreft tweeoudergezinnen was het aandeel bij westerse huishoudens 11 procent en bij niet-westerse huishoudens 22 procent, bij eenoudergezinnen was dat 13 versus 17 procent.

Tweeoudergezinnen met kinderen worden niet alleen relatief vaak aangetroffen onder Turkse en Marokkaanse huishoudens met een laag inkomen (28 en 34 procent). Ook onder Syrische, Afghaanse en Irakese lage-inkomenshuishoudens komt dit gezinstype betrekkelijk veel voor: 40, 38 en 32 procent. Onder de westerse huishoudens met een laag inkomen springen de Poolse en Bulgaarse achtergrond eruit: het percentage tweeoudergezinnen met kinderen was daar respectievelijk 15 en 19 procent.

2.5.4 Huishoudens (met een laag inkomen) naar herkomst en samenstelling huishouden, 2016

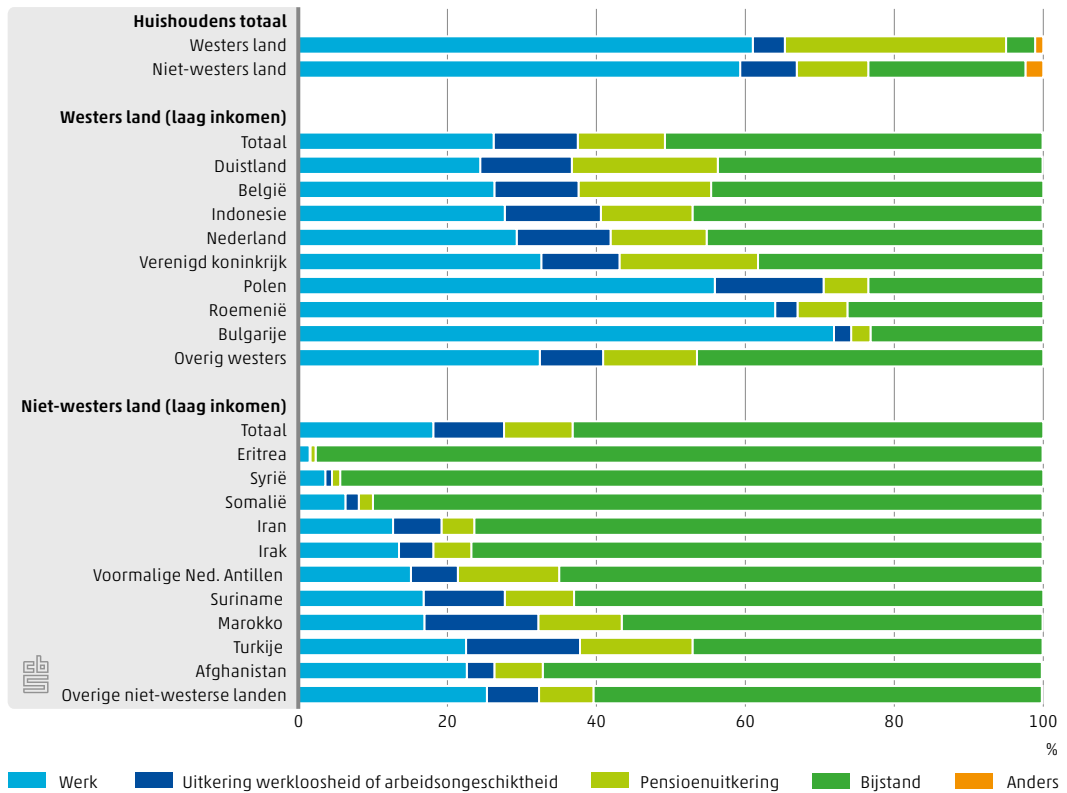
Het eenoudergezin werd vooral onder Surinaamse en Antilliaanse huishoudens met risico op armoede relatief vaak aangetroffen: 22 procent. Hier speelt niet alleen mee dat eenoudergezinnen een betrekkelijk groot armoederisico lopen (paragraaf 2.2). Ook het aandeel eenoudergezinnen bij huishoudens met een Surinaamse en Antilliaanse achtergrond is bovengemiddeld (CBS, 2016). In de meeste vluchtelingengroepen met een laag inkomen was het aandeel eenoudergezinnen juist minder dan gemiddeld bij niet-westerse huishoudens. Alleen bij Somalische huishoudens met een laag inkomen was het ruim een kwart.

Bijna twee derde niet-westerse huishoudens met laag inkomen krijgt bijstand

Van de niet-westerse huishoudens met armoederisico moest 63 procent in 2016 van voornamelijk een bijstandsuitkering of andere sociale voorziening rondkomen. Met een Somalische achtergrond was dat 90 procent, met een Syrische of Eritrese afkomst rond 95 procent. Onder lage-inkomenshuishoudens met een hoofdkostwinner van Turkse of Marokkaanse komaf was het aandeel bijstandsontvangers minder dan gemiddeld (respectievelijk 47 en 57 procent). Daarentegen kwam een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering er relatief vaak voor.

Ook onder westerse huishoudens ging risico op armoede het vaakst samen met bijstand. Maar vaker nog dan bij niet-westerse lage-inkomenshuishoudens was bij Nederlandse en andere westerse huishoudens loon of winst de voornaamste inkomensbron; het gold voor ongeveer 30 procent van hen. Vooral huishoudens van Poolse, Bulgaarse of Roemeense komaf met een armoederisico haalden dikwijls het meeste inkomen uit werk: respectievelijk 56, 72 en 64 procent.

2.5.5 Huishoudens (met een laag inkomen) naar herkomst en samenstelling voornaamste inkomensbron, 2016*

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

3.

Kans op

armoede bij

personen

In dit hoofdstuk staan personen centraal die behoren tot een huishouden met een laag inkomen. Hoe groot is deze groep en hoe is de ontwikkeling van dit aantal geweest? Lopen vrouwen meer risico op armoede dan mannen? In welke mate zijn kinderen betroffen? Hoe zit het met de dynamiek van armoede: hoeveel personen stromen jaarlijks in- en uit de groep met een laag inkomen?

3.1 Trends en risicogroepen

Aantal personen met langdurig een laag inkomen in 2016 gestegen

In 2016 hadden 590 duizend huishoudens een laag inkomen. Deze huishoudens bestonden gemiddeld uit 1,8 personen. In 2016 moesten dus bijna 1,1 miljoen mensen (6,8 procent van de bevolking) van een laag inkomen rondkomen. Ten opzichte van 2013 is dit aantal met 100 duizend gedaald. Tussen 2015 en 2016 was sprake van een geringe afname met 16 duizend. Ramingen voor 2017 en 2018 laten een verdere daling van de bevolking in een huishouden met een laag inkomen zien.

In 2016 behoorden 407 duizend personen (2,6 procent van de bevolking) ten minste vier jaar achtereen tot de bevolking met een laag inkomen. Dit waren er 16 duizend meer dan in 2015.

3.1.1 Personen in huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

Totaal	Personen, totaal		In huishouden met laag inkomen		In huishouden met langdurig laag inkomen	
	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%
Reeks 2000-2014						
2000*	14 960	10,4	1 558	10,4	546	4,1
2001	15 132	8,3	1 256	8,3	452	3,4
2002	15 266	8,1	1 237	8,1	416	3,1
2003	15 279	8,8	1 343	8,8	420	3,1
2004	15 303	8,6	1 313	8,6	394	2,9
2005	15 298	8,8	1 339	8,8	394	2,9
2006	15 468	7,8	1 199	7,8	370	2,7

3.1.1 Personen in huishoudens met een (langdurig) laag inkomen (slot)

	Personen, totaal	In huishouden met laag inkomen		In huishouden met langdurig laag inkomen	
	x 1 000		%	x 1 000	%
2007	15 547	1 057	6,8	339	2,4
2008	15 649	1 049	6,7	320	2,3
2009	15 708	1 079	6,9	314	2,2
2010	15 724	1 037	6,6	295	2,1
2011	15 811	1 141	7,2	306	2,1
2012	15 873	1 293	8,1	332	2,3
2013	15 869	1 429	9,0	374	2,6
2014	15 897	1 396	8,8	430	3,0
Reeks 2011 e.v.					
2011	15 877	929	5,8		
2012	15 936	1 075	6,7		
2013	15 971	1 187	7,4		
2014	15 977	1 143	7,2	355	2,3
2015	16 014	1 103	6,9	391	2,5
2016*	16 090	1 087	6,8	407	2,6
2017 (raming)	16 201	1 083	6,7	.	.
2018 (raming)	16 297	1 045	6,4	.	.
<i>w.o. Vrouw</i>					
2011	8 002	482	6,0		
2012	8 029	559	7,0		
2013	8 048	620	7,7		
2014	8 048	596	7,4	187	2,4
2015	8 069	570	7,1	204	2,6
2016*	8 104	560	6,9	212	2,7
<i>w.o. Minderjarig kind</i>					
2011	3 375	269	8,0		
2012	3 357	306	9,1		
2013	3 330	331	9,9		
2014	3 309	321	9,7	112	3,5
2015	3 288	303	9,2	117	3,7
2016*	3 273	292	8,9	117	3,7

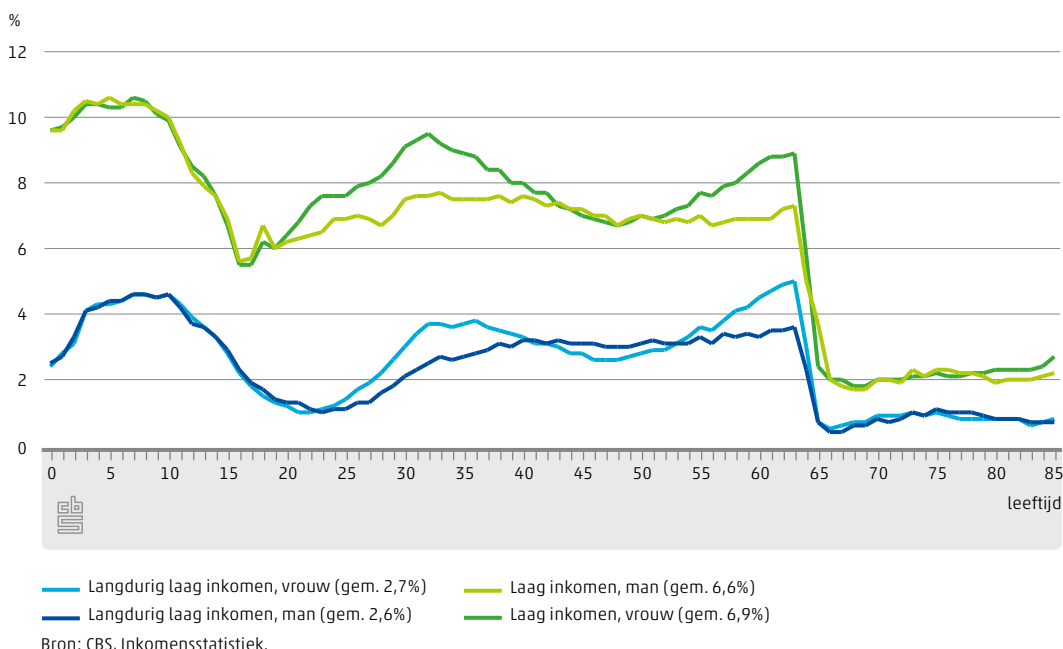
Bron: 2000–2016: CBS, Inkomensstatistiek; 2017–2018: CPB (2018).

Kleine meerderheid vrouwen in bevolking met laag inkomen

Het aandeel vrouwen met risico op armoede was in 2016 met 6,9 procent iets hoger dan bij mannen (6,6 procent). Vrouwen vormden dan ook een meerderheid (51,5 procent) in de bevolking met een laag inkomen. In 2013, toen het aandeel met een laag inkomen in de afgelopen zes jaar op zijn hoogst was, maakten vrouwen nog 52,5 procent van de totale bevolking met een laag inkomen uit.

De oververtegenwoordiging van vrouwen in de bevolking met (langdurig) een laag inkomen manifesteert zich het sterkst in de leeftijdsgroepen 20–44 jaar en rond 60 jaar. In deze beide levensfasen hebben vrouwen een hogere kans op armoede dan mannen als ze zonder partner leven. Verschillen tussen mannen en vrouwen in het aandeel met kans op armoede ontstaan immers hoofdzakelijk door alleenstaanden en eenoudergezinnen. Bij paren verkeren man en vrouw in dezelfde inkomenspositie.

3.1.2 Personen in huishoudens met een (langdurig) laag inkomen naar leeftijd en geslacht, 2016*

Aantal kinderen met langdurig laag inkomen blijft in 2016 stabiel

Het risico op armoede loopt sterk uiteen naar leeftijd. Terwijl 6,8 procent van de gehele bevolking in 2016 tot de groep met een laag inkomen behoorde, gold dit voor 8,9 procent van de minderjarige kinderen. In 2016 hadden 292 duizend minderjarige kinderen kans op armoede. Dat zijn er 11 duizend minder dan in het hieraan voorafgaande jaar. Het bovengemiddelde aandeel kinderen is voor een

groot deel toe te schrijven aan de grote kans op armoede voor eenoudergezinnen. Ruim 4 van de 10 kinderen met risico op armoede leefden in een eenoudergezin.

Kinderen behoren ook relatief vaak tot de bevolking die langdurig van een laag inkomen moet leven: in 2016 was hun aantal 117 duizend (3,7 procent), net zoveel als in 2015. In 2016 groeiden 6 van de 10 van deze kinderen op in een bijstandsgesin, terwijl bij een kwart betaald werk de belangrijkste inkomensbron vormde van het huishouden waarvan zij deel uitmaakten.

De aanwezigheid van minderjarige kinderen in de groep met een (langdurig) laag inkomen manifesteert zich het sterkst in de leeftijdsgroep van 5-10 jaar. Het risico op armoede van inwonende kinderen neemt naarmate ze ouder zijn, steeds verder af. Doordat er bij oudere kinderen meer tijd vrijkomt voor de ouder(s) om te gaan werken, stijgt het huishoudensinkomen en daarmee daalt de kans op armoede.

292 000 kinderen
leefden in 2016 in een laag-inkomensgezin

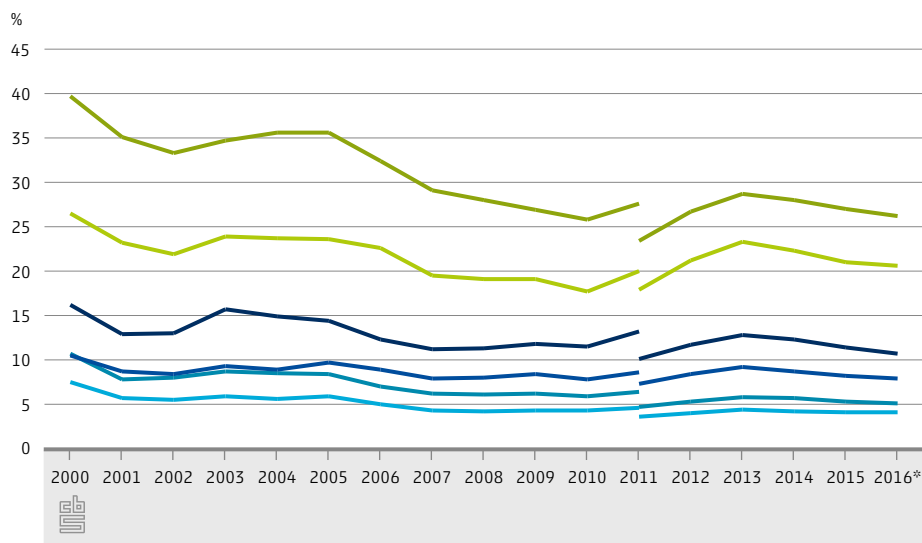
Vanaf 2014 flinke daling van armoederisico onder mensen van niet-westerse komaf

Een laag inkomen komt bij personen met een niet-westerse migratieachtergrond relatief veel voor: in 2016 gold dit voor ruim 20 procent van de volwassenen en voor 26 procent van de minderjarige kinderen. Voor beide groepen ligt dit aandeel 5 maal zo hoog als bij mensen met een Nederlandse achtergrond. Ook onder mensen met een westerse achtergrond komt een laag inkomen relatief veel voor: dit aandeel is voor zowel volwassenen als minderjarige kinderen 2 keer zo hoog als voor Nederlanders.

Bij alle onderscheiden herkomstgroeperingen lag het aandeel met een laag inkomen in 2010 een stuk lager dan in 2000. Als gevolg van de slechte toestand

van de economie nam dit aandeel vervolgens in de jaren 2011–2013 toe. In 2014 volgde een omslag: vanaf dat jaar begon het aandeel met een laag inkomen in alle groepen weer te dalen.

3.1.3 Minderjarige kinderen en volwassenen in huishoudens met een laag inkomen naar herkomst¹⁾

- Nederlandse herkomst, volwassenen
- Nederlandse herkomst, minderjarig kind
- Westerse herkomst, volwassenen
- Westerse herkomst, minderjarig kind
- Niet-westerse herkomst, volwassenen
- Niet-westerse herkomst, minderjarig kind

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

¹⁾ De grafiek toont de reeks 2000–2011 en de herziene reeks vanaf 2011.

3.2 Dynamiek van armoede

Kans op armoede: doorstroom vanaf 2014 op hoog niveau

De koopkracht van huishoudens kan door allerlei oorzaken veranderen. De koopkracht kan uitgehouden worden door inflatie, en toenemen door een stijging van het loon. Niet alleen het verliezen of vinden van werk, maar ook gebeurtenissen

als echtscheiding of gaan samenwonen kunnen tot een aanzienlijke verandering in het inkomen leiden. Deze dynamiek in het inkomen brengt jaarlijks een grote in- en uitstroom op gang in en uit de groep met een laag inkomen. Gemiddeld over de jaren 2012–2016 bedroeg de jaarlijkse in- en uitstroom bijna 40 procent van de totale bevolking met kans op armoede. Ruim 6 op de 10 personen waren doorstromers: zij bleven minstens twee jaar achtereen deel uit maken van de groep met een laag inkomen.

In de jaren 2012–2014 nam de doorstroom fors toe van bijna 590 duizend tot ruim 730 duizend personen. Ook in twee jaren die hierop volgden bleef de doorstroom op een hoog niveau. Deze ontwikkeling valt samen met de eerder vastgestelde toename in het aantal personen dat vier jaar of langer achtereen te maken had met kans op armoede (zie paragraaf 3.1).

In 2012 en 2013 was de uitstroom kleiner dan de instroom, zodat de absolute omvang van de groep met kans op armoede per saldo steeg. De uitstroom bestond in de periode 2012–2016 voor ruim driekwart uit personen die boven de lage-

3.2.1 Stand en stromen van personen met een laag inkomen

	Stand, voorgaand jaar	Uitstroom (-)		Instroom (+)			w.o. terugval ³⁾	Stand, lopend jaar
		naar: boven lage- inkomens- grens	overig ¹⁾	Doorstroom	van: onder lage- inkomens- grens	overig ²⁾		
	x 1 000							
2012	929	261	79	589	387	99		1 075
2013	1 075	288	90	698	386	103		1 187
2014	1 187	348	106	732	306	104	103	1 143
2015	1 143	352	93	698	301	103	117	1 103
2016*	1 103	312	79	711	264	111	108	1 087
	% ⁴⁾							
2012–2016*	100	29	8	61	29	9	10	100

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

¹⁾ Uitstroom wegens sterfte, emigratie, overgang naar instelling, inrichting en tehuis, en niet-doelpopulatie.

²⁾ Instroom wegens geboorte, immigratie, overgang van instelling, inrichting en tehuis, en niet-doelpopulatie.

³⁾ Personen die opnieuw onder de armoedegrens zijn gekomen, nadat zij twee of drie jaar eerder ook tot die groep behoorden.

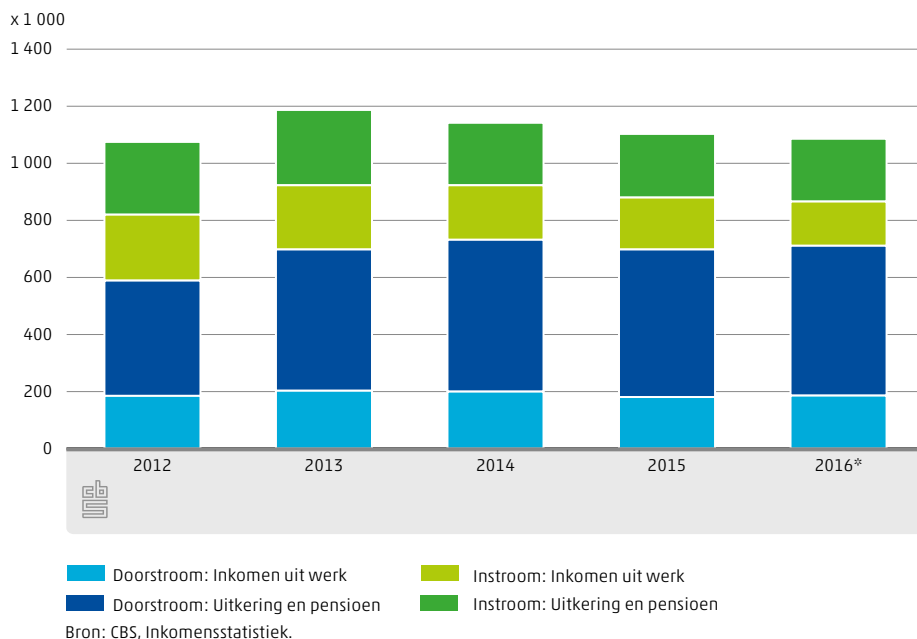
⁴⁾ Gemiddeld percentage over de periode 2011–2015. De uitstroom is hierbij gerelateerd aan de stand van het voorgaande jaar, de doorstroom en instroom aan de stand van het lopende jaar.

inkomensgrens belandden. De rest bestond uit personen die niet langer tot de onderzoekspopulatie behoorden. Driekwart van de instroom in de groep met een laag inkomen had een jaar eerder een inkomen boven de lage-inkomensgrens. De instroom herbergt veel mensen die in recente jaren al een laag inkomen hadden. Jaarlijks gaat het daarbij om ruim een kwart van de totale instroom. Zo moesten van 375 duizend mensen die zich in 2016 bij de groep met kans op armoede voegden, er 111 duizend ook twee of drie jaar eerder al van een laag inkomen rondkomen.

Toename van uitkeringsontvangers in de doorstroom en instroom

De doorstromers en instromers verschillen qua inkomensachtergrond. Bij de groep instromers zijn de mensen die deel uitmaken van huishoudens met een inkomen uit arbeid of eigen onderneming oververtegenwoordigd. Wel is het aandeel van mensen met inkomen uit werk in de instroom tussen 2012 en 2016 iets gedaald ten koste van de groep met een uitkering of pensioen. Bij de doorstromers domineren door de jaren heen juist de mensen die afhankelijk zijn van een

3.2.2 Doorstroom en instroom van personen met een laag inkomen naar voornaamste inkomensbron van het huishouden

uitkering of pensioen. Hun aandeel in de totale doorstroom is tussen 2012 en 2016 gestegen. Het totaal van doorstroom en instroom (het betreft hierbij dus het totaal van de personen met een laag inkomen), laat tussen 2012 en 2016 dan ook een stijging zien van het aandeel met vooral een uitkering of pensioen van 61 procent tot 69 procent.

4.

Werkenden

met kans

op armoede

Dit hoofdstuk bespreekt personen die hun inkomen vooral uit betaald werk betrekken en tegelijkertijd (langdurig) deel uitmaken van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Bij deze werkenden met kans op armoede wordt onderscheid gemaakt tussen werknemers, zelfstandigen met personeel en zelfstandigen zonder personeel. Om hoeveel werkenden gaat het, hoe hebben de aantallen zich ontwikkeld tijdens en na de economische crisis? Is er verschil tussen mannen en vrouwen en in hoeverre is de deeltijdfactor doorslaggevend? Verschillen de armoederisico's naar opleiding, migratieachtergrond of huishoudenssamenstelling? In welke bedrijfstak is het armoederisico het grootst, in welke het kleinst?

4.1 Trends

Aantal werkenden met een laag inkomen licht gedaald

Het aantal personen in de leeftijd van 15 tot 75 jaar met hoofdzakelijk inkomen uit betaald werk kwam in 2016 uit op krap 7,3 miljoen. Het merendeel – ruim 6 miljoen – had voornamelijk inkomen uit loondienst. Bijna 1,2 miljoen werkenden betrokken hun inkomen vooral uit eigen onderneming waarvan 288 duizend als zelfstandige met personeel (zmp'er) en 886 duizend als zelfstandige zonder personeel (zzp'er). Gaandeweg de economische crisis kromp het aantal werknemers en in mindere mate ook het aantal zmp'ers. Vanaf 2014 begon het aantal werknemers weer op te lopen, bij zmp'ers zette de groei een jaar later in. Het aantal zzp'er nam daarentegen zowel in de crisisjaren als in 2015 en 2016 verder toe, gerekend vanaf 2011 kwamen er 120 duizend zzp'ers bij.

Van de werkende bevolking maakte in 2016 2,8 procent (203 duizend personen) deel uit van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dat is iets minder dan in 2015 toen 212 duizend werkenden risico op armoede liepen (2,9 procent). Vanaf het piekjaar 2013 toen nog bijna 250 duizend werkenden met een laag inkomen werden geconfronteerd (3,5 procent) daalde het aantal elk jaar verder. De verbijzondering naar arbeidsmarktpositie laat zien dat onder werknemers het percentage met een laag inkomen verreweg het kleinst is (1,7 procent in 2016). Onder zmp'ers is het aandeel 3 keer zo groot (5,2 procent) en onder zzp'ers ruim 5 keer zo groot (9,4 procent). Ook in de ontwikkeling van

het armoedepercentage springen de zzp'ers er ongunstiger uit. Bij zmp'ers en werknemers bleef het percentage dalen, maar bij zzp'ers liep het percentage na aanvankelijke daling weer op van 9,2 procent in 2015 naar 9,4 procent in 2016.

203 000 werkenden
liepen in 2016 risico op armoede

Meer zzp'ers met een langdurig laag inkomen

In 2016 behoorden 42 duizend werkenden (0,6 procent van de werkende bevolking) ten minste vier jaar achtereen tot de groep met een laag inkomen. Dat waren er 2 duizend meer dan in 2014 maar het risicopercentage bleef wel onveranderd ten opzichte van 2015 en 2014. Bij werknemers bleef het langdurig armoederisico stabiel (0,4 procent). Ook bij zmp'ers lijkt dat het geval te zijn (1,0 procent), maar bij zzp'ers liep het aandeel dat deel uitmaakt van een huishouden met een langdurig laag inkomen op van 1,9 procent in 2015 naar 2,1 procent in 2016.

Zzp'ers meest kwetsbare groep

De alsmaar groeiende groep zzp'ers is het meest kwetsbaar voor armoede. In vergelijking met werknemers en zelfstandigen met personeel profiteren ze minder van het economisch herstel dat begin 2014 inzette. Het armoederisico, zowel incidenteel als langdurig, is bij hen verreweg het hoogst en liep in 2016 op. Zzp'ers investeren ook het minst in hun eigen sociale zekerheid. Zo was in 2015 een vijfde deel van de zzp'ers verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid, tegen een derde van de zmp'ers (CBS, 2017b). Ook hadden zzp'ers minder vaak een private pensioenverzekering of lijfrente afgesloten dan zmp'ers (10,4 tegen 17,2 procent). Anders dan zelfstandigen zijn werknemers via hun werkgever verplicht verzekerd voor hun sociale zekerheid.

4.1.1 Personen met hoofdkomen uit werk in huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

	Personen, totaal	In huishouden met laag inkomen		In huishouden met langdurig laag inkomen	
	x 1 000		%	x 1 000	%
Alle werkenden, 15-74 jaar					
2011	7 305	217	3,0		
2012	7 272	243	3,3		
2013	7 188	248	3,4		
2014	7 165	228	3,2	39	0,6
2015	7 214	212	2,9	40	0,6
2016*	7 298	203	2,8	42	0,6
Werknemers, 15-74 jaar					
2011	6 244	123	2,0		
2012	6 197	138	2,2		
2013	6 099	139	2,3		
2014	6 045	130	2,1	22	0,4
2015	6 065	116	1,9	22	0,4
2016*	6 124	105	1,7	21	0,4
Zmp'ers, 15-74 jaar					
2011	298	23	7,6		
2012	290	24	8,3		
2013	283	23	8,1		
2014	282	18	6,5	3	1,0
2015	282	16	5,8	2	0,9
2016*	288	15	5,2	3	1,0
Zzp'ers, 15-74 jaar					
2011	764	72	9,4		
2012	785	81	10,3		
2013	807	85	10,6		
2014	838	80	9,6	15	1,9
2015	867	80	9,2	15	1,9
2016*	886	83	9,4	17	2,1

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

4.2 Risicogroepen

Hoger armoederisico bij minder werkuren

Hoe beperkter de werkweek, hoe hoger is het (langdurig) armoederisico. Dit verband geldt in alle beschouwde jaren, voor alle drie groepen werkenden en ook apart voor mannen en vrouwen. Wel zijn er onderlinge verschillen.

Combinatie werkduur en geslacht

Het aantal wekelijkse uren dat huishoudensleden werkzaam zijn, is medebepalend voor de hoogte van het huishoudensinkomen en daarmee voor het armoederisico. Vrouwen werken vaker in deeltijd dan mannen. De armoedekansen worden daarom volgens een combinatie van geslacht en werkduur beschreven. De werkduur is daarbij onderscheiden in wekelijks minder dan 24 uur betaald werk (kleine deeltijd), wekelijks 24 tot 35 uur betaald werk (substantiële deeltijd) en wekelijks 35 uur of meer betaald werk (voltijds).

Laagste armoederisico voor voltijds werkende werknemer

Onder mannen en vrouwen die voltijds in loondienst werken zijn de armoedepercentages het laagst. In 2016 had 0,4 procent van de voltijds in loondienst werkende mannen een laag inkomen, 0,1 procent had een langdurig laag inkomen. Bij vrouwen bedroegen de percentages 0,5 en 0,0 procent. Voltijds werkende zmp'ers en zzp'ers lopen hogere risico's. Van de mannelijke voltijds werkende zmp'ers maakte 2,4 procent deel uit van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens, bij de vrouwen was dat 2,3 procent. Onder voltijds werkende zzp'ers was het armoederisico nog groter. Bij de mannen had 3,2 procent een laag inkomen, bij de vrouwen was dat 3,0 procent. Het risico op een langdurig laag inkomen verschilde niet tussen voltijds werkende zmp'ers en zzp'ers en kwam in 2016 voor zowel mannen als vrouwen uit op 0,3 procent. Bij voltijds werkenden zijn er dus nauwelijks verschillen tussen mannen en vrouwen in het risico op een inkomen onder de lage-inkomensgrens.

Vrouwelijke deeltijders minder risico op armoede dan mannelijke

Tussen mannen en vrouwen die in deeltijd werken bestaan wel verschillen in armoederisico: vrouwelijke deeltijders lopen aanmerkelijk minder risico dan mannelijke deeltijders. Van de mannelijke werknemers die wekelijks minder dan 24 uur werken (kleine deeltijd) had in 2016 11 procent een laag inkomen. Bij de vrouwelijke werknemers in kleine deeltijd was dat 5 procent. Van de mannelijke zmp'ers en zzp'ers die in kleine deeltijd werkzaam waren, had bijna een kwart

4.2.1 Werkenden in huishoudens met een (langdurig) laag inkomen naar geslacht en werkduur, 15-74 jaar, 2016*

	Totaal	Werknemer	Zmp'er	Zzp'er
	%			
Laag inkomen				
<i>Man</i>	2,7	1,4	5,1	9,3
Kleine deeltijd	14,7	10,8	24,5	24,8
Substantiële deeltijd	5,3	2,1	16,2	16,6
Voltijds	0,8	0,4	2,4	3,2
<i>Vrouw</i>	2,9	2,1	5,3	9,4
Kleine deeltijd	5,8	4,8	12,4	12,1
Substantiële deeltijd	2,1	1,2	10,0	11,4
Voltijds	0,9	0,5	2,3	3,0
Langdurig laag inkomen				
<i>Man</i>	0,6	0,3	1,0	2,0
Kleine deeltijd	4,3	3,1	7,6	7,4
Substantiële deeltijd	1,3	0,4	3,9	4,2
Voltijds	0,1	0,1	0,3	0,3
<i>Vrouw</i>	0,6	0,4	1,1	2,1
Kleine deeltijd	1,4	1,2	3,5	3,3
Substantiële deeltijd	0,4	0,2	2,0	2,7
Voltijds	0,1	0,0	0,3	0,3

Bron: CBS, Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden en Inkomensstatistiek.

een laag inkomen, bij de mannelijke zmp'ers en zzp'ers die wekelijks tenminste 24 uur maar minder dan 35 uur betaald werk verrichtten (substantiële deeltijd), liep rond de 16 procent risico op armoede. Bij de vergelijkbare groepen vrouwen schommelden de percentages rond de 12 (kleine deeltijd) en 11 procent (substantiële deeltijd). Vrouwelijke deeltijders hebben een lager armoederisico dan mannen omdat ze vaker dan mannen een werkende partner hebben waardoor het gezamenlijke huishoudensinkomen boven de kritische drempel uitkomt. Bij langdurige armoede liggen de risico's op een aanmerkelijk lager niveau maar zien we vergelijkbare verhoudingen tussen de in deeltijd werkende mannen en vrouwen.

In het totale percentage zmp'ers met een inkomen onder de lage-inkomensgrens (5,2 procent) werken de hoge armoedepercentages van deeltijders alleen beperkt door omdat bij deze groep zelfstandigen het aandeel deeltijders relatief klein is. Bij de zzp'ers is het effect op het algehele jaarcijfer wel groter omdat bij hen naar verhouding grotere aantallen mannen en vrouwen in deeltijd werkzaam zijn.

Leeftijd, herkomst, type huishouden en opleiding eveneens van belang

De risicogroepen die op basis van leeftijd, huishoudenssamenstelling, herkomst en opleidingsniveau voor de totale bevolking zijn onderscheiden (zie hoofdstuk 2) zien we merendeels ook terugkomen bij de doelpopulatie werkenden. In 2016 is in de onderscheiden leeftijdsgroepen voor zowel werknemers, zmp'ers als zzp'ers het hoogste armoederisico voorbehouden aan personen in de jongste leeftijdsgroep (15 tot 25 jaar). Wel geldt dat het aantal jongeren dat als zzp'er werkzaam is, en zeker als zmp'er, naar verhouding klein is. In de oudste leeftijdsgroep (65 tot 75 jaar) zijn de risico's op armoede voor de onderscheiden groepen werkenden het laagst, maar ook hier geldt dat het aantal nog werkende ouderen, naar verhouding bijzonder klein is. Personen in de leeftijd van 25 tot 65 jaar vormen met 92 procent de hoofdmoot van de doelpopulatie werkenden.

Hoog armoederisico voor alleenstaande zzp'ers en zzp'ers in eenoudergezin

Verbijzonderd naar huishoudenssamenstelling lopen werkende alleenstaanden en werkenden die deel uitmaken van een eenoudergezin het hoogste armoederisico. In beide groepen had in 2016 meer dan 6 procent een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Met name onder de zzp'ers springt het armoederisico eruit. Van de alleenstaande zzp'ers liep een kwart risico op armoede en van de zzp'ers die deel uitmaken van een eenoudergezin waren dat er 2 op de 10. Ook bij herkomst en opleidingsniveau zijn de gebruikelijke patronen te zien. De werkenden met een Nederlandse achtergrond lopen het laagste risico en de werkenden met een niet-westerse migratieachtergrond hebben het vaakst een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Daarbij geldt dat de tweede generatie iets lagere armoederisico's heeft dan de eerste generatie. Niet-westerse zmp'ers hadden in 2016 het hoogste armoederisico met 13,4 procent voor de eerste generatie en 10,4 procent voor de tweede generatie. Bij opleiding is de gebruikelijke relatie zichtbaar: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager de percentages met een laag inkomen. Dit geldt voor zowel werknemers als zmp'ers en zzp'ers.

4.2.2 Werkenden (15 tot 75 jaar) in huishoudens met een laag inkomen naar achtergrondkenmerken, 2016*

	Totaal	Werknemer	Zmp'er	Zzp'er
	%			
Leeftijd				
Tot 25 jaar	4,0	3,6	7,1	10,7
25 tot 45 jaar	3,0	1,9	6,6	10,6
45 tot 65 jaar	2,4	1,2	4,4	8,8
65 tot 75 jaar	2,6	0,5	2,6	3,8
Samenstelling huishouden				
Alleenstaand	6,4	4,0	10,8	25,2
Paar zonder kinderen	1,6	0,8	4,1	6,3
Paar met kinderen	1,9	1,1	4,6	5,9
Eenoudergezin	6,1	4,5	9,8	19,7
Herkomst				
Nederland	2,1	1,2	4,2	2,1
Westers land	4,3	2,7	5,9	4,3
Niet-westers 1e generatie	7,2	5,3	13,4	7,2
Niet-westers 2e generatie	5,5	4,2	10,4	5,5
Opleidingsniveau				
Lager	4,4	3,4	7,1	11,1
Middelbaar	2,7	1,6	5,7	9,2
Hoger	1,8	0,7	3,0	8,2

Bron: CBS, Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden en Inkomensstatistiek.

Alleenstaanden en eenoudergezinnen ook kwetsbaar voor langdurige armoede

Gaat het om het langdurige armoede onder werkenden, dan komen bij uitsplitsingen naar leeftijd, huishoudensamenstelling, herkomst en opleidingsniveau eveneens de gebruikelijke risicogroepen bovendrijven. De cijfers naar huishoudensamenstelling laten zien dat in de werkzame bevolking de alleenstaanden en de personen die deel uitmaken van een eenoudergezin het meest risico op een langdurig laag inkomen lopen. In beide groepen moet 1,4 procent al tenminste vier jaar achtereen rond komen van een laag inkomen. Alleenstaande werknemers en werknemers die deel uitmaken van een eenoudergezin worden met respectievelijk 0,8 en 1,0 procent het minst vaak met deze hardnekkige problematiek geconfronteerd. Bij de zmp'ers ligt het percentage

voor beide groepen een slag hoger en bij zzp'ers is het percentage het hoogst. Onder alleenstaande zzp'ers was het aandeel met een langdurig laag inkomen 6,4 procent, en onder zzp'ers in een eenoudergezin 4,8 procent.

Hoog langdurig armoederisico bij eerste generatie niet-westerlingen

Uitsplitsing naar migratieachtergrond laat zien dat werkenden met een niet-westerse achtergrond van de eerste generatie relatief vaak langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen. Van de werkenden van de eerste generatie had in 2016 2,4 procent langdurig risico op armoede. Werknemers van de eerste generatie liepen het minst vaak risico, van hen had 1,8 procent een langdurig laag inkomen. Zelfstandigen liepen aanmerkelijk meer risico met percentages van 3,8 procent voor zmp'ers en 5,9 procent voor zzp'ers. Werkenden van de tweede generatie

4.2.3 Werkenden (15 tot 75 jaar) in huishoudens met een langdurig laag inkomen naar achtergrondkenmerken, 2016*

	Totaal	Werknemer	Zmp'er	Zzp'er
	%			
Leeftijd				
Tot 25 jaar	0,5	0,4	0,8	1,1
25 tot 45 jaar	0,6	0,4	1,3	2,0
45 tot 65 jaar	0,6	0,3	1,0	2,2
65 tot 75 jaar	0,5	0,1	0,5	0,8
Samenstelling huishouden				
Alleenstaand	1,4	0,8	2,2	6,4
Paar zonder kinderen	0,3	0,1	0,7	1,2
Paar met kinderen	0,5	0,3	1,0	1,3
Eenoudergezin	1,4	1,0	2,0	4,8
Herkomst				
Nederland	0,4	0,2	0,8	1,6
Westers land	0,9	0,5	1,0	3,3
Niet-westers 1e generatie	2,4	1,8	3,8	5,9
Niet-westers 2e generatie	1,1	0,8	2,1	3,2
Opleidingsniveau				
Lager	1,2	1,0	1,5	2,8
Middelbaar	0,5	0,3	1,1	2,1
Hoger	0,4	0,1	0,5	1,8

Bron: CBS, Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden en Inkomensstatistiek.

doen het aanmerkelijk beter. Bij zowel werknemers als zmp'ers en zzp'ers van de tweede generatie was het percentage met een langdurig laag inkomen ruwweg de helft kleiner dan bij de eerste generatie. Wel lagen deze risico's nog steeds een stuk hoger dan bij werkenden met een Nederlandse achtergrond. Voor opleiding geldt opnieuw: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het percentage met een langdurig laag inkomen. Dit geldt voor zowel werknemers als zmp'ers en zzp'ers.

Spreading in armoederisico's tussen bedrijfstakken

Het type bedrijfstak waarin mensen werkzaam zijn is eveneens sterk onderscheidend in de hoogte van het armoederisico. De percentages werkenden met een laag inkomen variëren van 0,2 procent bij het openbaar bestuur en overheidsdiensten tot 6,9 procent in de landbouw, bosbouw en visserij. Bij het langdurig laag inkomen liggen de risicopercentages tussen 0 (openbaar bestuur en overheidsdiensten) en 1,5 procent (cultuur, recreatie en overige dienstverlening). De bedrijfstakken variëren nogal sterk in omvang, in de hierna volgende interpretatie van de armoedecijfers wordt hiermee rekening gehouden.

Hoogste armoederisico in de landbouw, bosbouw en visserij

Onder werkenden in de landbouw, bosbouw en visserij is het risico op een laag inkomen het grootst (6,9 procent), gevolgd door de cultuur, recreatie en overige dienstverlening (5,9 procent). Met ruim 130 duizend werkenden is de landbouw, bosbouw en visserij wel één van de kleinste bedrijfstakken, in de bedrijfstak cultuur, recreatie en overige dienstverlening zijn ruim twee keer zo veel werkenden actief. Zzp'ers springen er in beide bedrijfstakken uit met 11,2 en 12,8 procent. In de landbouw, bosbouw en visserij werken naar verhouding beduidend meer zzp'ers dan in de cultuur, recreatie en overige dienstverlening.

Werken bij de overheid gaat samen met laag armoederisico

In de bedrijfstak openbaar bestuur en overheidsdiensten is het aandeel werkenden dat deel uitmaakt van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens met 0,2 procent verreweg het laagst van alle onderscheiden bedrijfstakken. Bij de werknemers die wel met een armoederisico worden geconfronteerd betreft het vooral (kleine) deeltijdwerkers. Ook in het onderwijs

en in de gezondheids- en welzijnszorg zijn de percentages werkenden met een laag inkomen relatief klein (1,2 en 1,4 procent). Werknemers komen ook hier op het laagste percentage uit (0,6 en 1,2 procent). In de gezondheids- en welzijnszorg hebben zmp'ers eveneens een relatief laag armoederisico (1,3 procent). Dat heeft mede te maken met de verschillende medische maatschappen die in deze categorie zijn vertegenwoordigd. Deze behoren door de bank genomen tot de hogere inkomenssegmenten. Onder de zzp'ers die in de gezondheids- en welzijnszorg werkzaam zijn, ligt het aandeel dat deel uitmaakt van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens met 5,4 procent aanzienlijk hoger. In het onderwijs is er zowel onder zmp'ers als zzp'ers sprake van een verhoogd armoederisico. De percentages met een laag inkomen komen hier uit op respectievelijk 4,1 en 9,8 procent. Wel geldt dat er naar verhouding weinig zmp'ers en zzp'ers in het onderwijs werkzaam zijn.

Zzp'ers in handel, vervoer en horeca hebben hoogste armoederisico

Met meer dan 1,5 miljoen werkenden is de handel, vervoer en horeca de grootste bedrijfstak van Nederland. In deze bedrijfstak is bijna 1 op de 10 werkenden een zmp'er en eveneens bijna 1 op de 10 is zzp'er. Van de zzp'ers

4.2.4 Werkenden (15 tot 75 jaar) in huishoudens met een laag inkomen naar bedrijfstak, 2016*

	Totaal	Werknemer	Zmp'er	Zzp'er
	%			
Bedrijfstak				
Landbouw, bosbouw en visserij	6,9	2,2	7,7	11,2
Nijverheid en energie	1,2	0,9	3,3	7,7
Bouwnijverheid	2,0	0,5	2,6	5,6
Handel, vervoer en horeca	3,6	2,4	6,9	13,3
Informatie en communicatie	1,7	0,6	3,3	7,9
Financiële dienstverlening	0,8	0,4	1,5	2,5
Verhuur van en handel in onroerend goed	1,8	1,1	2,6	6,3
Zakelijke dienstverlening	3,5	2,8	3,0	7,6
Openbaar bestuur en overheidsdiensten	0,2	0,2	.	.
Onderwijs	1,2	0,6	4,1	9,8
Gezondheids- en welzijnszorg	1,4	1,2	1,3	5,4
Cultuur, recreatie en overige dienstverlening	5,9	2,8	7,1	12,8

Bron: CBS, Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden en Inkomensstatistiek.

maakt ruim 13 procent deel uit van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dit is het hoogste percentage binnen alle onderscheiden bedrijfstakken naar positie op de arbeidsmarkt.

Ook langdurig armoederisico groot bij zelfstandigen in handel, vervoer en horeca

Het risico op een langdurig laag inkomen is in grote lijnen overeenkomstig aan de verdeling van het incidentele armoederisico over bedrijfstakken en arbeidsmarktpositie. Zo treffen we in de landbouw, bosbouw en visserij en in de

3,6% van de zzp'ers in handel, vervoer en horeca heeft langdurig armoederisico

4.2.5 Werkenden (15 tot 75 jaar) in huishoudens met een langdurig laag inkomen naar bedrijfstak, 2016*

	Alle werkenden	Werknemer	Zzp'er	Zzp'er
	%			
Bedrijfstak				
Landbouw, bosbouw en visserij	1,2	0,4	1,1	1,9
Nijverheid en energie	0,4	0,3	0,7	1,6
Bouwnijverheid	0,3	0,1	0,3	0,8
Handel, vervoer en horeca	0,9	0,5	1,6	3,6
Informatie en communicatie	0,3	0,1	0,5	1,6
Financiële dienstverlening	0,1	0,1	0,2	0,3
Verhuur van en handel in onroerend goed	0,3	0,2	0,7	1,2
Zakelijke dienstverlening	0,7	0,5	0,4	1,4
Openbaar bestuur en overheidsdiensten	0,0	0,0	.	.
Onderwijs	0,2	0,1	0,5	2,1
Gezondheids- en welzijnszorg	0,3	0,2	0,1	1,1
Cultuur, recreatie en overige dienstverlening	1,5	0,6	1,8	3,7

Bron: CBS, Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden en Inkomensstatistiek.

cultuur, recreatie en overige dienstverlening opnieuw de hoogste percentages werkenden met een langdurig laag inkomen aan (respectievelijk 1,2 en 1,5 procent). Verbijzonderd naar arbeidsmarktpositie zien we eveneens hoge percentages onder zmp'ers en zzp'ers die in de handel, vervoer en horeca werkzaam zijn. Bij de zmp'ers kwam het aandeel dat deel uitmaakt van een huishouden dat tenminste vier jaar achtereen van een laag inkomen moet rondkomen uit op 1,6 procent, bij de zzp'ers was dat 3,6 procent.

4.3 Enige profielen

Focus op de verdeling van werkduur en geslacht

Uit paragraaf 4.2 kwam naar voren dat alleenstaanden, personen in een eenoudergezin en personen met een niet-westerse achtergrond ook binnen de doelpopulatie werkenden de belangrijkste risicogroepen van (langdurige) armoede vormen. Deze risicogroepen verschillen in samenstelling van mannen en vrouwen en in werkduur. De verschillen worden apart voor werknemers en zzp'ers met een laag inkomen zichtbaar gemaakt. Vanwege de relatief kleine aantallen werkenden met een langdurig laag inkomen blijft de profielschets beperkt tot de lage inkomens.

6 op de 10 werknemers met een laag inkomen zijn vrouwen

Bijna 60 procent van de in totaal 105 duizend werknemers die in 2016 deel uitmaken van een huishouden met een laag inkomen is vrouw. Ruim een derde deel van alle werknemers met een laag inkomen zijn vrouwen die in kleine deeltijd werkzaam zijn, een zesde deel betreft vrouwen met een substantiële deeltijdbaan. Het aandeel voltijds werkende vrouwen onder werknemers met een laag inkomen kwam uit op krap 5 procent. Ook bij de 40 procent mannelijke werknemers met een laag inkomen vormen de kleine deeltijders de grootste groep (de helft). Een vierde van deze mannen werkt in substantiële deeltijd en een vierde werkt voltijds. Bij de alleenstaande werknemers met een laag inkomen is de verdeling naar geslacht en werkduur in grote lijnen vergelijkbaar met die van alle werknemers met een laag inkomen.

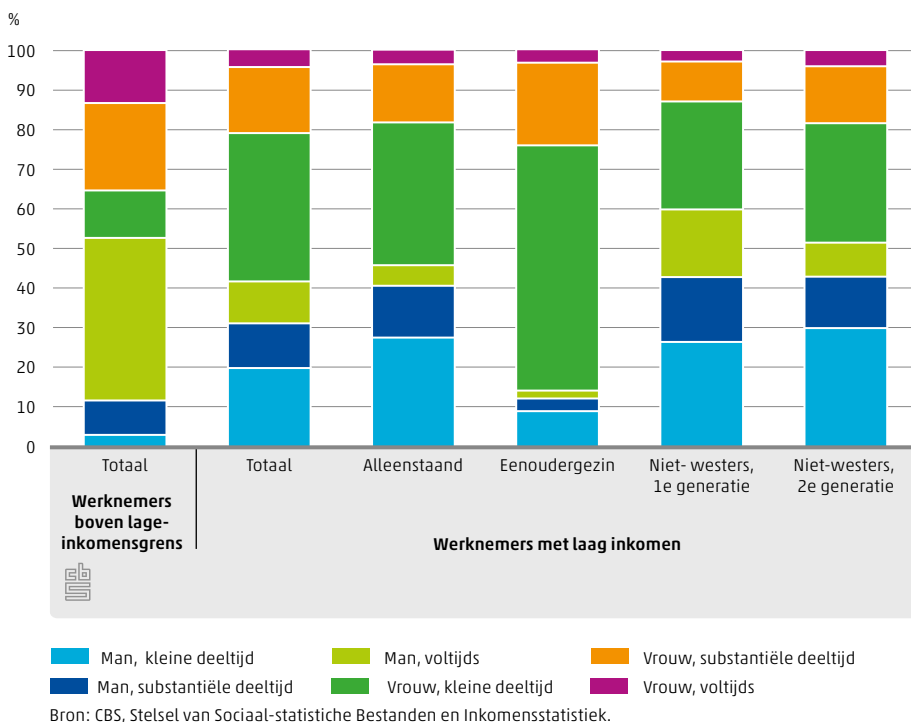
Eenoudergezin met armoederisico gekenmerkt door in kleine deeltijd werkende vrouw

In de meeste eenoudergezinnen is een vrouw de hoofdkostwinner. Ook van de werknemers die deel uitmaken van een eenoudergezin met een laag inkomen is meer dan 85 procent vrouw. Het merendeel van deze vrouwen werkt in kleine deeltijd. Voltijds in loondienst werkende mannen en vrouwen vormen met respectievelijk 2 en 3,4 procent een gering aandeel bij werknemers in een eenoudergezin met een laag inkomen.

Eerste generatie niet-westersen met risico relatief vaak voltijds werkende mannen

Niet-westerse mannen uit de eerste generatie werken vaker dan vrouwen uit de eerste generatie. Onder de werknemers van de eerste generatie met een laag inkomen is 60 procent man. Het betreft dan relatief vaak mannen met een

4.3.1 Inkomenspositie werknemers naar geslacht en werkduur, 15-74 jaar, 2016*

voltijdsbaan. Vrouwen met een niet-westerse achtergrond uit de tweede generatie verrichten vaker betaald werk dan vrouwen uit de eerste generatie. In de groep lage inkomens van de tweede generatie is de man-vrouw verdeling gelijk. Kleine deeltijders vormen bij zowel mannen als vrouwen de hoofdmoot.

Zzp'ers met risico op armoede zijn veelal man

In 2016 was ruim 60 procent van alle zzp'ers man. Ook onder de in totaal 83 duizend zzp'ers die in 2016 deel uitmaakten van een huishouden met een laag inkomen waren meer dan 6 op de 10 man. Ruim een derde van deze mannen werkte in kleine deeltijd, de helft had een substantiële deeltijdbaai en krap een zesde deel werkte voltijds. Van de vrouwelijke zzp'ers met een laag inkomen werkte bijna de helft in kleine deeltijd, 40 procent had een substantiële deeltijdbaai en 10 procent werkte voltijds.

60% van de zzp'ers met armoederisico is man

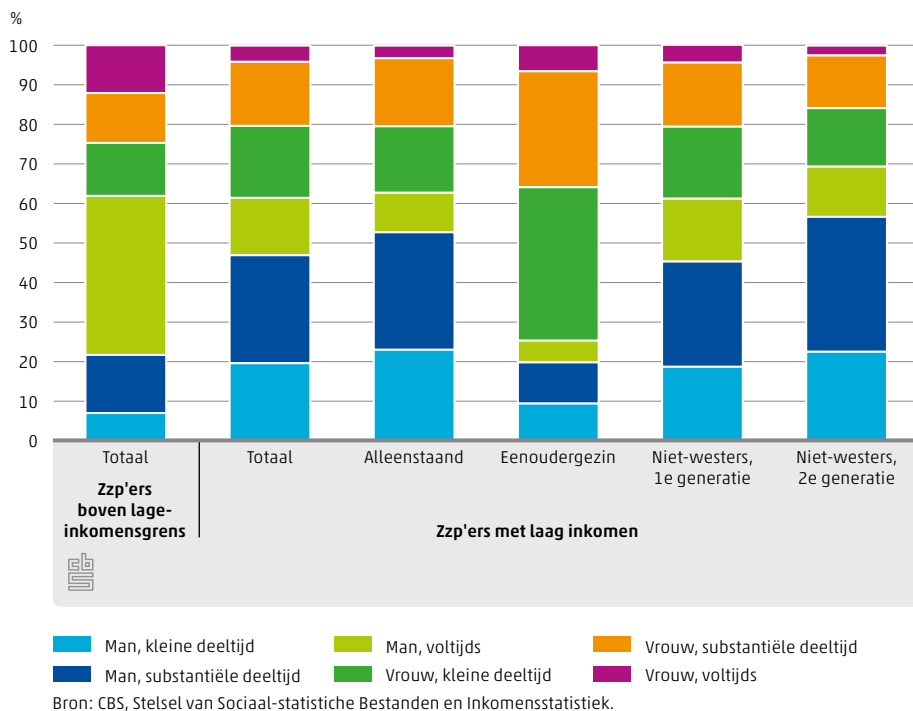
Vrouwen ook in zzp-eenoudergezinnen met laag inkomen oververtegenwoordigd

Onder alleenstaande zzp'ers met een laag inkomen is de verdeling naar geslacht en werkduur in grote lijnen overeenkomstig aan die van alle zzp'ers met een laag inkomen. Bij de zzp'ers die deel uitmaken van een eenoudergezin met armoederisico zijn, net als bij de werknemers, de vrouwen ruimschoots oververtegenwoordigd (75 procent). Ruim de helft van de vrouwen werkte in kleine deeltijd.

Niet-westerse zzp'er met armoederisico is veelal man

In 2016 was 60 procent van de eerste generatie niet-westerse zzp'ers met een laag inkomen man, onder de tweede generatie was dat 70 procent. Substantiële deeltijders vormden in beide groepen het leeuwendeel.

4.3.2 Inkomenspositie zzp'ers naar geslacht en werkduur, 15-74 jaar, 2016*

5.

Sociale

context van

armoede

In dit hoofdstuk staat de samenhang tussen inkomen en leefsituatie centraal. In hoeverre werkt een laag inkomen door op het vertrouwen in de samenleving? Hoe maatschappelijk actief zijn mensen met een laag inkomen? Hoe groot is de samenhang tussen de inkomenspositie en het plegen of ondervinden van criminaliteit? Hoe staat het met de gezondheid en met roken, drinken en overgewicht in de lage-inkomensgroep? En met de zorgkosten? Het hoofdstuk eindigt met gegevens over de leefsituatie van kinderen die opgroeien in armoede.

5.1 Vertrouwen en participatie

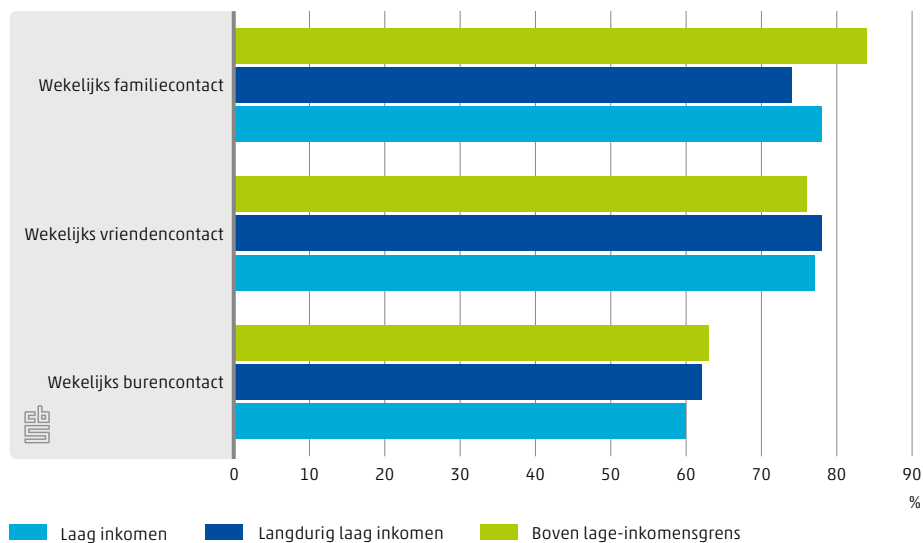
Het vertrouwen in elkaar en in de samenleving is in de afgelopen jaren niet afgebrokkeld. Sterker: over een langere periode, vanaf 2002, is het vertrouwen toegenomen (Schmeets, 2017). Vertrouwen in elkaar en in de samenleving is een belangrijke pijler van sociaal kapitaal. De andere pijler is de participatie: het meedoen met de samenleving, zoals sociale contacten en het geven van hulp aan anderen. De participatie van burgers is evenmin gedaald (CBS Statline, 2017b). Ook is het sociaal kapitaal in Nederland hoog ten opzichte van de meeste Europese landen. Wel is het zo dat bepaalde groepen in de samenleving achter blijven ten opzichte van andere groepen. Voor sociale cohesie is het van belang dat er weinig tegenstellingen zijn tussen bevolkingsgroepen, dus dat alle groepen meedoen met en vertrouwen hebben in de samenleving. Vooral opleiding is onderscheidend: een hoger opleidingsniveau betekent doorgaans meer vertrouwen en meer participatie. Zorgt inkomen, ook een belangrijke sociaaleconomische indicator, eveneens voor diversiteit in het meedoen en het vertrouwen? Nagegaan wordt of mensen die deel uitmaken van een huishouden met een inkomen boven de lage-inkomensgrens zich onderscheiden van degenen die zich (langdurig) onder deze grens bevinden.

Meer maatschappelijke participatie bij hoger inkomen

In de periode 2012–2016 heeft 84 procent van de bevolking van 15 jaar en ouder minstens een keer per week contact met familie buiten hun eigen huishouden, 76 procent met vrienden of bekenden, en 63 procent met hun burens. Personen uit de lage-inkomensgroep hebben iets minder vaak wekelijks contact met familieleden dan personen die over meer inkomen beschikken. Er zijn nauwelijks verschillen

tussen de groepen die zich boven of (langdurig) onder de lage-inkomensgrens bevinden in de sociale contacten met vrienden en burens. Wel hebben personen die deel uitmaken van een huishouden met een (langdurig) laag inkomen minder vaak contact met hun familie dan personen met een hoger inkomen. Eventuele verschillen in opleiding, leeftijd en andere kenmerken doen hier niets aan af.

5.1.1 Sociale contacten, bevolking van 15 jaar en ouder, 2012/2016

Bron: CBS, Sociale samenhang en Welzijn en Inkomensstatistiek.

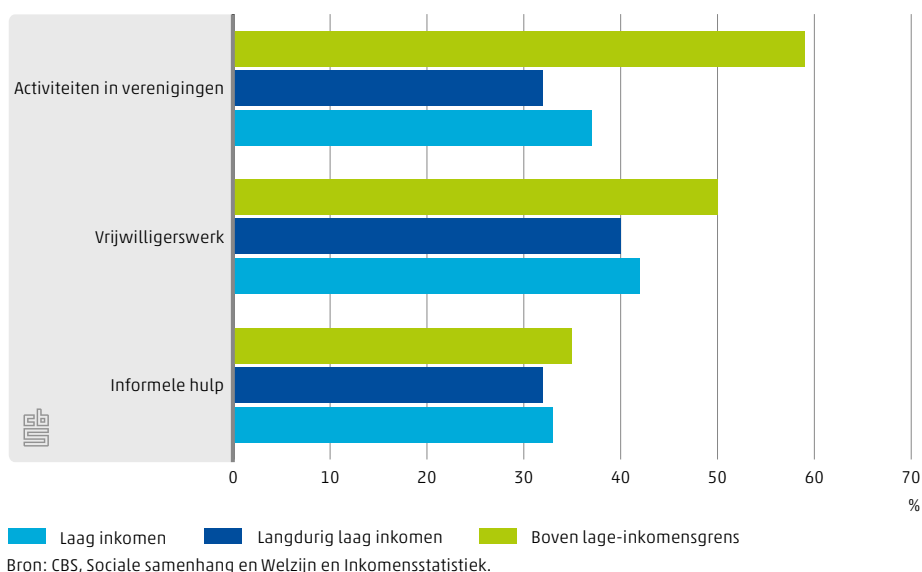
Een op de drie personen geeft maandelijks hulp aan anderen. De lage-inkomensgrens zorgt niet voor breuklijnen: zowel bij de groep boven als die onder de grens wordt door een derde hulp aan anderen buiten het eigen huishouden om gegeven. Er is wel een relatie met de vrijwillige inzet voor organisaties. De helft van de mensen die deel uitmaken van een huishouden boven de lage-inkomensgrens doet minstens een keer per jaar vrijwilligerswerk voor bijvoorbeeld de school, sportclub of verpleging. Bij mensen die zich onder deze streep bevinden is ruim 40 procent vrijwilliger. De lage-inkomensgrens is ook onderscheidend bij het actief zijn in verenigingen. Van de groep die zich boven deze grens bevindt, is bijna 60 procent actief, en onder de grens is dat 37 procent. Indien het lage inkomen langer aanhoudt, minstens vier jaar, dan is nog maar 32 procent actief in het verenigingsleven. Rekening houdend met verschillen

tussen de inkomensgroepen in samenstelling, waaronder vooral opleidingsniveau en leeftijdsopbouw, leert dat ook dan de kans om actief te zijn fors groter is bij de mensen die zich boven de lage-inkomensgrens bevinden. De inkomenspositie is echter in het geheel niet meer relevant voor het vrijwilligerswerk: de kans dat zich iemand als vrijwilliger inzet is dan exact gelijk voor de mensen onder en boven de lage-inkomensgrens. Ook zorgt het gelijktrekken van de samenstelling ervoor dat juist de groep onder de grens meer hulp aan anderen geeft dan degenen die meer te besteden hebben.

37% van de lage inkomens is actief in verenigingen

5.1.2 Maatschappelijke activiteiten, bevolking van 15 jaar en ouder, 2012/2016

Lage inkomens vertrouwen medemens minder dan hogere

Krap 60 procent van de mensen die deel uitmaken van een huishouden met een inkomen boven de lage-inkomensgrens heeft vertrouwen in de medemens. Dit aandeel is beduidend kleiner bij personen met een laag inkomen (44 procent). De groep met een langdurig laag inkomen heeft met 41 procent nog minder vertrouwen in anderen. Ook zijn er verschillen, hoewel minder geprononceerd, bij het vertrouwen in rechters en politie. De personen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens hebben met krap 70 procent meer fiducia in deze instituties dan personen met minder inkomen, waarvan iets meer dan 60 personen vertrouwen in rechters en politie heeft. Bij het vertrouwen in het leger heeft de groep die het meeste te besteden heeft meer vertrouwen dan vooral de langdurige lagere inkomens. Banken genieten daarentegen meer vertrouwen van de (langdurig) lagere inkomens dan van de hogere-inkomensgroep. Er is weinig verschil tussen de drie inkomensgroepen bij de overige instituties.

Ook bij het vertrouwen is nagegaan of de verschillen tussen de mensen boven en onder de lage-inkomensgrens teweeg worden gebracht doordat de beide groepen qua samenstelling verschillen, zoals in het opleidingsniveau dat gemiddeld hoger is onder de groep die zich boven de lage-inkomensgrens bevindt. Dat blijkt niet zo te zijn bij vertrouwen in de medemens en in de gezaghebbende instituties rechters, politie, en leger. Wel verdwijnt het verschil bij de fiducia in banken, en komt naar voren dat mensen onder de lage-inkomensgrens meer vertrouwen hebben in kerken dan de mensen boven die grens.

5.1.3 Vertrouwen, bevolking van 15 jaar en ouder, 2012/2016

	Mede- mens	Rech- ters	Politie	Leger	Amb- te- naren	Grote bedrij- ven	Ban- ken	Pers	Kerken	Twee- de Kamer	Euro- pese Unie
	%										
Boven lage-inkomensgrens	59	69	69	63	42	40	36	31	30	34	36
Laag inkomen	44	63	61	59	43	39	41	31	33	33	36
Langdurig laag inkomen	41	62	60	54	44	37	43	32	34	32	34
Totaal	58	69	68	62	42	40	36	31	30	34	35

Bron: CBS, Sociale samenhang en Welzijn en Inkomensstatistiek.

5.2 Verdachten en slachtoffers van criminaliteit

Wie een misdrijf pleegt, schendt de gangbare normen en waarden van de Nederlandse samenleving. Door de politie verdacht worden van het plegen van een misdrijf kan daarom een directe aanwijzing zijn voor verminderd normbesef en indirect voor de mate van sociale uitsluiting. Hoe lager de sociaaleconomische status, hoe vaker mensen verdacht worden van het plegen van een misdrijf. Maar ook slachtofferschap komt meer voor in de lagere sociaaleconomische groepen. Dat dader- en slachtofferschap tot op zekere hoogte met elkaar samenhangen, komt ook tot uitdrukking in armoederisicogroepen. Deze groepen tellen meer verdachten en slachtoffers dan welvarendere groepen. Wat zijn de laatste trends in verdachten- en slachtoffercijfers van de lage inkomens?

Verdachte

Een persoon wordt door de politie als verdachte van een misdrijf geregistreerd wanneer een redelijk vermoeden van schuld aan dat misdrijf bestaat.

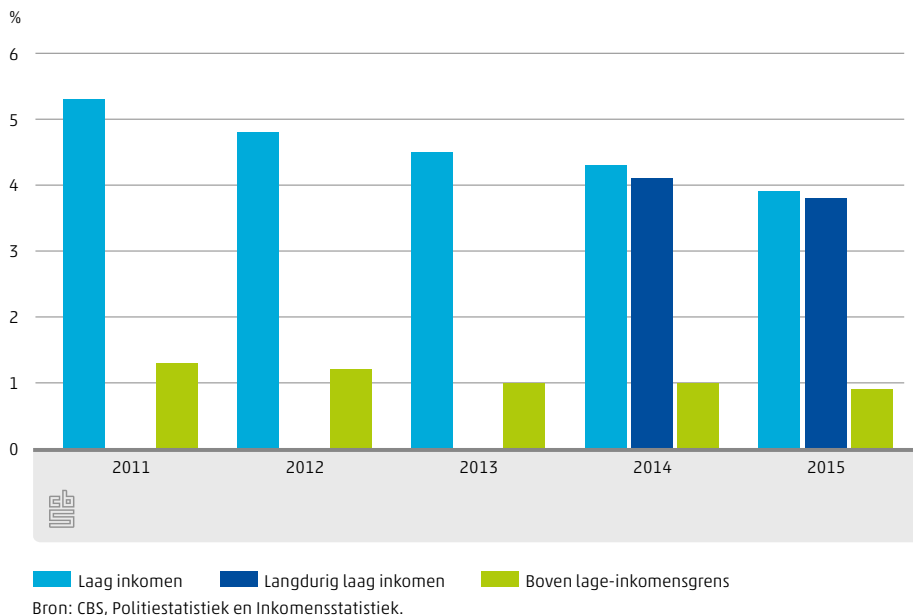
Meer verdachten bij lage dan bij niet-lage inkomens

Voor personen die deel uitmaken van een huishouden met een laag inkomen zijn de verdachtenpercentages aanzienlijk hoger dan voor personen met een huishoudinkomen boven de lage-inkomensgrens, met respectievelijk 3,9 procent tegenover 0,9 procent in 2015. Of mensen langere tijd onder de lage inkomensgrens leven maakt nauwelijks verschil in verdachtenpercentage. Ongeacht het risico op (langdurige) armoede is sprake van een dalende trend in verdachtenpercentages sinds 2011, die ook te zien is in de landen om ons heen.

4% van de mensen met een laag inkomen in 2015 verdacht van een delict

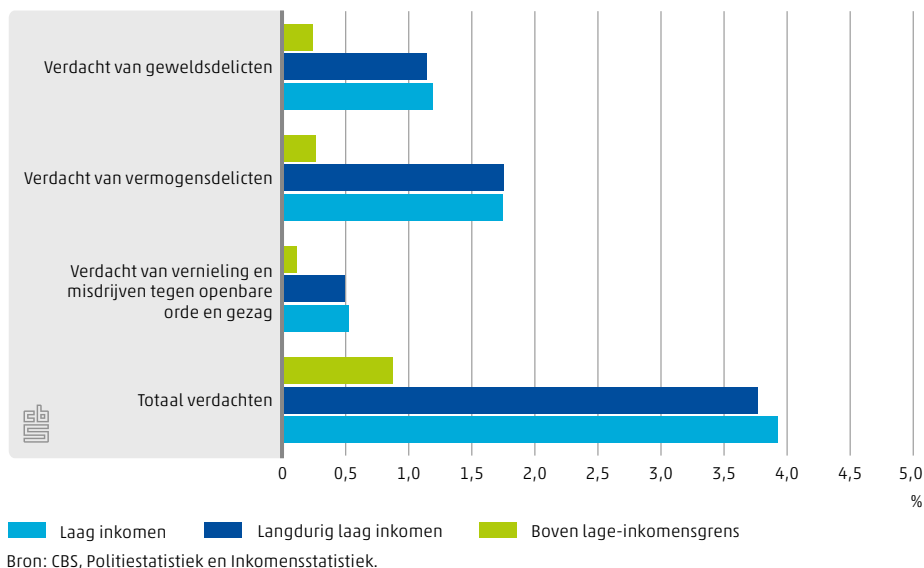
5.2.1 Verdachten van misdrijven

De politie onderscheidt verschillende typen misdrijven. De meest voorkomende misdrijven zijn vermogensmisdrijven, vernielingen en misdrijven tegen de openbare orde en het gezag, en geweldsmisdrijven. Personen met een (langdurig) laag inkomen zijn het vaakst verdacht van elk van deze misdrijven. Daarbij staan vermogensmisdrijven – inbraak en diefstal – bovenaan: 1,7 procent van de personen met een laag inkomen en 1,8 procent van de personen met een langdurig laag inkomen wordt verdacht van vermogensmisdrijven. Op de tweede plek staan de geweldsmisdrijven. Het aandeel verdachten van deze misdrijven bedroeg ruim 1 procent bij zowel de groep met een laag inkomen als de groep met een langdurig laag inkomen. Het aandeel dat verdacht wordt van vernielingen en misdrijven tegen de openbare orde en gezag was met 0,5 procent voor

personen met een (langdurig) laag inkomen van de drie onderscheiden typen misdrijven het laagst.

5.2.2 Verdachten per type delict, 2015

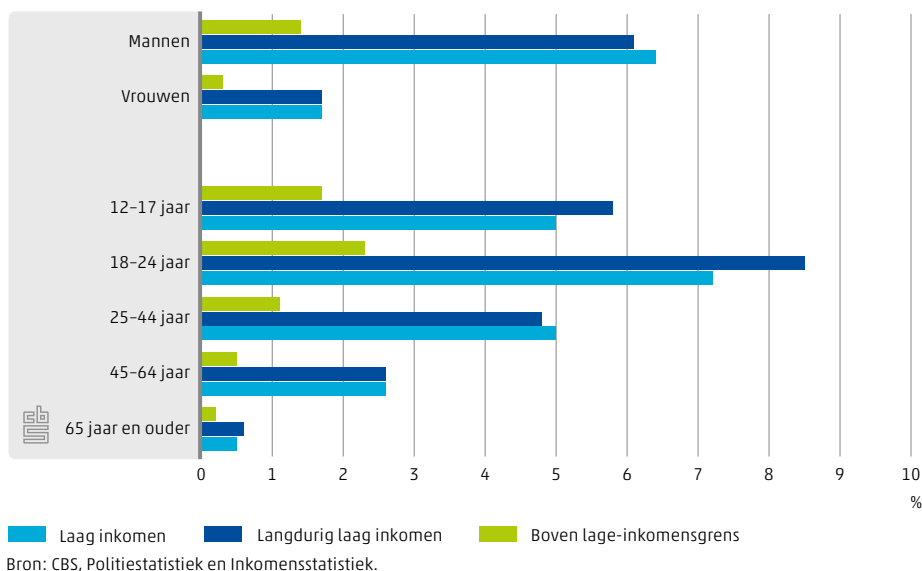
Meeste daders onder jongvolwassenen met een langdurig laag inkomen

Crimineel gedrag houdt sterk verband met geslacht en leeftijd. Mannen neigen meer tot crimineel gedrag dan vrouwen en jongvolwassenen meer dan ouderen. Van de personen met een laag inkomen was in 2015 6,4 procent van de mannen en 1,7 procent van de vrouwen verdacht van één of meer misdrijven. Het percentage verdachte mannen met een laag inkomen was ruim 4 keer zo hoog als het percentage verdachte mannen met een hoger inkomen. Bij vrouwen was dit 5 keer zo hoog. Op mannen en vrouwen die langdurig onder de lage-inkomensgrens leven, zijn vrijwel dezelfde cijfers van toepassing.

Jongvolwassenen, in de leeftijd van 18 tot 25 jaar uit een huishouden met een (langdurig) laag inkomen zijn het vaakst verdachte. In 2015 registreerde de politie van degenen met een laag inkomen 7,2 procent als verdachte en bij degenen met een langdurig laag inkomen 8,5 procent. Bij de jongvolwassenen met een hoger

inkomen was het aandeel 2,3 procent. Met het toenemen van de leeftijd zwakken deze cijfers af. Bij 65-plussers met een (langdurig) laag inkomen was rond 0,5 procent verdacht en bij 65-plussers met hoger inkomen 0,2 procent.

5.2.3 Verdachten naar geslacht en leeftijd, 2015

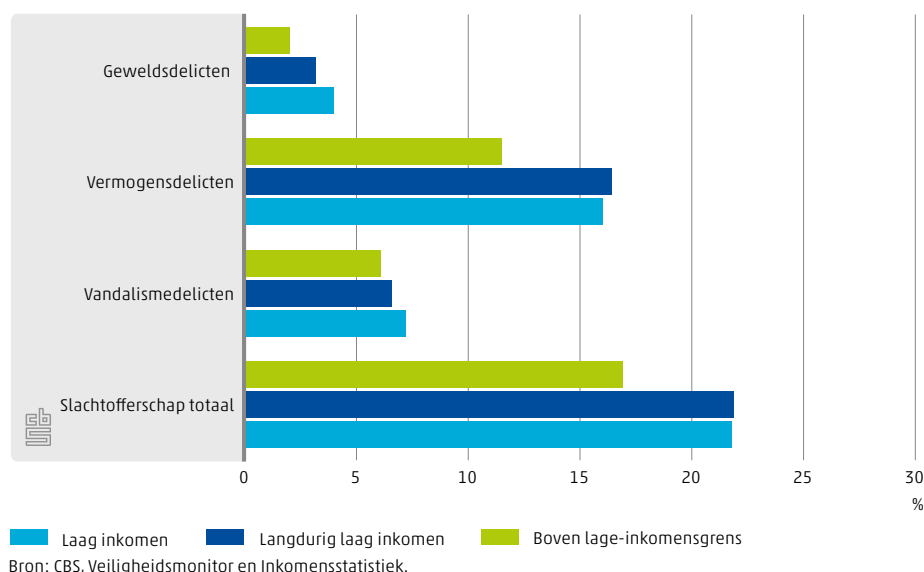
Slachtofferschap komt vaker voor in lage-inkomensgroep

In 2015 was 22 procent van de (langdurig) lage-inkomens naar eigen zeggen slachtoffer van een of meer delicten, tegen 17 procent van de personen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Het aandeel slachtoffers van criminaliteit in de (langdurig) lage-inkomensgroep is sinds 2012 niet wezenlijk veranderd.

Bij uitsplitsing naar type delict blijkt dat vermogensdelicten het meest voorkomen en ook vaker onder (langdurig) lage inkomens: 16 procent van de lage inkomens was er slachtoffer van, versus 12 procent van de inkomens boven de lage-inkomensgrens. Verfijnen we de vermogensdelicten verder naar woninginbraak, fietsdiefstal, diefstal van andere voertuigen (exclusief auto's), zakkenrollerij of beroving, dan geldt dat personen met een laag inkomen daar telkens vaker slachtoffer van zijn. Het slachtofferschap van autodiefstal of van diefstal uit/vanaf de auto, en van overige diefstallen verschilt niet tussen de (langdurig) lage en hogere inkomens.

Slachtofferschap van vandalisme verschilt nauwelijks tussen de inkomensgroepen (circa 6 procent). Slachtofferschap van geweldsdelicten – mishandeling, bedreiging en seksuele delicten – komt in het algemeen het minst vaak voor. Wel zijn lage inkomens naar verhouding vaker slachtoffer van geweld dan hogere inkomens (4 tegen 2 procent). De cijfers voor slachtofferschap van geweld zijn vrijwel gelijk voor personen met een laag en een langdurig laag inkomen.

5.2.4 Slachtofferschap van criminaliteit, 2015

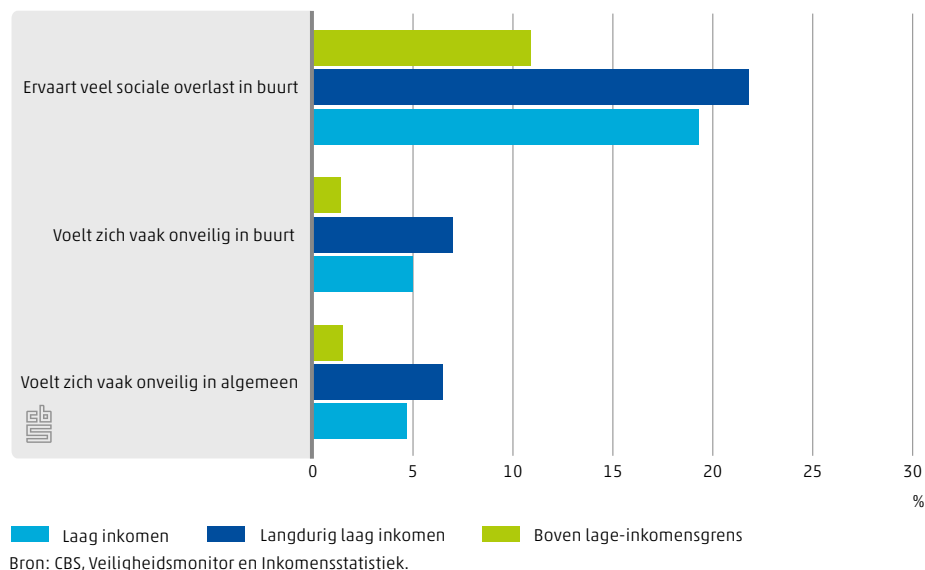
Onveiligheidsgevoelens en ervaren buurtoverlast fors hoger bij lage inkomens

Personen met een (langdurig) laag inkomen voelen zich vaker onveilig in de eigen buurt dan personen met een hoger inkomen. In 2015 bedroeg het aandeel dat zich onveilig voelt bij de lage inkomens 5 procent, bij de langdurig lage inkomens was dat 7 procent en bij personen met een hoger inkomen slechts 1,4 procent. Bij de algemene onveiligheidsgevoelens – dat wil zeggen het aandeel dat zich vaak onveilig voelt, los van de locatie – zijn de verschillen vergelijkbaar. Ook worden de personen met een armoederisico vaker dan hogere inkomens geconfronteerd met sociale overlast in de buurt: onder de (langdurig) lage inkomens is dat 1 op de

5 tegen 1 op 10 bij de personen met een hoger inkomen. Het gaat dan om overlast door rondhangende jongeren, door buurtbewoners, door dronken mensen op straat, en om drugsgebruik of drugshandel en om lastiggevallen worden op straat.

Net als bij slachtofferschap van criminaliteit zijn ook de cijfers van onveiligheidsgevoelens en sociale overlast voor personen met een (langdurig) laag inkomen sinds 2012 niet wezenlijk veranderd.

5.2.5 Ervaren onveiligheid en overlast, 2015

Ook naar geslacht en leeftijd verschillen tussen inkomensgroepen

Het verhoogde slachtofferschap van de (langdurig) lage inkomens blijft ook zichtbaar als naar geslacht en leeftijd wordt verbijzonderd. Zowel bij mannen en vrouwen als in de leeftijdsgroepen is het percentage slachtoffers van criminaliteit onder (langdurig) lage inkomens hoger dan onder personen boven de lage-inkomensgrens. In de jongste leeftijdsgroep van 15-24 jarigen is het verschil groter dan in de oudere groepen.

Ook bij onveiligheidsgevoelens en het ervaren van overlast bestaan dergelijke verschillen naar geslacht en leeftijd tussen (langdurige) lage en de hogere inkomens. Vooral vrouwen met langdurig een laag inkomen voelen zich veel onveiliger dan vrouwen met een hoger inkomen. Ook onder 25-44-jarigen met langdurig een laag inkomen zijn de onveiligheidsgevoelens beduidend hoger dan onder leeftijdsgenoten met een hoger inkomen. Bij het ervaren van sociale overlast in de buurt is een vergelijkbaar patroon zichtbaar, zij het wat minder uitgesproken.

5.2.6 Slachtofferschap van criminaliteit, veiligheidsbeleving en ervaren overlast naar geslacht en leeftijd, 2015

	Slachtofferschap	Onveiligheidsgevoelens		Sociale overlast in buurt
	% slachtoffers	% voelt zich vaak onveilig in buurt	% voelt zich vaak xonveilig	% ervaart veel overlast
Geslacht				
<i>Boven lage-inkomensgrens</i>				
Man	17,6	1,1	1,1	10,8
Vrouw	16,1	1,7	1,9	11,0
<i>Laag inkomen</i>				
Man	23,1	3,8	2,5	19,7
Vrouw	20,8	5,9	6,5	19,0
<i>Langdurig laag inkomen</i>				
Man	22,8	5,3	3,9	21,6
Vrouw	21,0	8,6	8,8	21,9
Leeftijd				
<i>Boven lage-inkomensgrens</i>				
15-24 jaar	20,6	1,8	2,0	13,3
25-44 jaar	19,7	1,6	1,5	12,8
45-64 jaar	16,8	1,3	1,5	10,7
65 jaar en ouder	10,9	1,1	1,2	7,3
<i>Laag inkomen</i>				
15-24 jaar	27,5	4,4	3,9	20,6
25-44 jaar	23,9	6,2	5,5	21,4
45-64 jaar	19,7	4,7	4,4	18,5
65 jaar en ouder	14,2	.	3,8	12,2
<i>Langdurig laag inkomen</i>				
15-24 jaar	28,3	6,7	6,1	22,0
25-44 jaar	23,4	9,9	9,3	27,3
45-64 jaar	20,8	6,0	5,4	19,8
65 jaar en ouder	13,1	.	.	12,8

Bron: CBS, Veiligheidsmonitor en Inkomensstatistiek.

5.3 Gezondheid, leefstijlen en zorgkosten

Ongelijkheid in gezondheid

Al zeker sinds eind jaren zestig vormen sociaaleconomische gezondheidsverschillen een hardnekkig probleem in de westerse wereld. Mensen met een lagere sociaaleconomische status hebben vaker gezondheidsproblemen dan mensen met een hogere status. Daar doen de vele intensieve en grootscheeps opgezette interventiecampagnes van overheidswege weinig aan af. De verschillen wijken niet en nemen op onderdelen zelfs nog verder toe (Mackenbach, 2012). Verschillen in gezondheidsproblemen houden verband met verschillen in ongezonde leefstijlen en zijn daarmee mede verantwoordelijk voor verschillen in (gezonde) levensverwachting. De verschillen strekken zich uit tot zorggebruik en bijbehorende zorgkosten. Uiteindelijk zijn achterstanden in gezondheid en leefstijl mede richtinggevend voor de mate van sociale uitsluiting. In welke mate verschillen de lage en de hogere inkomens in gezondheid en leefstijl?

Minder goede gezondheid bij personen met een laag inkomen

De beoordeling van de eigen gezondheid (zie kader) springt er bij de lage inkomens ongunstig uit: 3 op de 10 melden een minder dan goede gezondheid. Onder de inkomens boven de lage-inkomensgrens zijn dat er bijna 2 op de 10. Gezondheidsproblemen verschillen naar geslacht en leeftijd. Bij vrouwen ligt het percentage mensen met een minder dan goede ervaren gezondheid, ongeacht het armoederisico, aanmerkelijk hoger dan bij mannen. Van de vrouwen met een inkomen beneden de lage-inkomensgrens zegt 36 procent een minder dan goede gezondheid te ervaren, tegenover 30 procent van de mannen. Bij vrouwen en mannen boven de lage-inkomensgrens gaat het om respectievelijk bijna 22 en ruim 17 procent.

Ouderdom komt met gebreken. Het percentage mensen dat aangeeft een minder dan goede ervaren gezondheid te hebben, neemt toe met de leeftijd. Dat geldt voor zowel mensen boven als mensen beneden de lage-inkomensgrens.

5.3.1 Gezondheidsproblemen, 2014/2016

Minder dan goed ervaren gezondheid

	Boven lage-inkomensgrens	Laag inkomen
	%	
Totaal	19,5	33,3
Man	17,1	30,0
Vrouw	21,8	36,1
Tot 25 jaar	6,3	9,2
25 tot 45 jaar	13,5	37,8
45 tot 65 jaar	25,3	54,7
65 jaar en ouder	37,8	52,3

Bron: CBS, Gezondheidsenquête en Inkomensstatistiek.

Ervaren gezondheid

Ervaren gezondheid, ook wel subjectieve gezondheid of gezondheidsbeleving genoemd, weerspiegelt het oordeel over de eigen gezondheid. Ervaren gezondheid is een samenvattende gezondheidsmaat van alle relevante gezondheidsaspecten voor de persoon in kwestie. Deze onderliggende gezondheidsaspecten variëren per persoon, maar hebben vaak betrekking op zowel de lichamelijke als de geestelijke gezondheid. Voorbeelden zijn ziekten, lichamelijke beperkingen en handicaps, fitheid, vermoeidheid en depressieve gevoelens. Ook leefstijlfactoren, zoals voeding, roken en lichamelijke activiteit kunnen het oordeel over de eigen gezondheid mede bepalen (RIVM, 2017).

In de CBS-Gezondheidsenquête wordt aan alle respondenten de vraag gesteld: 'Hoe is over het algemeen uw gezondheid / de gezondheid van uw kind?' De respondent heeft de keuze uit de antwoordcategorieën: zeer goed, goed, gaat wel, slecht, zeer slecht. Van respondenten die 'gaat wel', 'slecht' of 'zeer slecht' antwoorden wordt gezegd dat zij een minder dan goede ervaren gezondheid hebben. Voor kinderen tot 12 jaar wordt deze vraag beantwoord door een van de ouders of verzorgers.

Ongezonde leefstijl komt meer voor onder lage inkomens

Steeds minder mensen roken. In 2001 zei nog 33 procent van de bevolking van 12 jaar en ouder wel eens een sigaret te roken, in 2016 was dat gedaald naar bijna 23 procent. Nog maar 4 procent van de Nederlanders staat te boek als zware roker, oftewel rookt 20 sigaretten of meer per dag. Zwaar roken komt vaker voor onder de lage inkomens. Gemiddeld is het percentage zware rokers in deze groep ongeveer 3 keer zo groot als in de groep met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Dat geldt voor zowel mannen en vrouwen als voor de onderscheiden leeftijdsgroepen tussen 25 en 65 jaar. Bij jongeren tot 25 jaar en bij 65-plussers verschilt het percentage zware rokers niet significant tussen de lage en hogere inkomens.

5.3.2 Ongezonde leefstijlen, 2014/2016

	Zware rokers ¹⁾	Ernstig overgewicht ²⁾	Zware drinkers ¹⁾	Inactief (Norm Gezond Bewegen) ¹⁾
	%			
Boven lage-inkomensgrens	3,4	11,6	8,3	12,2
Mannen	4,2	10,1	10,1	10,6
Vrouwen	2,7	13,1	6,6	13,7
Tot 25 jaar	1,4	3,4	11,3	22,2
25 tot 45 jaar	4,0	10,6	9,5	8,8
45 tot 65 jaar	4,9	15,9	7,9	8,2
65 jaar en ouder	2,2	17,1	5,1	13,3
Laag inkomen	9,8	15,9	8,3	22,8
Mannen	11,1	12,9	10,0	20,8
Vrouwen	8,8	18,5	7,0	24,4
Tot 25 jaar	2,7	6,2	6,6	33,4
25 tot 45 jaar	10,9	17,3	7,5	16,3
45 tot 65 jaar	14,1	23,8	11,3	21,0
65 jaar en ouder	3,0	23,9	2,0	21,7

¹⁾ Betreft de bevolking van 12 jaar en ouder.

²⁾ Betreft de bevolking van 4 jaar en ouder.

Bron: Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, CBS i.s.m. RIVM en Trimbos-instituut en Inkomensstatistiek.

Bij ernstig overgewicht, een Body Mass Index (BMI) van 30 of hoger (zie kader) zijn er ook verschillen naar inkomen. De groep met een laag inkomen bevat relatief meer mensen met ernstig overgewicht dan de groep met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Dat geldt voor mannen en vrouwen en voor de onderscheiden leeftijdsgroepen tot 65 jaar. Bij 65-plussers verschillen de percentages niet significant.

Mensen met een laag inkomen bewegen minder dan mensen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens: de lage inkomens voldoen minder vaak aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen. Dit geldt zowel voor mannen en vrouwen als voor de onderscheiden leeftijdsgroepen. In de leeftijdsgroep van 45 tot 65 jaar is het percentage mensen dat inactief is onder de lage inkomens zelfs 2,5 keer zo hoog als onder de hogere inkomens.

Body Mass Index (BMI)

De Body Mass Index (BMI) wordt berekend als het quotiënt van het gewicht in kilogrammen en het kwadraat van de lengte in meters [kg/m^2]. Een BMI van 25 tot 30 staat voor matig overgewicht en een BMI van 30 of meer voor ernstig overgewicht. Voor jongeren onder de twintig gelden andere grenswaarden.

Nederlandse Norm Gezond Bewegen

De Nederlandse Norm Gezond Bewegen geeft aan hoeveel lichaamsbeweging minimaal nodig is voor de instandhouding en verbetering van de gezondheid en is gebaseerd op MET-waarden (metabool equivalent): 1 MET komt overeen met het energieverbruik van rustig zitten en 5 MET komt overeen met een energieverbruik van 5 maal dit rustmetabolisme. Voor alle activiteiten die in de vragenlijst worden uitgevraagd is de MET-waarde vastgesteld. Volgens de norm moeten jongeren van 12 tot 18 jaar dagelijks minimaal een uur matig intensieve lichamelijke activiteit (MET-waarde is minimaal 5) verrichten, bijvoorbeeld fietsen. Personen vanaf 18 jaar dienen minimaal een half uur matig intensieve activiteit te verrichten op ten minste vijf dagen van de week. Voor personen van 18 t/m 54 jaar geldt dat de MET-waarde minimaal 4 moet zijn, bijvoorbeeld wandelen (5 km/u). Voor personen van 55 jaar of ouder is het voldoende als de MET-waarde 3 bedraagt, bijvoorbeeld rustig wandelen (4 km/u). Personen

worden ingedeeld als inactief als op geen enkele dag aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen wordt voldaan.

Zwaar drinken

Minstens één keer per week 6 of meer glazen alcohol op één dag drinken (mannen) of minstens één keer per week 4 of meer glazen alcohol op één dag drinken (vrouwen).

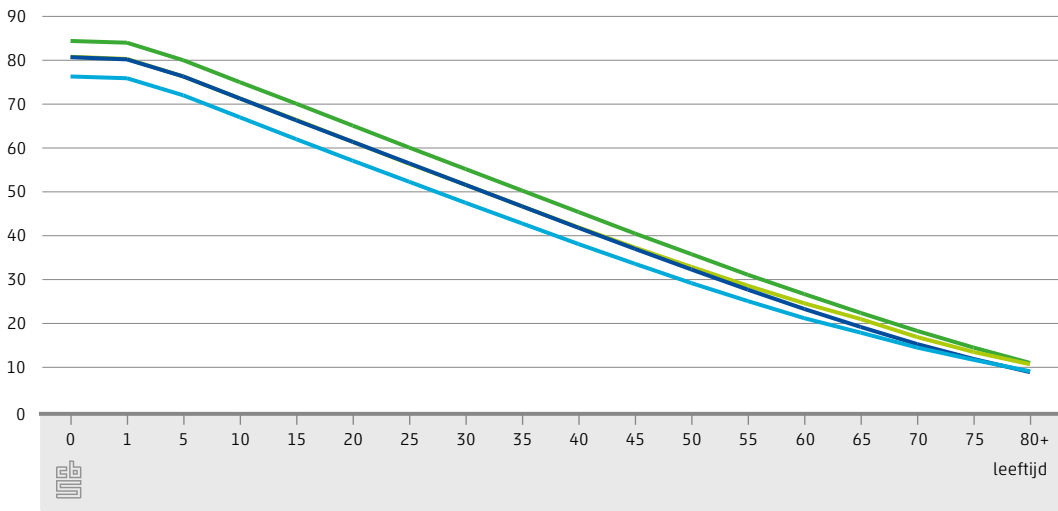
Er is geen verschil naar inkomen in het percentage zware drinkers bij personen van 12 jaar en ouder. Ook bij mannen en vrouwen is er geen verschil tussen de lage en hogere inkomens. Wel worden in de jongste groep (tot 25 jaar) onder degenen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens meer zware drinkers aangetroffen dan in de groep met een laag inkomen (ruim 11 tegen bijna 7 procent). In de leeftijdsgroep van 45 tot 65 jaar is het beeld omgekeerd: ruim 11 procent zware drinkers bij de lage inkomens, tegen bijna 8 procent bij de inkomens boven de lage-inkomensgrens. In de andere leeftijdsgroepen is er geen verschil in zwaar drinkgedrag naar inkomen.

Personen met een laag inkomen leven korter

Geheel in overeenstemming met de minder goede gezondheid en leefstijl hebben mensen met een inkomen onder de lage-inkomensgrens een lagere levensverwachting dan degenen met een hoger inkomen. Voor mannen met een laag inkomen kwam in 2015 de gemiddelde levensverwachting bij geboorte uit op ruim 76 jaar. Bij de mannen met een hoger inkomen was dat bijna 81 jaar. Bij vrouwen bedroeg het verschil tussen de lage en de hogere inkomens ruim 4 jaar.

5.3.3 Levensverwachting, 2015

verwachte levensjaren

— Man, laag inkomen — Vrouw, laag inkomen
— Man, boven lage-inkomensgrens — Vrouw, boven lage-inkomensgrens

Bron: CBS, Inkomensstatistiek en Bevolkingsstatistiek.

Bijna 16 minder gezonde levensjaren

Mensen met een laag inkomen leven niet alleen korter, ze brengen ook minder jaren door in goede gezondheid. Zo was in 2014/2016 bij mannen met een laag inkomen de levensverwachting in als goed ervaren gezondheid bij geboorte gemiddeld bijna 51 jaar, terwijl mannen met een hoger inkomen op ruim 66 gezonde jaren uitkwamen. Voor vrouwen was dit verschil bijna 15 jaar.

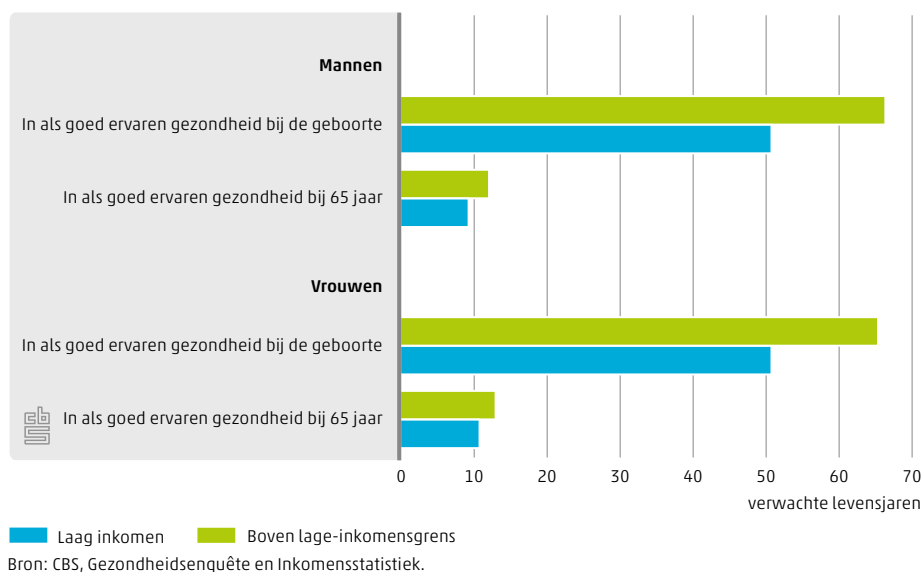
(Gezonde) levensverwachting

De levensverwachting is het aantal jaren dat iemand naar verwachting nog te leven heeft onder de voorwaarde dat de leeftijdsspecifieke sterftetekansen die gelden in het peiljaar (hier 2015) gelijk blijven. De gezonde levensverwachting is het aantal jaren dat een persoon van een bepaalde leeftijd naar verwachting (nog) in een als goed ervaren gezondheid zal leven, onder de aanname dat de huidige kansen op sterfte en ongezondheid gelijk blijven.

Ook 65-jarigen met een laag inkomen leven korter

Ook op 65-jarige leeftijd bestaat er tussen de inkomensgroepen een verschil in levensverwachting. Mannen en vrouwen van 65 jaar met een laag inkomen leven gemiddeld ruim een jaar korter dan mannen en vrouwen met een hoger inkomen. Voor de levensverwachting in als goed ervaren gezondheid is het verschil tussen de lage en hoge inkomens bij de 65-jarige mannen bijna 3 jaar en bij hun vrouwelijke leeftijdsgenoten ruim 2 jaar.

5.3.4 Gezonde levensverwachting bij de geboorte naar inkomen, 2014/2016

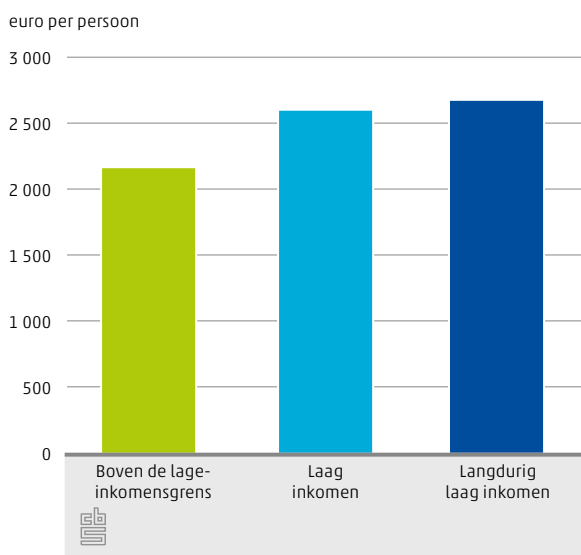

Zorgkosten relatief hoog bij lage inkomens

Gemiddeld bedroegen in 2014 de kosten voor zorg die onder de basisverzekering valt 2 190 euro per persoon. Voor mensen uit de groep met een inkomen beneden de lage-inkomensgrens was dat 2 590 euro. Voor personen uit deze groep met een langdurig laag inkomen was dit gemiddeld 2 670 euro. De zorgkosten van mensen met inkomens boven de lage-inkomensgrens waren met gemiddeld 2 160 euro aanmerkelijk lager. Zorgkosten stijgen met de leeftijd (CBS StatLine, 2017c). Ook als hier rekening mee gehouden wordt bij de onderzochte inkomensgroepen, blijven mensen met hogere inkomens lagere zorgkosten hebben. Verder speelt een rol dat het in de groep met (langdurig) lage inkomens naar verhouding vaker gaat om

personen met een inkomen uit een arbeidsongeschiktheids- of bijstandsuitkering. Het is immers niet verrassend dat de zorgkosten relatief hoog zijn voor personen die deel uitmaken van een huishouden met een arbeidsongeschiktheidsuitkering als voornaamste inkomensbron: gemiddeld 4 570 euro in 2014. Ook bij mensen die vooral rond moeten komen van een bijstandsuitkering, vielen de zorgkosten bovengemiddeld uit: 2 930 euro. Mensen met voornamelijk inkomen uit arbeid of eigen onderneming, die oververtegenwoordigd zijn bij de inkomens boven de lage inkomensgrens, hadden met gemiddeld 1 460 euro aanzienlijk lagere zorgkosten.

5.3.5 Gemiddelde zorgkosten basisverzekering naar inkomenspositie, 2014

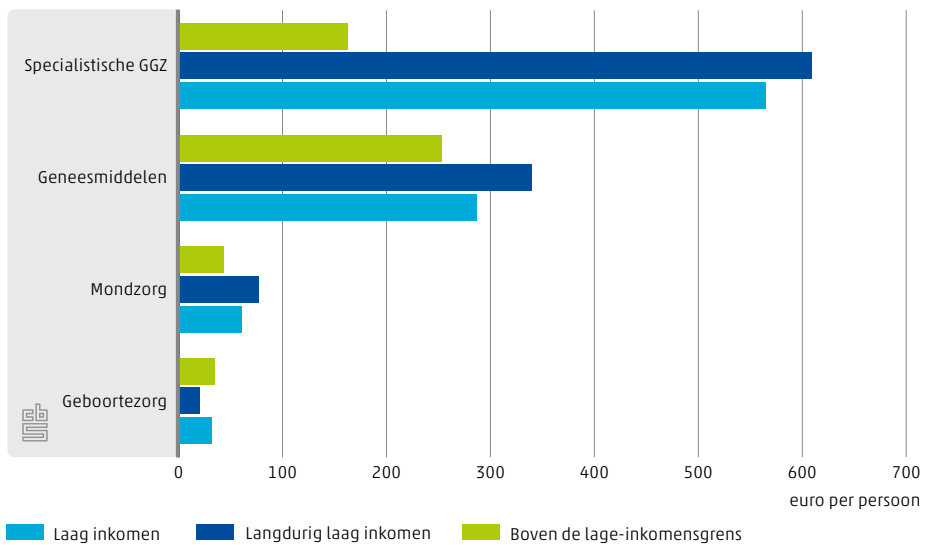
Bron: CBS, Statistiek zorgkosten basisverzekering en Inkomensstatistiek.

Lage inkomens hebben dus meer zorgkosten. Of iemand een laag inkomen heeft, hangt ook samen met het opleidingsniveau. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager de zorgkosten, ook als rekening gehouden wordt met leeftijdsinvloeden. In 2014 hadden personen met een hoog opleidingsniveau gemiddeld 1 940 euro aan zorgkosten. Bij personen met een laag opleidingsniveau was dit met 2 310 euro bijna 400 euro hoger.

Vooral kosten voor geestelijke gezondheidszorg hoog onder lage inkomens

De kosten van zorg kunnen onderscheiden worden naar vormen van verleende zorg. Onderverdeeld naar inkomenspositie blijkt dat personen met een langdurig laag inkomen voor een groot aantal zorgvormen de hoogste zorgkosten hebben. Zo kostte de specialistische geestelijke gezondheidszorg (GGZ) voor mensen die langdurig een laag inkomen hadden gemiddeld 610 euro. Voor personen met een laag inkomen was dit 565 euro en voor personen met een inkomen boven de lage inkomensgrens was dit 165 euro. Het ligt voor de hand aan te nemen dat hogere kosten voor ggz-zorg samen gaan met meer psychische problemen. Of die psychische problemen de oorzaak of het gevolg zijn van het hebben van een laag inkomen is niet onderzocht.

5.3.6 Zorgkosten voor mondzorg, geneesmiddelen, specialistische GGZ en geboortezorg, 2014

Zorgkosten

De gemiddelde zorgkosten, voor de zorg die onder de basisverzekering valt, geven een indicatie van iemands gezondheid. Gezonde mensen zullen immers over het algemeen minder zorgkosten hebben dan ongezonde. Meer dan de helft van de zorgkosten heeft betrekking op ziekenhuiszorg.

Zorgkosten naar zorgvorm, inkomenspositie en voornaamste inkomensbron, 2014

Zorgvorm	Inkomenspositie			Voornaamste inkomensbron				Totaal
	Boven lage-inkomensgrens	Laag inkomen	Langdurig laag inkomen	Loon/eigen onderneming	Overdrachtsinkomen			
					w.o. Bijstand	Arbeids-ongeschiktheid	Pensioen	
	euro per persoon							
Ziekenhuiszorg	1 255	1 240	1 210	830	1 250	2 275	2 575	1 255
Farmacie	255	285	340	150	325	625	555	255
Gespecialiseerde GGZ ¹⁾	165	565	610	135	835	925	140	195
Huisartsenzorg	150	155	155	130	165	175	210	150
Hulpmiddelen	85	75	80	45	80	180	225	85
Mondzorg	45	60	75	40	70	70	60	45
Geriatrische Revalidatiezorg	40	35	30	5	20	45	180	40
Paramedische zorg	40	45	50	30	50	80	60	40
Ziekenvervoer	35	45	45	20	50	85	90	35
Geboortezorg	35	30	20	45	35	20	0	35
Overige zorgvormen	30	25	30	15	25	40	70	30
Buitenland	15	15	15	10	10	35	25	15
Generalistische basis GGZ ²⁾	15	15	15	15	15	25	5	15
Totale zorgkosten	2 160	2 595	2 670	1 465	2 930	4 575	4 205	2 190

¹⁾ Binnen deze vorm van GGZ vindt behandeling plaats van patiënten met ernstige of complexe psychische problemen.

²⁾ Binnen deze vorm van GGZ vindt behandeling plaats van lichte tot matige, niet complexe psychische problemen of mensen met stabiele chronische problematiek.

Bron: CBS, Statistiek zorgkosten basisverzekering en Inkomensstatistiek.

Voor geboortezorg is het beeld andersom: daar zijn de gemiddelde kosten juist het hoogst bij personen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. De kosten voor geboortezorg stijgen bovendien verder naarmate het inkomen hoger is (CBS StatLine, 2017c). De hogere kosten voor geboortezorg kunnen samenhangen met het op hogere leeftijd krijgen van kinderen bij vrouwen met hogere inkomens. Uit eerder onderzoek naar ziekenhuisopnamen en inkomen bleek dat vrouwen uit de hogere inkomensklassen meer ziekenhuisopnamen hadden vanwege complicaties rond de zwangerschap, bevalling en kraambed (Verweij en De Bruin, 2006).

Uit de onderverdeling naar voornaamste inkomensbron blijkt dat personen met een arbeidsongeschiktheids- of bijstandsuitkering – twee voor armoede kwetsbare groepen (zie hoofdstuk 2) – vooral hogere kosten hadden voor specialistische GGZ. Deze verschillen blijven bestaan ook als rekening gehouden wordt met leeftijdsinvloeden. Voor bijvoorbeeld huisartsenzorg waren de verschillen naar inkomensbron aanmerkelijk kleiner.

5.4 Gezondheid en crimineel gedrag van kinderen

Kinderen uit laag-inkomensgezin relatief vaak te dik

Kinderen uit gezinnen met een laag inkomen hebben op sommige vlakken een gezondheidsachterstand op kinderen van ouders met een hoger inkomen. Zo bedraagt het aandeel kinderen met een chronische ziekte ruim 16 procent in de lage inkomensgroep tegenover krap 14 procent in de groep waarvan het inkomen van de ouders boven de lage-inkomensgrens lag. Kinderen met risico op armoede hebben bovendien vaker astma, ADHD en een ongezondere leefstijl dan kinderen van ouders met een hoger inkomen. Het percentage kinderen met (ernstig) overgewicht ligt in de lage-inkomensgroep aanmerkelijk hoger dan in gezinnen met een hoger inkomen. Ook zijn meer jongeren van ouders met een laag inkomen zware roker en is het aandeel kinderen dat inactief is volgens de Nederlandse Norm Gezond Bewegen groter in de lage-inkomensgroep.

1 op de 5 kinderen uit laag-inkomensgezin heeft overgewicht

5.4.1 Gezondheid en leefstijl van minderjarige kinderen naar van het gezinsinkomen, 2014/2016

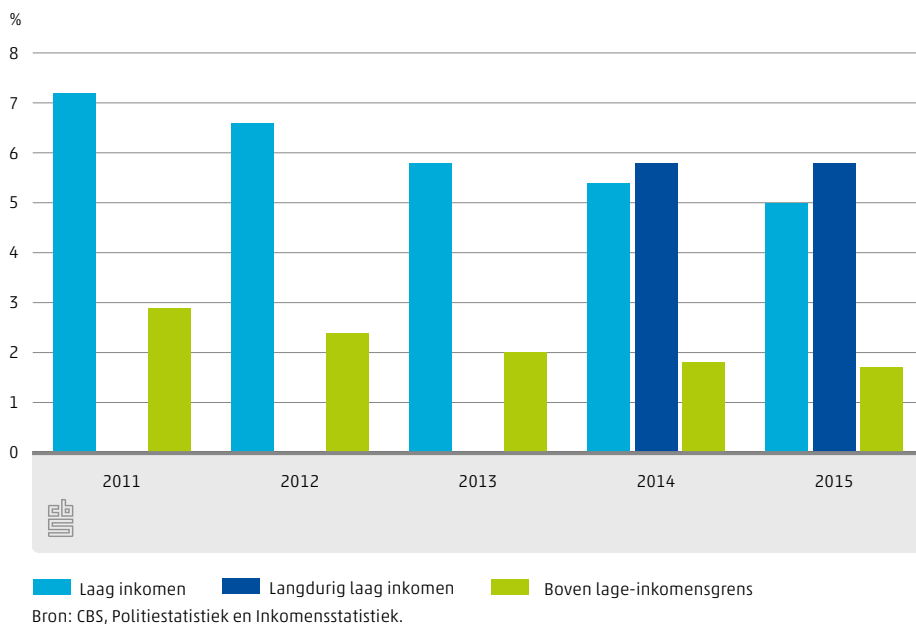
	Boven lage-inkomensgrens	Laag inkomen
	%	
Chronische ziekte	13,8	16,2
Astma, chronische bronchitis	4,5	7,3
Migraine	7,1	6,0
Aangeboren aandoeningen, 0-11 jaar	5,2	4,3
ADHD, 4-11 jaar	2,2	4,4
Dyslexie, 4-11 jaar	5,8	4,9
Roken, 12-18 jaar	10,1	13,2
Zware rokers, 12-18 jaar	0,2	1,0
Overgewicht, 4-18 jaar	11,4	20,1
Ernstig overgewicht, 4-18 jaar	2,7	6,4
Zware drinkers, 12-18 jaar	6,1	3,6
Inactief volgens de Nederlandse Norm Gezond Bewegen, 4-18 jaar	29,1	39,9

Bron: Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, CBS i.s.m. RIVM en Trimbos-instituut en Inkomensstatistiek.

Steeds minder jongeren verdacht van criminaliteit

Crimineel gedrag ontstaat vaak op jonge leeftijd. Toch laten de cijfers voor jongeren, zowel voor de jongeren uit gezinnen met een laag inkomen als jongeren uit gezinnen met een hoger inkomen, nog sterker dan voor de gehele bevolking, een daling in het percentage verdachten zien. Experts hebben nog geen eenduidige verklaring gevonden voor de naar verhouding sterkere daling van jeugdcriminaliteit, die in meerdere landen zichtbaar is. Van de jongeren uit huishoudens met een laag inkomen werd in 2011 nog 7,2 procent geregistreerd als verdachte, in 2015 was dat gedaald naar 5 procent. Bij de jongeren met een hoger inkomen daalde het aandeel van 2,9 naar 1,7 procent.

5.4.2 Verdachten onder jongeren van 12 tot 18 jaar

Jongeren die voor het eerst met de politie in aanraking komen vanwege relatief lichte vergrijpen – vernieling, winkeldiefstal, of vuurwerkoverlast – kunnen naar Halt (zie kader) verwezen worden voor een passende straf. Bij een positief afgeronde Halt-straf krijgt de jongere geen strafblad. In 2015 hebben 16 250 jongeren een Halt-straf afgerond. Van de jongeren uit een laag-inkomenshuishoudens heeft in dat jaar 2,4 procent een Halt-straf afgerond. Onder de jongeren uit een huishouden met een langdurig laag inkomen was dat 2,7 procent en van de jongeren uit een huishouden met een inkomen boven de lage-inkomensgrens 1,2 procent.

Halt-straf

Alternatief voor justitiële vervolging door het Openbaar Ministerie. Justitie biedt daarvoor jongeren van 12 tot 18 jaar die wegens een licht strafbaar feit door politie of leerplichtambtenaren naar Halt zijn verwezen een leertraject aan. Deze jongeren krijgen concrete leeropdrachten en coaching via gesprekken met de jongere zelf, de ouders en eventueel het slachtoffer aan wie de jongere excuses moet aanbieden en diens schade moet vergoeden.

6.

Woonsituatie

en

armoederisico

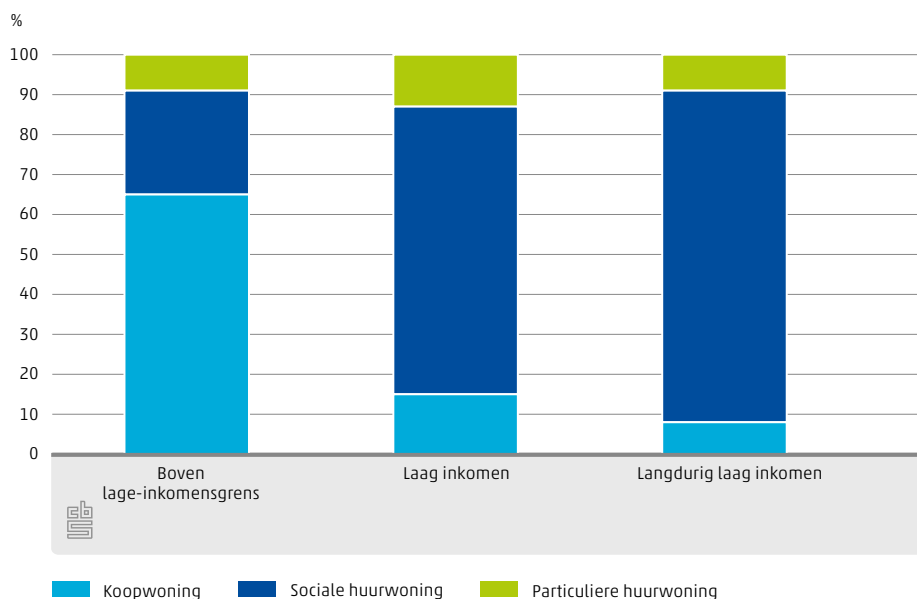
In dit hoofdstuk staat de samenhang tussen inkomen en wonen centraal. Beschreven wordt het type woning waarin (langdurig) lage en hogere inkomens wonen en de tevredenheid over de woning. Ook de woonlasten in relatie tot het inkomen komen aan bod. Specifiek bespreken we in hoeverre de woonlasten van huurders passen bij hun inkomen, aangezien de meeste lage inkomens een woning huren. Daarnaast wordt gekeken naar de verhuishwens van lage en hogere inkomens en in hoeverre deze gerealiseerd wordt.

6.1 Woonsituatie

Lage inkomens wonen vooral in een sociale huurwoning

Huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens beschikken vaak niet over de financiële middelen om een eigen woning te kunnen kopen. In 2015 woonde 72 procent van de huishoudens met een laag inkomen in een

6.1.1 Wonen in (sociale) huurwoning of koopwoning¹⁾, 2015

Bron: CBS/BZK, Woononderzoek Nederland en CBS-Inkomensstatistiek.

¹⁾ De cijfers verschillen met die over eigenwoningbezit in paragraaf 7.3 doordat ze uit een andere bron komen.

sociale huurwoning. Van de huishoudens die al minstens vier jaar lang van een laag inkomen moesten rondkomen, was dat 83 procent. De woonsituatie van de huishoudens met een hoger inkomen was duidelijk anders; van hen woonde 26 procent in een sociale huurwoning. Het merendeel van hen had een koopwoning.

Lage inkomens wonen doorgaans kleiner

Het merendeel van de huishoudens met een laag inkomen woonde in 2015 in een appartement. Minder dan 10 procent van hen woonde in een twee-onder-een-kap of vrijstaande woning. Van de huishoudens met een hoger inkomen verbleef 30 procent in deze twee typen woningen. Ook wonen de huishoudens met een laag inkomen doorgaans kleiner dan de hogere inkomens en beschikken ze minder vaak over een tuin. In 2015 huisde 40 procent van de huishoudens met een laag inkomen in een woning met een woonoppervlakte van 90 vierkante meter of meer. Bij de huishoudens met een hoger inkomen was dit ruim 70 procent.

85% van de lage inkomens
woonde in 2015 in een huurwoning

Van de huishoudens met een (langdurig) laag inkomen woonde het merendeel in een kleine woning met een woonoppervlak tot 90 vierkante meter. Daarnaast leefde zo'n 70 procent van hen in (zeer) sterk verstedelijkte gebieden. De huishoudens met een hoger inkomen wonen vaker in weinig tot niet-stedelijke gebieden; 53 procent van hen woonde in 2015 in een (zeer) sterk verstedelijk gebied.

In 2015 was 30 procent van de huishoudens met een (langdurig) laag inkomen niet tevreden over de woning. Dat is 3 keer zo vaak als bij de huishoudens met een hoger inkomen (11 procent).

6.1.2 Woonsituatie van huishoudens, 2015

	Boven lage-inkomensgrens	Laag inkomen	Langdurig laag inkomen
	%		
Type woning			
Vrijstaand	16	6	3
Twee-onder-een-kap	14	3	2
Hoekwoning	12	10	11
Tussenwoning	29	25	25
Appartement	29	56	59
Woonoppervlak			
Tot 50 m ²	3	10	9
50 tot 90 m ²	26	49	57
90 tot 120 m ²	32	28	24
120 m ² of meer	39	13	10
Oppervlakte tuin			
Geen tuin	25	47	49
Tot 50 m ²	21	26	26
50 tot 100 m ²	22	15	15
100 m ² of meer	32	12	10
Stedelijkheid woonlocatie			
Zeer sterk stedelijk	22	36	40
Sterk stedelijk	31	31	30
Matig stedelijk	17	13	13
Weinig stedelijk	21	14	12
Niet stedelijk	9	6	5
Tevredenheid met de woning			
Niet tevreden	11	29	31
(Zeer) tevreden	89	71	69

Bron: CBS/BZK, Woononderzoek Nederland en CBS-Inkomensstatistiek.

6.2 Woonlasten en duur scheefwonen

Hoge woonquote voor woningeigenaren met een laag inkomen

Het opbrengen van de woonlasten betekent voor een huishouden een grotere opgave naarmate het minder inkomen heeft. Voor woningeigenaren met een laag

inkomen bedroeg de woonquote in 2015 gemiddeld 56 procent en voor eigenaren met een langdurig laag inkomen zelfs 73 procent. Ter vergelijking, eigenaren met een hoger inkomen hadden een woonquote van gemiddeld 28 procent.

Woonquote

De netto woonquote is het deel van het huishoudensinkomen dat besteed wordt aan netto woonlasten, inclusief onderhoudskosten. Netto woonlasten voor eigenaren bestaan uit het totaal van de bruto hypotheeklasten, energiekosten en gemeentelijke belastingen verminderd met het fiscaal voordeel uit de aftrek eigen woning. Netto woonlasten voor huurders bestaan uit het totaal van de kale huur, service kosten, energiekosten en gemeentelijke belastingen eventueel verminderd met de huurtoeslag. Het gehanteerde inkomen betreft het besteedbaar huishoudensinkomen exclusief de inkomensposten die verband houden met wonen (huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, koopsubsidie, eigenwoningforfait).

Voor huishoudens met een laag inkomen in een particuliere huurwoning bedroegen de woonlasten meer dan de helft van hun besteedbaar inkomen (53 procent). Voor sociale huurders met een laag inkomen lag de woonquote gemiddeld 7 procentpunt lager dan voor particuliere huurders. In tegenstelling tot particuliere huurders krijgen zij vaak huurtoeslag.

6.2.1 Woonquote van huishoudens naar woningbezit, 2015

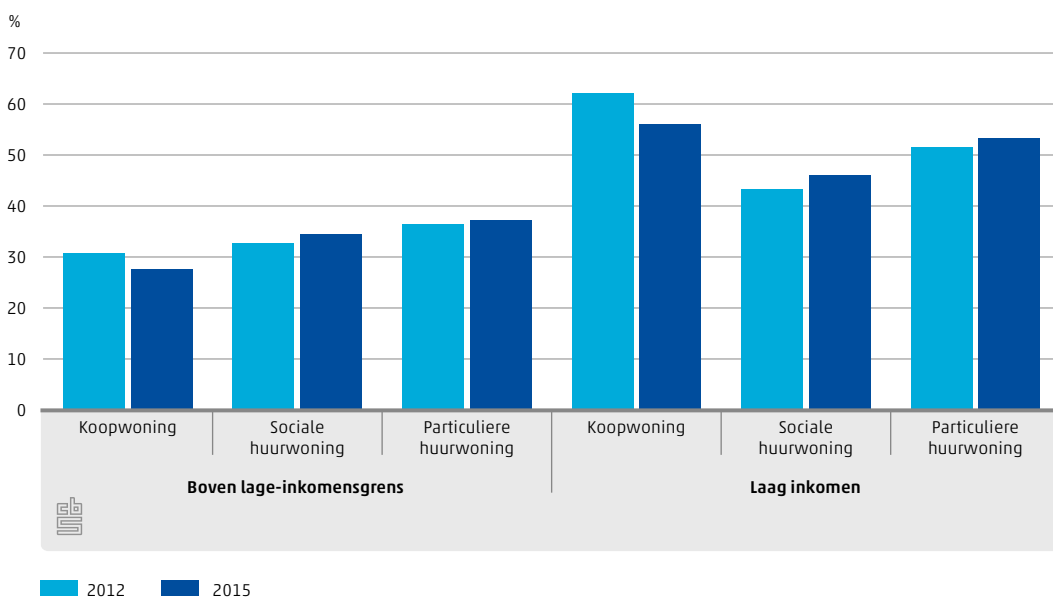
	Boven lage-inkomensgrens	Laag inkomen	Langdurig laag inkomen
Woningbezit	%		
Koopwoning	27,5	55,9	72,6
Sociale huurwoning	34,5	45,9	46,7
Particuliere huurwoning	37,1	53,3	53,9

Bron: CBS/BZK, Woononderzoek Nederland en CBS-Inkomensstatistiek.

Lage inkomens geconfronteerd met gestegen woonlasten

In vergelijking met 2012 toen Nederland nog te kampen had met de economische crisis, lag in 2015 de woonquote van huurders met een laag inkomen hoger. Ondanks de aangetrokken economie drukten hun woonlasten relatief zwaarder op hun inkomen. Huurders hadden in de periode 2012–2015 te maken met huurstijgingen. Woningeigenaren (met een laag inkomen) zagen hun woonquote wel dalen.

6.2.2 Woonquote van huishoudens

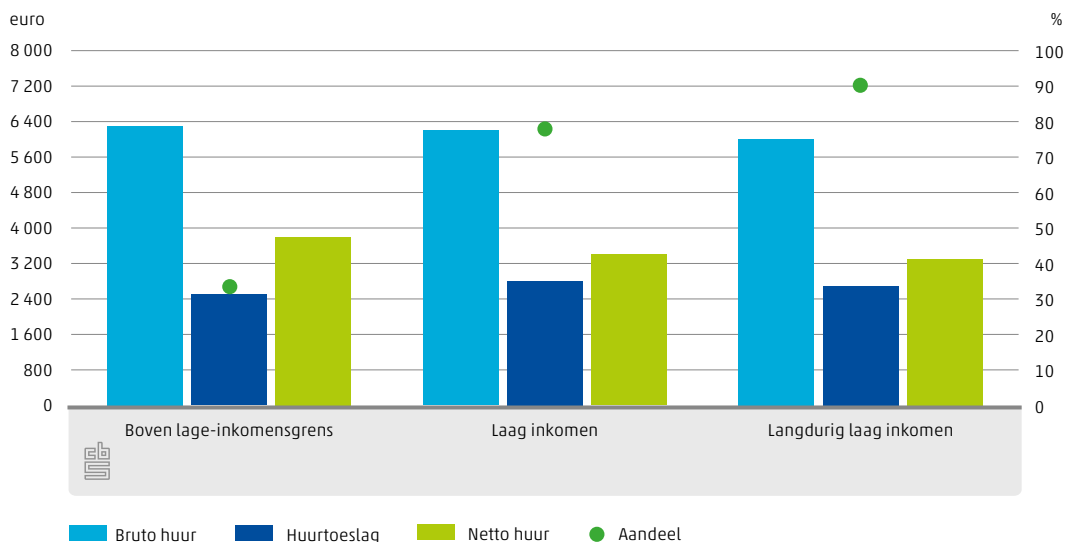
Bron: CBS/BZK, Woononderzoek Nederland en CBS-Inkomensstatistiek.

Huurders met (langdurig) een laag inkomen ontvangen vaak huurtoeslag

Huurders ontvangen huurtoeslag als hun huur, inkomen en vermogen niet te hoog zijn (zie kader voor meer uitleg). In 2016 ontving 77 procent van de huurders met een laag inkomen huurtoeslag, van de huurders met langdurig armoederisico was dat 90 procent. Van de huurders met een inkomen boven de lage-inkomensgrens ontving 34 procent huurtoeslag. De huurtoeslagontvangers met een laag inkomen

ontvingen gemiddeld 2 800 euro huurtoeslag per jaar. Hierdoor daalden hun huurlasten van 6 200 euro naar 3 400 euro per jaar. Huurders met een langdurig laag inkomen betaalden netto 3 300 euro per jaar aan huur.

6.2.3 Huurders met huurtoeslag, aandeel en gemiddelde bedragen, 2016*

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Huurtoeslag

Huurders kunnen een deel van hun huurlasten vergoed krijgen via huurtoeslag, zodat huren voor hen betaalbaar blijft. Voorwaarden daarbij zijn dat ze in een sociale huurwoning wonen en dat hun inkomen en vermogen niet te hoog zijn. Er is sprake van een sociale huurwoning bij een huur van maximaal 710,68 euro per maand (maximale huurgrens 2016). De hoogte van de huurtoeslag hangt samen met de hoogte van de huur en de hoogte van het (belastbaar) huishoudensinkomen. De huurtoeslag is hoger naarmate de huur hoger is (tot de maximale huurgrens), maar lager bij een hoger huishoudensinkomen. Het recht op huurtoeslag vervalt bij een te hoog inkomen of vermogen.

3 op de 4 huurders met laag inkomen ontvingen huurtoeslag in 2016

Ruim 1 op de 5 huurders met een laag inkomen woont duur scheef

Bij huurtoeslagontvangers is sprake van 'duur scheefwonen' als ze in een relatief dure sociale huurwoning wonen en ze relatief weinig inkomen en vermogen hebben. In dat geval ontvangen ze naar verhouding veel huurtoeslag. Huurtoeslagontvangers die niet duur scheefwonen, betalen een huur die beter past bij hun inkomen en vermogen en ontvangen minder huurtoeslag. In dat geval is sprake van passend wonen. In 2016 kwam duur scheefwonen voor bij 23 procent van de huurtoeslagontvangers met een laag inkomen.

6.2.4 Kengetallen huurders met huurtoeslag en duur scheefwonen, 2016*

	Boven lage-inkomensgrens	Laag inkomen	Langdurig laag inkomen
	%		
Aandeel duur scheefwonend	26	23	18
Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen	euro		
Duur scheefwonen			
Vóór huurlasten	16 500	10 600	10 700
Ná huurlasten	12 700	7 300	7 500
Relatief (%)	77	69	69
Passend wonen			
Vóór huurlasten	15 800	10 900	11 000
Ná huurlasten	12 700	8 100	8 200
Relatief (%)	81	75	75

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Na betaling van de (netto) huur hielden duur scheefwonende huurders met een laag inkomen gemiddeld 69 procent van hun besteedbaar inkomen over, ofwel 7 300 euro per jaar. Het besteedbaar inkomen is daarbij gecorrigeerd voor grootte en samenstelling van het huishouden. Het resulterende gestandaardiseerde inkomen kan gebruikt worden om de welvaart van huishoudens onderling te vergelijken. Huurders met een laag inkomen die passend woonden, hielden een groter deel van hun besteedbaar inkomen over (gemiddeld 75 procent).

6.3 Verhuishwensen en realisatie

Huishoudens met een laag inkomen hebben vaker een verhuishwens

Bij onderzoek naar de staat van de woningmarkt in 2015 gaf bijna 40 procent van de huishoudens met een (langdurig) laag inkomen aan zeker of eventueel te willen verhuizen. Van de huurders met een (langdurig) laag inkomen gaf 14 procent aan zeker binnen twee jaar te willen verhuizen. Tegelijkertijd gaf

6.3.1 Verhuishwens van personen naar woningbezit, 2015

	Boven lage-inkomensgrens	Laag inkomen	Langdurig laag inkomen
	%		
Totaal			
Wil zeker niet verhuizen binnen 2 jaar	70	61	62
Wil zeker verhuizen binnen 2 jaar	6	13	13
Wil eventueel verhuizen binnen 2 jaar	24	26	25
Koopwoning			
Wil zeker niet verhuizen binnen 2 jaar	72	69	64
Wil zeker verhuizen binnen 2 jaar	5	8	9
Wil eventueel verhuizen binnen 2 jaar	23	23	27
Huurwoning			
Wil zeker niet verhuizen binnen 2 jaar	64	60	61
Wil zeker verhuizen binnen 2 jaar	10	14	14
Wil eventueel verhuizen binnen 2 jaar	26	26	25

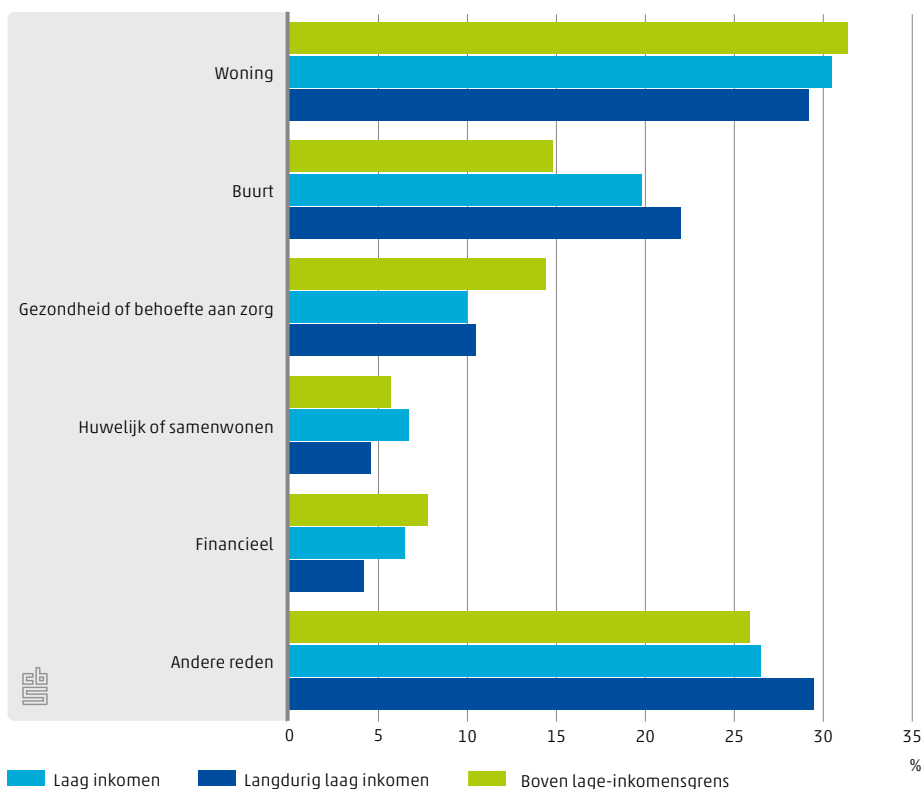
Bron: CBS/BZK, Woononderzoek Nederland en CBS-Inkomensstatistiek.

ruim 60 procent van de lage inkomens aan beslist niet te willen verhuizen. Bij de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens lag dit percentage hoger: 70 procent wilde beslist niet verhuizen.

Woning en buurt belangrijkste verhuisredenen voor lage inkomens

Voor 30 procent van de huishoudens met een laag inkomen die beslist of eventueel willen verhuizen, blijkt de woning de belangrijkste verhuisreden te zijn. 20 procent is ontevreden over de buurt en wil daarom verhuizen en 10 procent geeft gezondheid als belangrijkste reden op. Voor de huishoudens met een hoger inkomen wordt gezondheid vaker als belangrijkste motief voor een verhuizing genoemd. Andere verhuisredenen zijn o.a. een scheiding of de wens om op zichzelf te gaan wonen.

6.3.2 Verhuisredenen van personen die (eventueel) willen verhuizen, 2015

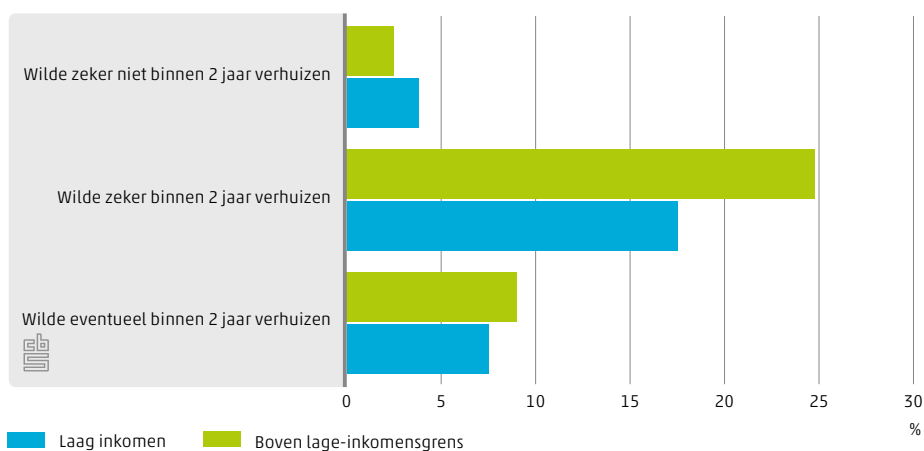

Bron: CBS/BZK, Woononderzoek Nederland en CBS-Inkomensstatistiek.

Hogere inkomens slagen beter in realiseren verhuisswens

Deelnemers die bij het onderzoek naar de woningmarkt in 2012 een verhuisswens aangaven, zijn tot en met 2015 gevolgd om vast te stellen of de verhuisswens gerealiseerd is. Uit deze studie blijkt dat onder de huishoudens met een laag inkomen 18 procent van alle verhuisswensen gerealiseerd zijn. Bij de hogere inkomens ligt dit percentage hoger (25 procent). Lage inkomens met een verhuisswens verhuisden dus minder vaak dan hogere inkomens. Daartegenover kwam spontaan verhuizen (zonder verhuisswens vooraf) wel vaker voor bij de huishoudens met een laag inkomen.

6.3.3 Aandeel verhuisden in 2012-2015 naar verhuisswens en inkomenspositie in 2012

7.

Armoederisico's

in breed

financieel

perspectief

In dit hoofdstuk komt een breed scala van de financiële positie van huishoudens aan de orde. Gekeken wordt naar andere welvaartsindicatoren, zoals bestedingen en vermogen, en de beoordeling van de eigen financiële positie. Welk deel van de huishoudens met een laag inkomen kan terugvallen op vermogen? Hoe zwaar drukken bij hen de vaste lasten? Hoe zien zij hun financiële toekomst? In welke mate vinden ze dat ze kunnen rondkomen? Hoeveel mensen zitten in de schuldhulpverlening?

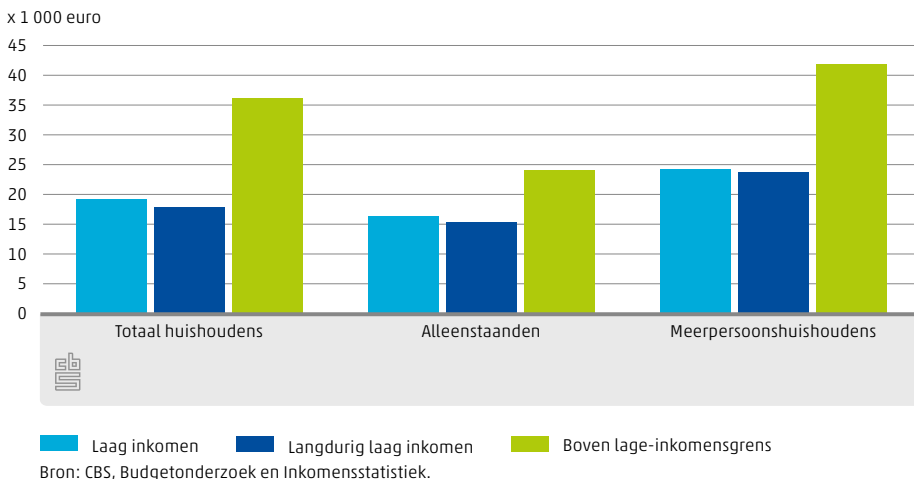
7.1 Bestedingen en vaste lasten van huishoudens

Lage inkomens besteden half zo veel als hogere inkomens

Huishoudens met een laag inkomen gaven in 2015 gemiddeld ruim 19 duizend euro uit. Dit is iets meer dan de helft van huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens (36 duizend euro). Huishoudens die al minimaal vier jaar lang een laag inkomen hadden, gaven gemiddeld net geen 18 duizend euro uit.

De bestedingen van een huishouden hangen niet alleen samen met het inkomen, maar ook met de omvang van het huishouden: de bestedingen nemen toe naarmate het inkomen hoger is of de omvang van het huishouden groter. Huishoudens met een laag inkomen bestonden gemiddeld uit 1,7 personen en huishoudens met een langdurig laag inkomen uit 1,6. Bij de hogere inkomens ging het gemiddeld om 2,3 personen. Alleenstaanden met een laag inkomen gaven gemiddeld 16 duizend euro uit, terwijl meerpersoonshuishoudens met een laag inkomen anderhalf keer zo veel besteedden (24 duizend euro). Deze gezinnen bestonden gemiddeld uit bijna 3 personen.

7.1.1 Bestedingen van huishoudens naar inkomenspositie en type huishouden, 2015

Helft uitgaven van de lage inkomens gaat op aan vaste lasten

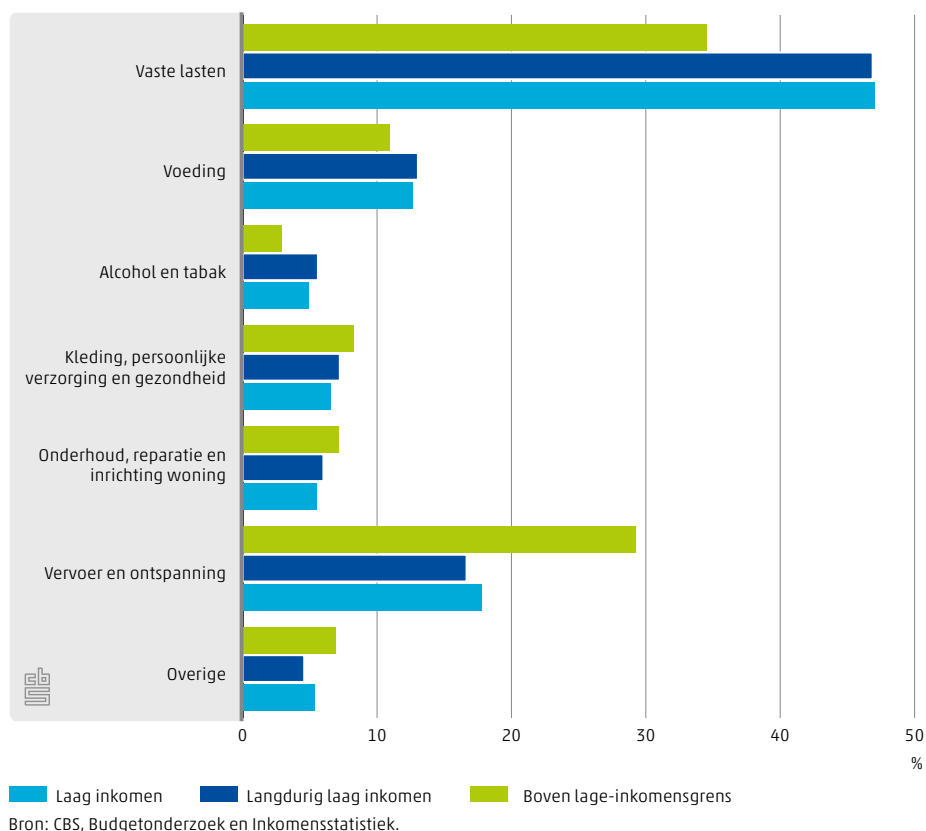
Vaste lasten en voeding vormen noodzakelijke uitgavenposten voor huishoudens. Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen waren in 2015 gemiddeld 700 tot 750 euro per maand kwijt aan vaste lasten. Voor hen betekende dit bijna de helft van de totale maandelijkse uitgaven. Huishoudens met hogere inkomens betaalden meer voor hun vaste lasten (ruim 1 000 euro per maand), in hun geval ging het om een derde van de totale uitgaven. Het aandeel van voeding in de totale bestedingen verschilt niet veel tussen de diverse groepen huishoudens en varieerde van 11 tot 13 procent.

Vaste lasten

Vaste lasten bestaan uit woonlasten, kosten voor elektriciteit, gas en water, abonnementskosten voor TV, internet en bellen, premies voor de inboedel- en aansprakelijkheidsverzekering en lokale heffingen en leges die voor ieder huishouden verplicht zijn, zoals de rioolheffing. Het zijn uitgaven waar een (contractuele) verplichting aan ten grondslag ligt en waar een huishouden niet (eenvoudig) onderuit komt.

Na vaste lasten gaven huishoudens het meest uit aan vervoer en ontspanning (recreatie, cultuur en horeca). Hiertoe behoren ook uitgaven tijdens vakanties. Uitgaven aan vervoer en ontspanning vormen minder vaak een noodzaak en variëren fors met het gekozen niveau van luxe. Huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens besteedden er in 2015 op maandbasis bijna 900 euro aan, omgerekend 30 procent van de totale bestedingen. Voor huishoudens met een laag inkomen betekende deze uitgavenpost niet meer dan 18 procent van het totaal, wat neerkomt op iets minder dan 300 euro per maand.

7.1.2 Bestedingspatroon van huishoudens, 2015

7.2 Financiële problemen, moeilijk rondkomen en toekomstverwachting

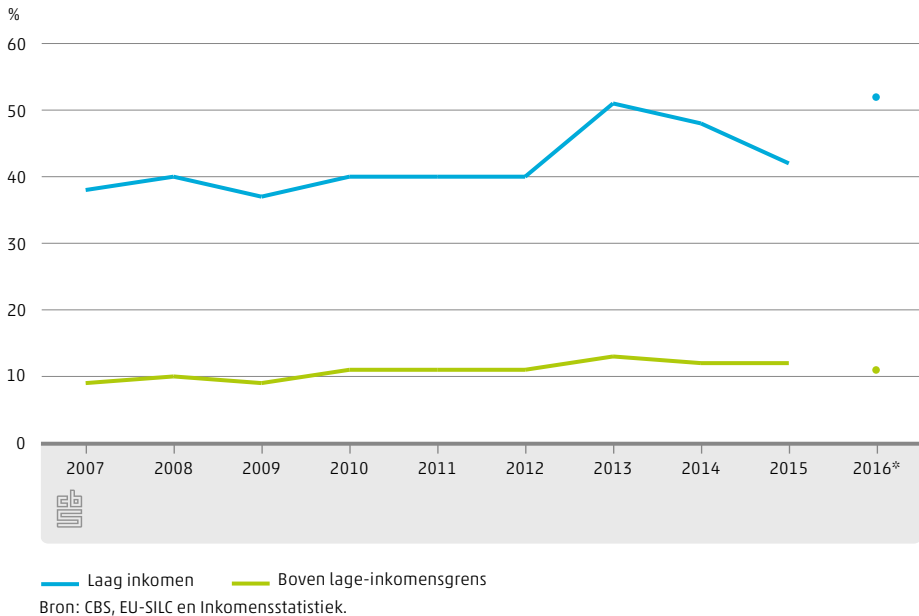
Ruim de helft van huishoudens met laag inkomen komt moeilijk rond

Na jaren van stabiliteit, ook in de beginjaren van de economische crisis, steeg van 2012 op 2013 het aandeel onder huishoudens met een laag inkomen dat aangaf moeilijk rond te kunnen komen van het inkomen. In de twee daaropvolgende jaren zakte het percentage vervolgens weer iets in. In 2016 zei ruim de helft van de huishoudens met een laag inkomen moeite te hebben om de eindjes aan elkaar te knopen. De herziening van de Inkomensstatistiek, met name de opwaardering van de economische huurwaarde, is van invloed geweest op de stijging ten opzichte van 2015. Van de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens zei 1 op de 9 moeite te hebben met rondkomen.

Herziene inkomensgegevens

Zoals in hoofdstuk 2 en bijlage B besproken, is de Inkomensstatistiek aangepast. In het onderzoek European Union-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC), de bron voor gegevens over de subjectieve beoordeling van het inkomen, wordt de nieuwe methodiek vanaf 2016 toegepast. Dit heeft in 2016 geleid tot een neerwaartse bijstelling van het aantal huishoudens met een laag inkomen. Daarnaast is de samenstelling van deze groep veranderd: de bijstelling resulteerde in een kleiner aandeel eigenwoningbezitters onder huishoudens met een laag inkomen. Vergeleken met huurders zeggen woningeigenaren beter rond te kunnen komen van het inkomen en ze ervaren minder vaak financiële beperkingen. Huishoudens die op basis van de herziene inkomensgegevens een laag inkomen hebben, maken hierdoor vaker gewag van betalingsachterstanden en ervaren vaker financiële krapte dan huishoudens met een risico op armoede volgens de oude methodiek.

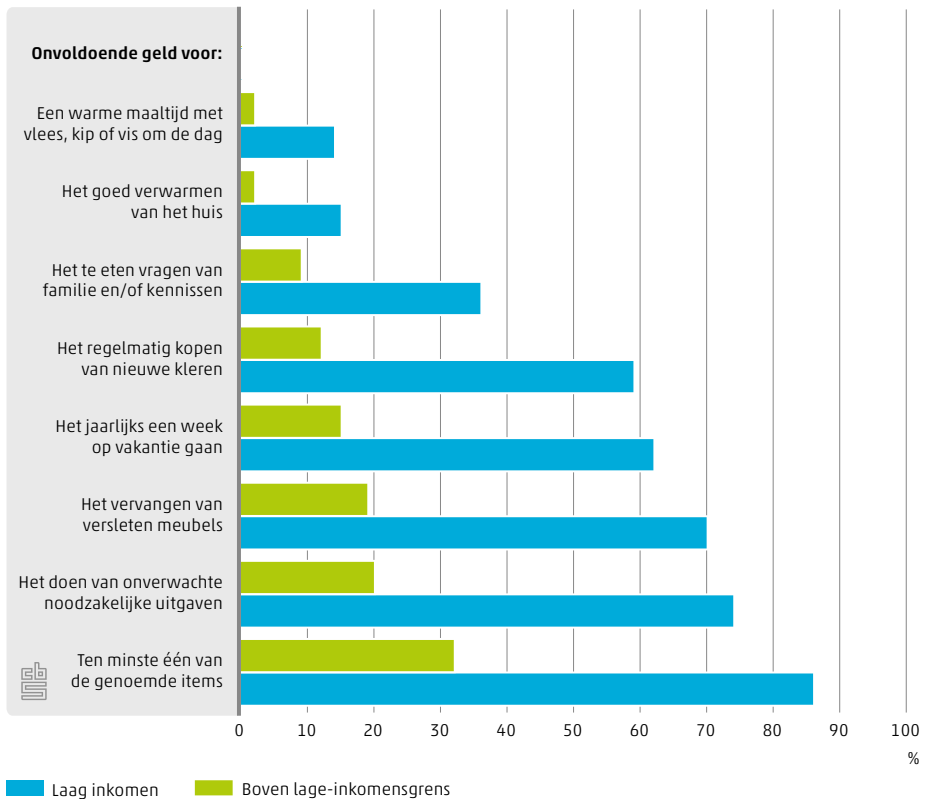
7.2.1 Huishoudens die aangeven moeilijk rond te komen

Financiële beperkingen zijn eerder regel dan uitzondering bij lage inkomens

Huishoudens met een laag inkomen hebben regelmatig te maken met financiële beperkingen. In 2016 gaf 86 procent van hen aan onvoldoende geld te hebben voor één of meer specifieke uitgaven, uiteenlopend van het verwarmen van het huis (14 procent) tot het vervangen van versleten meubels (70 procent). Ongeveer 6 van de 10 huishoudens met een laag inkomen hadden onvoldoende geld om regelmatig nieuwe kleding te kopen of jaarlijks een week op vakantie te gaan. Bijna 75 procent had onvoldoende financiële middelen achter de hand om onverwachte, noodzakelijke uitgaven ter waarde van 1 000 euro te kunnen bekostigen. Van de huishoudens met een hoger inkomen zei 20 procent dat. Gemiddeld had 1 op de 3 hogere inkomens te stellen met minimaal één van de genoemde financiële beperkingen.

7.2.2 Huishoudens met financiële beperkingen, 2016*

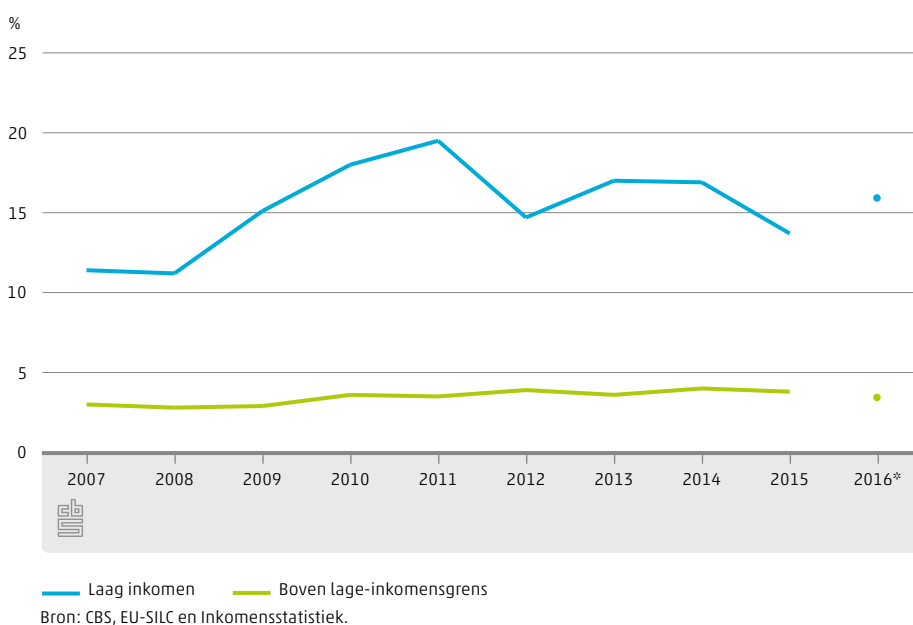
Minder financiële problemen bij hoger inkomen

In 2016 gaf 5 procent van de huishoudens aan achterstanden te hebben gehad bij de betaling van de maandelijkse huur- of hypotheeklasten, de elektriciteits-, water- of gasrekeningen of bij het afbetalen van een lening of andere kredieten. Het aandeel huishoudens dat hiervan gewag maakt, hangt af van de hoogte van het inkomen. Van de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens had 3 procent te maken met dergelijke betalingsachterstanden. Onder huishoudens met een laag inkomen was dit voor 16 procent het geval.

1 op de 6 huishoudens met laag inkomen had betalingsachterstanden in 2016

7.2.3 Huishoudens met betalingsachterstanden

4 op de 10 lage inkomens ervaren woonlasten als zware last

Van iedere 100 euro die huishoudens met een laag inkomen per maand uitgaven, ging 42 euro op aan woonlasten in 2016. Bij de hogere inkomens was dat 31 euro. Bijna 40 procent van de huishoudens met een laag inkomen zei de maandelijkse woonlasten als een zware financiële last te ervaren. Dat is 4 keer zo vaak als bij huishoudens met een hoger inkomen.

Bijna 1 op de 8 huishoudens met een risico op armoede gaf aan achterstand te hebben gehad bij de betaling van de maandelijkse hypotheek-of huurlasten. Om financiële redenen de elektriciteits-, water- of gasrekeningen niet tijdig kunnen betalen kwam bij bijna 1 op de 10 huishoudens met een laag inkomen voor. Hoge inkomens rapporteren zelden betalingsachterstanden.

7.2.4 Woonlasten en betalingsachterstanden, 2016*

	Boven lage- inkomensgrens	Laag inkomen
	% van totale bestedingen	
Maandelijkse woonlasten (2015)	31	42
	% van huishoudens	
Ervaart maandelijkse woonlasten als zware last	10	39
Een of meer betalingsachterstanden waarvan t.a.v.	3	16
huur of hypotheek	2	13
gas, water of elektriciteit	2	8
op afbetaling gekochte artikelen	1	2

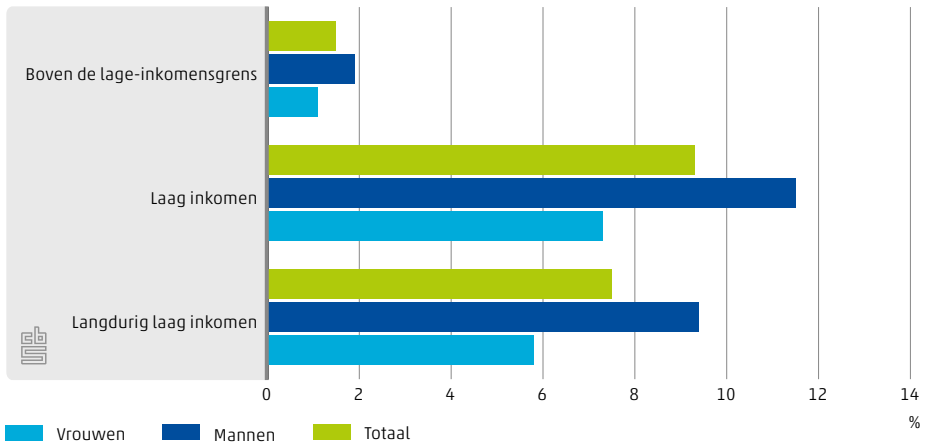
Bron: CBS, Budgetonderzoek, EU-SILC en Inkomensstatistiek.

Meeste wanbetalers bij lage inkomens

Het al dan niet wanbetaler zijn voor de verplichte zorgverzekering kan een indicator zijn voor de materiële welvaart van een persoon: het niet tijdig betalen van de zorgverzekeringspremie duidt mogelijk op achterliggende financiële en sociaaleconomische problemen.

Personen van 18 jaar en ouder die verzekerd zijn volgens de Zorgverzekeringswet maar minimaal 6 maanden hun premie niet hebben betaald, worden wanbetalers genoemd. In 2014 was het percentage wanbetalers 2 procent. Het aandeel wanbetalers onder mensen met een laag inkomen was ruim 6 keer zo hoog als onder mensen met een hoger inkomen; bij de langdurig lage inkomens was dat 5 keer. Vooral onder mannen met een laag inkomen komt wanbetaling relatief vaak voor, ruim 11 procent.

Wanbetalers zorgverzekeringswet naar inkomenspositie en geslacht, 2014

Wanbetaling komt meer voor onder bevolkingsgroepen die relatief veel risico op armoede hebben. Zo zijn er meer wanbetalers onder personen met een niet-westerse migratieachtergrond en dan met name onder personen van Antilliaanse (14 procent) en Surinaamse komaf (9 procent). Verder is het percentage wanbetalers hoger als het onderwijsniveau lager is. Onderverdeeld naar voornaamste inkomensbron blijkt dat wanbetaling relatief vaak voorkomt onder uitkeringsontvangers. Onder personen met een bijstandsuitkering, die relatief vaak een laag inkomen hebben, was het percentage wanbetalers met 13 procent in 2014 het hoogst. Onder pensioenontvangers komt wanbetaling met minder dan 1 procent naar verhouding weinig voor. Ook bij een inkomen uit loon of eigen onderneming, wat vaak samengaat met een klein armoederisico, is het aandeel wanbetalers lager dan gemiddeld.

Huishoudens met een laag inkomen maken vaker schulden

Een laag inkomen betekent niet automatisch dat de financiële situatie van een huishouden problematisch is. Een huishouden met weinig inkomen kan aan het eind van de maand toch geld overhouden, terwijl een meer welvarend huishouden moet interen op de reserves of schulden moet maken. Toch is er een duidelijk verband tussen de inkomensituatie van huishoudens en de financiële situatie. Het aandeel huishoudens dat gelet op de eigen financiële situatie aangeeft schulden te moeten maken, is aanzienlijk hoger onder de lage inkomens. In 2016 speelde de schuldenproblematiek bij 11,5 procent van de huishoudens onder de lage-inkomensgrens. Voor de huishoudens met inkomen boven deze grens was dit slechts 1,2 procent.

Huishoudens met een laag inkomen moeten vaker hun spaargeld aanspreken dan huishoudens met een hoger inkomen. Bij de lage inkomens was dit aandeel in 2016 18,4 procent, terwijl in de groep boven de lage-inkomensgrens 3,8 procent aangaf dat ze noodgedwongen moeten interen op hun spaargeld. Hogere inkomens hielden vaker een beetje of veel geld over, maar konden minder vaak dan huishoudens met een laag inkomen precies rondkomen (41 versus 56 procent).

7.2.5 De financiële situatie van huishoudens naar hoogte van het inkomen

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	%					
Laag inkomen						
Moet momenteel schulden maken	10,9	11,7	17,6	9,9	9,6	11,5
Moet spaarmiddelen aanspreken	14,5	19,3	18,6	20,2	18,8	18,4
Kan precies rondkomen	58,2	58,3	50,7	53,7	58,2	55,6
Houdt beetje geld over	14,2	8,7	10,3	13,2	10,3	10,3
Houdt veel geld over	2,2	1,9	2,8	2,9	3,2	4,3
Boven lage-inkomensgrens						
Moet momenteel schulden maken	2,0	1,6	1,7	2,2	1,6	1,2
Moet spaarmiddelen aanspreken	4,2	4,9	5,0	4,9	4,6	3,8
Kan precies rondkomen	44,8	44,6	45,1	44,7	44,3	40,6
Houdt beetje geld over	37,8	38,0	36,6	35,8	35,8	39,4
Houdt veel geld over	11,1	10,9	11,6	12,4	13,8	15,0

Bron: CBS, Consumenten conjunctuuronderzoek en Inkomensstatistiek.

Gemengd beeld financiële armslag lage inkomens

De toename van het aandeel lage-inkomenshuishoudens dat zegt schulden te moeten maken (van 9,6 procent in 2015 naar 11,5 procent in 2016) loopt niet in de pas met de economische ontwikkeling. Ten tijde van de economische crisis was dat wel het geval en bereikte het percentage lage inkomens dat schulden moet maken in 2013 zijn hoogste waarde (17,6 procent), om vervolgens in lijn met de aantrekkende economie te dalen naar minder dan 10 procent in 2015. De stijging in 2016 wijst op verslechtering van de financiële situatie en lijkt in tegenspraak met het verbeterde economische klimaat. De verslechtering wordt echter niet weerspiegeld in het aandeel huishoudens dat zegt een beroep te moeten doen op de spaarmiddelen. Met 18,4 procent bleef het percentage juist op vrijwel hetzelfde niveau als een jaar eerder. Wel waren er in 2016 minder lage-inkomenshuishoudens die precies rond konden komen van hun budget. De ontwikkelingen in de financiële omstandigheden van huishoudens met een laag inkomen zijn verschillend in richting en tonen geen eenduidig beeld. Bij de hogere inkomens ging de aantrekkende economie wel gepaard met een brede verbetering van de financiële omstandigheden. Het aandeel onder hen dat zegt schulden te moeten maken, kwam in 2016 met 1,2 procent voor het tweede jaar op rij lager uit. Ook is bij de hogere inkomens het aandeel dat zegt spaarmiddelen te moeten aanspreken verder gedaald en het aandeel dat (veel) geld overhoudt verder toegenomen.

18% van de lage inkomens
moest in 2016 spaarmiddelen aanspreken

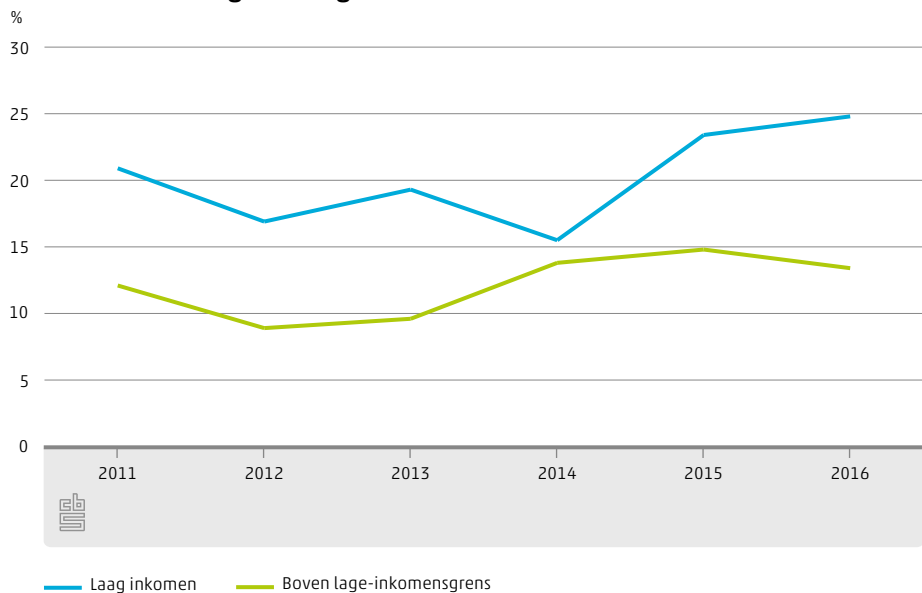

Lage inkomens zeer positief over toekomst

Het aandeel huishoudens dat vertrouwen heeft in de verbetering van de eigen financiële situatie in de komende twaalf maanden is toegenomen van 23,4 procent in 2015 naar 24,8 procent in 2016. Dit is het hoogste aandeel sinds 2011. Bij de groep boven de lage-inkomensgrens daalde het vertrouwen daarentegen, van 14,8 naar 13,4 procent.

In de periode 2011–2016 waren huishoudens onder de lage-inkomensgrens telkens duidelijk positiever over de te verwachten verbetering van hun eigen financiële situatie dan huishoudens boven de lage-inkomensgrens. De positieve toekomstverwachting van de lage inkomens is deels te verklaren uit het feit dat tot de lage-inkomengroep relatief veel ondernemers behoren. Zoals blijkt uit het maandelijkse onderzoek naar het consumentenvertrouwen zijn zij in het algemeen positiever ingesteld en verwachten dat een gering inkomen als gevolg van een bescheiden winst of verlies in een gegeven jaar een incident is. Ook eenoudergezinnen en alleenstaanden tot de AOW-leeftijd, die een groot deel van de lage inkomens uitmaken (zie hoofdstuk 2), zijn doorgaans wat positiever over hun eigen financiële toekomst dan andere huishoudtypen (CBS StatLine, 2017d).

7.2.6 Aandeel huishoudens dat in de komende 12 maanden een verbetering in de eigen financiële situatie verwacht

Bron: CBS, Consumenten conjunctuuronderzoek en Inkomensstatistiek.

7.3 Vermogenspositie

Vermogen belangrijke aanvullende indicator

Het vermogen is een aanvullende indicator bij het meten van de kans op armoede. Een laag inkomen is voor huishoudens die kunnen terugvallen op een vermogensbuffer immers minder problematisch, zolang het inkomen niet jarenlang laag blijft en het vermogen op korte termijn in beschikbaar geld kan worden omgezet. Daarentegen verkeren huishoudens die naast een laag inkomen een schuld hebben, in een benarde financiële positie.

Meerderheid lage inkomens heeft geen of nauwelijks vermogen

Begin 2015 kwam het doorsnee-vermogen van huishoudens met een laag inkomen uit op 700 euro. Dat is fors minder dan het doorsnee-vermogen van 31 duizend euro van de huishoudens met een hoger inkomen. De vermogensverdeling van huishoudens is zeer scheef. Zeven op de tien huishoudens met een laag inkomen had geen of maar een kleine vermogensbuffer: 17 procent had een schuld van meer dan 2,5 duizend euro en bij 54 procent schommelde het vermogen tussen de min 2,5 duizend en plus 2,5 duizend euro. Onder de huishoudens die langdurig van een laag inkomen moesten rondkomen, komt een schuld van meer dan 2,5 duizend euro bij 11 procent voor, terwijl 67 procent een vermogen tussen de min 2,5 duizend en plus 2,5 duizend euro had.

700 euro was doorsnee-vermogen
van een laag-inkomenshuishouden begin 2015

1 op de 10 lage inkomens beschikt over minstens 50 duizend euro vermogen

Tegenover de lage-inkomenshuishoudens met een schuld of beperkt vermogen stond een relatief grote groep huishoudens die wel beschikte over vermogen. Bij 18 procent van de huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens lag het vermogen tussen de 2,5 duizend en 50 duizend euro en 10 procent had een vermogen van 50 duizend euro of meer. Onder de huishoudens met een hoger inkomen is die groep 4,5 keer zo groot (45 procent). Bij de hogere inkomens heeft 20 procent een schuld van meer dan 2,5 duizend euro. Het gaat veelal om eigenwoningbezitters, van wie de hypotheekschuld hoger is dan de waarde van de eigen woning.

Vermogen: bezittingen minus schulden

Het vermogen is opgebouwd uit het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen omvatten bank- en spaartegoeden, effecten, eigen woning en ander onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en overige bezittingen.

De schulden worden gevormd door de hypotheekschuld van de eigen woning, studieschulden en overige schulden. Bij de hypotheekschuld betreft het de stand van de schuld waarover rente is verschuldigd. Opgebouwde tegoeden voor de aflossing van de hypotheek via kapitaalsverzekeringen, spaar-, beleggingshypotheek en dergelijke kunnen niet worden waargenomen en zijn daarom niet in mindering gebracht.

Wie meer uitgeeft dan aan inkomen binnenkrijgt, teert in op zijn bezittingen of bouwt een schuld op. Zijn de uitgaven juist kleiner, dan neemt het vermogen toe. De stand van het vermogen wordt ook bepaald door waardeveranderingen en vermogensoverdrachten zoals erfenissen.

7.3.1 Huishoudens naar vermogensklasse, 1 januari 2015*

	Boven-lage inkomensgrens	Laag inkomen	Langdurig laag inkomen
	x 1 000		
Totaal	6 515,7	626,0	221,1
	%		
Totaal	100	100	100
Tot -2 500	20	17	11
-2 500 tot 2 500	11	54	67
2 500 tot 10 000	9	11	12
10 000 tot 20 000	6	4	3
20 000 tot 50 000	10	3	2
50 000 tot 100 000	9	2	1
100 000 en meer	36	8	4

Bron: CBS, Vermogensstatistiek.

Lage vermogens onder bijstandontvangers

Bijstandontvangers onder lage inkomens hebben doorgaans geen of nauwelijks vermogen: 85 procent van deze groep heeft een vermogen van minder dan 2,5 duizend euro. Dit houdt verband met de vermogenstoets waaraan zij moeten voldoen om recht te hebben op bijstand. De vermogensgrenzen zijn 5 940 euro voor alleenstaanden en 11 880 euro voor samenwonenden, gehuwden en alleenstaande ouders. Onder de huishoudens met een laag inkomen komen hoge vermogens voor bij zelfstandigen en gepensioneerden. In beide groepen had 44 procent een vermogen hoger dan 10 duizend euro en beschikten 3 op de 10 huishoudens over meer dan 50 duizend euro.

1 op de 8 lage inkomens bezit eigen woning

Van de huishoudens met een laag inkomen had 12 procent begin 2015 een eigen woning. Onder huishoudens met een hoog inkomen was het eigenwoningbezit met 63 procent fors hoger. Niet verwonderlijk dat de hogere inkomens ook vaker een hypotheekschuld hadden: 11 procent tegen 54 procent bij de hogere inkomens.

Begin 2015 had 5 procent van de huishoudens onder de lage-inkomensgrens aandelen en/of obligaties met een mediane waarde van 12,9 duizend euro. Van de huishoudens boven de lage-inkomensgrens beschikte 19 procent over deze waardepapieren. De doorsnee-waarde hiervan bedroeg 15,7 duizend euro.

Zowel onder huishoudens met een laag als met een hoger inkomen vormt het ondernemingsvermogen slechts een bescheiden deel van hun totale vermogen. In beide groepen beschikte ruim 10 procent over een ondernemingsvermogen, de hiermee gemoeide bedragen waren met 2,6 duizend euro en 11,6 duizend euro aan de lage kant.

7.3.2 Vermogensbestanddelen huishoudens, 1 januari 2015*

	Boven lage-inkomensgrens			Laag inkomen		
	Aantal huishoudens	Mediane bedrag	Aandeel huishoudens met vermogensbestanddeel	Aantal huishoudens	Mediane bedrag	Aandeel huishoudens met vermogensbestanddeel
	x 1 000	1 000 euro	%	x 1 000	1 000 euro	%
Vermogen	6 515,7	31,0	100	626,0	0,7	100
bezittingen	6 515,7	184,6	100	626,0	1,1	100
bank- en spaartegoeden	6 419,4	13,5	99	574,8	1,2	92
effecten	1 206,6	15,7	19	34,3	12,9	5
eigen woning	4 096,2	211,9	63	73,9	211,0	12
onroerend goed, overig	585,6	137,0	9	21,3	156,0	3
ondernemingsvermogen	735,0	11,6	11	75,1	2,6	12
aanmerkelijk belang	154,2	260,8	2	2,4	170,7	0
overige bezittingen	324,1	37,5	5	13,5	83,6	2
schulden	4 446,8	139,3	68	284,0	4,3	45
hypotheekschuld eigen woning	3 534,0	162,0	54	72,0	172,1	11
studieschuld	645,1	7,9	10	66,9	7,6	11
schulden, overig	2 043,8	1,9	31	221,5	0,6	35

Bron: CBS, Vermogensstatistiek.

7.4 Wettelijke schuldsaneringen

Aantal schuldsaneringen neemt af

Wie schulden heeft en er zelf met de schuldeisers niet uit komt, kan een wettelijke schuldsanering aanvragen. Dit is geregeld via de Wet schuldsanering natuurlijke personen (Wsnp).

In 2016 werden bijna 10 duizend nieuwe wettelijke schuldsaneringen uitgesproken door de rechter. Samen met de nog lopende gevallen uit eerdere jaren kwam het totaal eind 2016 op bijna 34 duizend schuldsaneringen uit, wat een afname is ten opzichte van 2015, toen het er nog ruim 36 duizend waren. Het hoogtepunt van het aantal lopende schuldsaneringen lag in 2007, het jaar voorafgaand aan de aanscherpingen van de Wsnp (zie kader), met bijna 43 duizend. In 2008 en 2009 veranderden de toelatingscriteria en daalde de instroom fors. Doordat de uitstroom in die jaren ook relatief hoog was, daalde het aantal lopende zaken tot 31 duizend in 2010. De economische crisis gooide echter roet in het eten. Het aantal mensen met problematische schulden liep gaandeweg weer op. Hierdoor werden in de periode 2010–2012, ondanks de aangescherpte criteria in 2008, weer meer nieuwe schuldsaneringen uitgesproken.

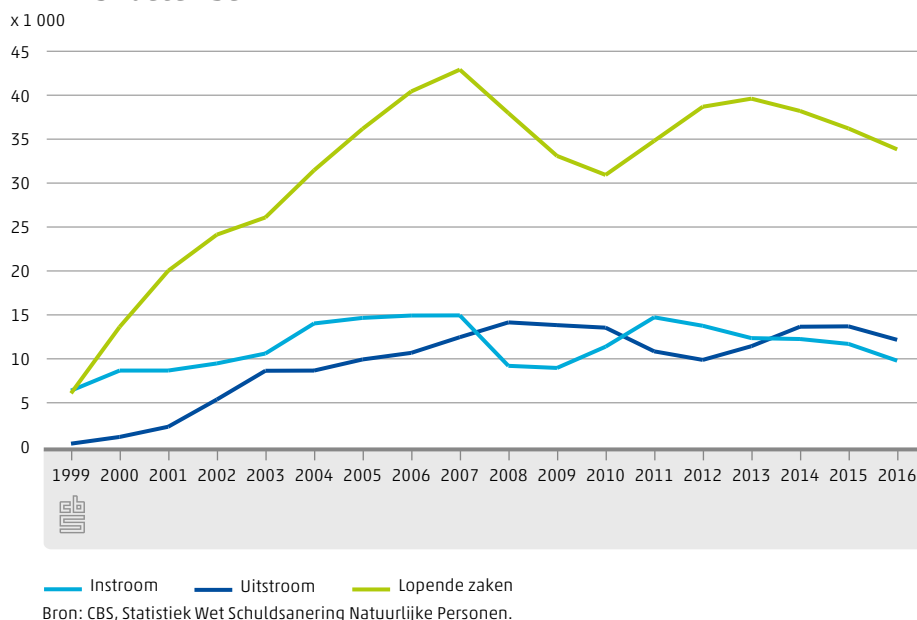
Vanaf 2012 is een neerwaartse lijn in de instroom zichtbaar. Naast economische factoren hadden ook veranderingen in de regelgeving in 2012 invloed op het aantal nieuwe zaken. Het aantal lopende schuldsaneringen dat van 2011 tot 2013 steeds toenam, loopt sinds 2014 weer terug.

Wet schuldsanering natuurlijke personen

Op basis van de Wet schuldsanering natuurlijke personen (Wsnp) kunnen personen die buiten hun schuld door schulden in de problemen zijn gekomen een schuldsaneringsregeling bij de rechter afdwingen. Wanneer de rechter een schuldsanering uitspreekt, dient de schuldenaar gedurende (meestal) drie jaar af te dragen aan zijn schuldeisers. Mensen met een uitkering zijn dan alles boven de 95 procent van de bijstandsnorm kwijt aan afdrachten en werkenden alles boven de 100 procent. In 2008 zijn de toelatingseisen voor de schuldsanering

verhoogd en vanaf 2012 moeten personen eerst een schuldhulpverleningstraject bij de gemeente (minnelijk traject) doorlopen, voor eventuele toelating tot de wettelijke schuldsanering.

7.4.1 Wettelijke schuldsaneringen; instroom, uitstroom en lopende zaken, 31 december

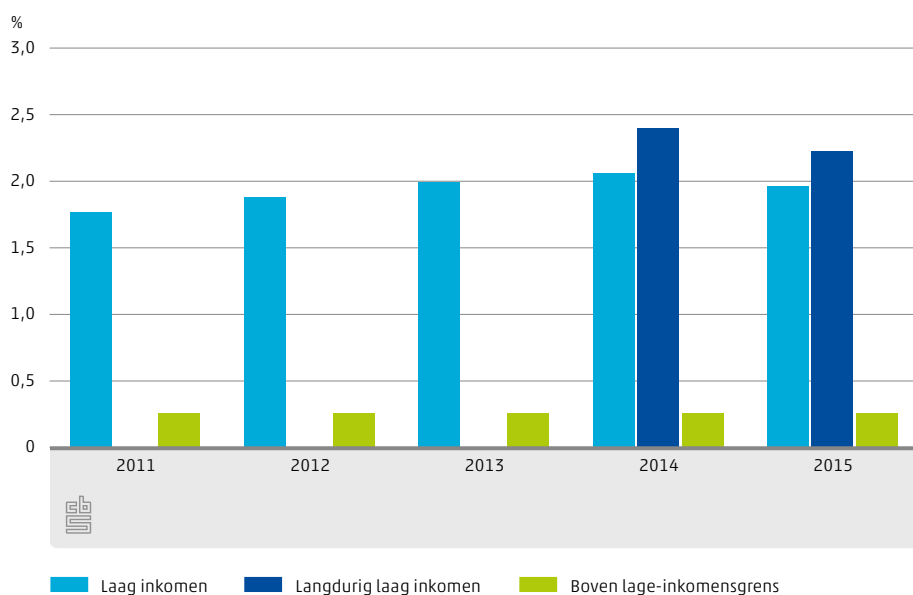
Aandeel (langdurig) lage inkomens in de schuldsanering in 2015 licht afgenomen

Tussen personen met en zonder een laag inkomen gaapt een diepe kloof in het aandeel mensen dat in aanraking komt met de schuldsanering. Van alle personen van 18 jaar of ouder die deel uitmaken van een huishouden met een laag inkomen zat 2 procent eind 2015 in een wettelijk schuldsaneringstraject. Dat was bijna 7 keer zo vaak als bij degenen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens (0,3 procent). Bij personen met een langdurig laag inkomen was het aandeel met 2,2 procent bijna 8 keer zo hoog. Tussen 2011 en 2014 zijn de verschillen tussen personen met een laag inkomen en personen met een hoger inkomen groter geworden. Dit komt doordat het percentage dat in de schuldsanering zit onder de

lage inkomens is gegroeid, terwijl dat onder personen met een hoger inkomen hetzelfde bleef. In deze periode is met name het aantal personen met een laag inkomen en als voornaamste inkomstenbron een bijstandsuitkering toegenomen. Het aandeel mensen in de schuldsanering is voor personen met een (langdurig) laag inkomen in 2015 iets afgenomen ten opzichte van 2014.

Van het totaal aantal personen in de schuldsanering had gemiddeld in de afgelopen jaren 1 op de 3 een laag inkomen. Bij 1 op de 7 betrof het een langdurig laag inkomen.

7.4.2 Wettelijke schuldsaneringen¹⁾

Laag inkomen Langdurig laag inkomen Boven lage-inkomensgrens

Bron: CBS, Statistiek Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen en Inkomensstatistiek.

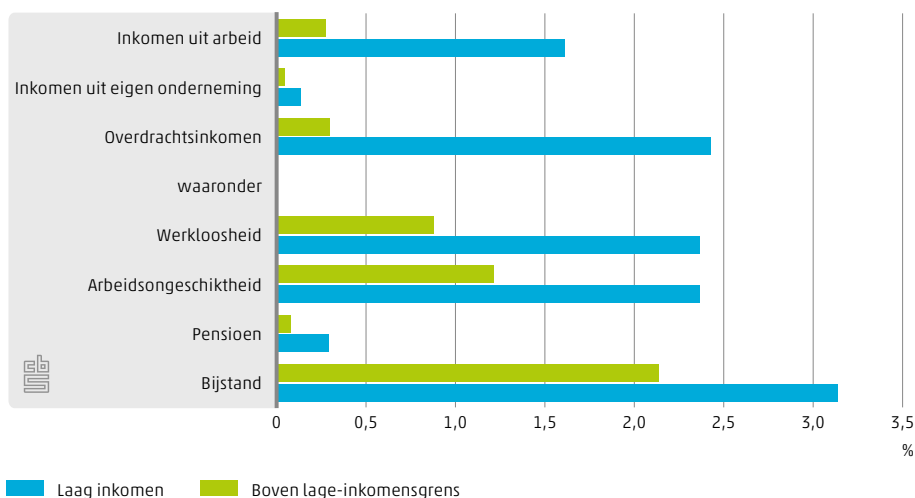
¹⁾ Het gaat om personen die het gehele jaar of een deel van het jaar in de Wsnp zitten.

Bijstandsontvangers en alleenstaande ouders het vaakst in schuldsanering

Personen bij wie de voornaamste inkomstenbron van het huishouden een bijstandsuitkering is, komen het meest met de schuldsanering in aanraking. Dat geldt voor de lage inkomens onder hen sterker dan voor de inkomens boven de lage-inkomensgrens: 3,1 tegen 2,1 procent in 2015. Ook bij arbeidsongeschikten (2,4 respectievelijk 1,2 procent) en werklozen (2,4 respectievelijk 0,9 procent) is

er betrekkelijk vaak sprake van een schuldsaneringstraject. Onder ondernemers en gepensioneerden echter, komt dit veel minder voor. Bij werknemers is een opvallend groot verschil tussen de inkomensgroepen te zien, het aandeel in de schuldsanering bij de lage inkomens is met 1,6 procent bijna 6 keer zo hoog als bij de hogere inkomens.

7.4.3 Wettelijke schuldsaneringen¹⁾, naar voornaamste inkomensbron van het huishouden, 2015

Bron: CBS, Statistiek Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen en Inkomensstatistiek.

¹⁾ Het gaat om personen die het gehele jaar of een deel van het jaar in de Wsnp zitten.

Wanneer wordt gekeken naar de samenstelling van het huishouden dan blijken alleenstaande ouders met kinderen tot 18 jaar het vaakst met de schuldsanering in aanraking te komen. In 2015 betrof het 4 procent van de eenoudergezinnen

4% van de alleenstaande ouders met armoederisico in de schuldsanering in 2015

met een laag inkomen en 1,6 procent van de eenoudergezinnen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Daarnaast is bij tweeoudergezinnen met minderjarige kinderen (2,7 procent) en alleenstaanden onder de 65 jaar (2,1 procent) met een laag inkomen het aandeel in de Wsnp relatief hoog. Onder zowel de lage inkomens als de hogere inkomens komt een schuldsaneringstraject onder mannen iets meer voor dan onder vrouwen.

8.

**Ruimtelijke
spreiding van
armoede**

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de regionale verschillen in het aandeel huishoudens met een armoederisico. In welke gemeenten worden de hoogste en in welke de laagste percentages huishoudens met een (langdurig) laag inkomen aangetroffen? In hoeverre is er sprake van een ongelijke spreiding van de armoedeproblematiek binnen een gemeente?

8.1 Armoederisico in gemeenten

Hoogste risico op armoede in Rotterdam

In 2016 waren er in Nederland 590 duizend huishoudens met een laag inkomen. Dat komt neer op 8,2 procent van alle huishoudens. Per gemeente liep het aandeel uiteen van 2,9 tot 15,3 procent. De top-tien van gemeenten met het hoogste aandeel huishoudens met een laag inkomen werd in 2016 aangevoerd door Rotterdam (15,3 procent), gevolgd door Groningen (14,7 procent). Van de vier grote steden stond Amsterdam op de derde plaats met een aandeel van 14,6 procent en Den Haag op de vierde plaats met 14,1 procent. Utrecht ontbreekt in de top-tien: in deze stad lag het aandeel huishoudens met een laag inkomen op 10,2 procent. Dat dit aandeel vergeleken met de andere drie grote steden betrekkelijk laag is, komt doordat in Utrecht naar verhouding weinig niet-westerse allochtonen wonen, een groep die doorgaans een hoog risico op armoede kent. Wel ligt ook in Utrecht het aandeel huishoudens met een laag inkomen boven het landelijk gemiddelde. De overige gemeenten in de top-tien zijn: Arnhem, Heerlen, Leeuwarden, Enschede, Nijmegen en Vaals.

15,3% armoederisico in
Rotterdam, hoogste van alle gemeenten in 2016

De laagste percentages huishoudens met risico op armoede zijn vooral te vinden in kleinere gemeenten. In de top-tien van 2016 stonden Rozendaal (2,9 procent) en Zoeterwoude (3,2 procent) aan kop.

Gemeentelijke maatregelen

Aanvullend op het landelijk beleid treffen sommige gemeenten specifieke maatregelen ter bestrijding van armoede in hun gemeente. Het betreft regelingen buiten de bijzondere bijstand en de langdurigheidstoelage om. De regelingen zijn nogal divers, veelal incidenteel en soms (beperkt) structureel. Eventuele inkomensproffijten als gevolg van deze aanvullende regelingen zijn niet in het inkomen en dus ook niet in de regionale specificaties van het (langdurig) armoederisico verdisconteerd.

In Groningen kans op langdurige armoede het hoogst

In 2016 moest in Nederland 3,3 procent van de huishoudens al ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen rondkomen. In Groningen was de kans op langdurige armoede met een aandeel van 7,4 procent het grootst, op de voet gevolgd door Rotterdam (7,3 procent) en Amsterdam (7,1 procent).

De gemeenten Rozendaal en Alphen-Chaam hadden in 2016 met 0,7 procent het laagste aandeel huishoudens met een langdurig laag inkomen.

8.1.1 Tien gemeenten¹⁾ met het hoogste en laagste aandeel huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

Laag inkomen			Langdurig laag inkomen		
Gemeente	2013	Gemeente	2016	Gemeente	2016
	%		%		%
Hoogste aandeel		Hoogste aandeel		Hoogste aandeel	
1 Rotterdam	17,1	1 Rotterdam	15,3	1 Groningen	7,4
2 Amsterdam	16,7	2 Groningen	14,7	2 Rotterdam	7,3
3 Groningen	15,8	3 Amsterdam	14,6	3 Amsterdam	7,1
4 Den Haag	15,3	4 Den Haag	14,1	4 Arnhem	6,2
5 Arnhem	14,5	5 Arnhem	13,6	5 Heerlen	6,1
6 Heerlen	13,9	6 Heerlen	12,7	6 Den Haag	6,1
7 Enschede	13,7	7 Leeuwarden	12,6	7 Leeuwarden	5,8
8 Nijmegen	13,4	8 Enschede	12,5	8 Enschede	5,7
9 Leeuwarden	13,3	9 Nijmegen	12,4	9 Nijmegen	5,6
10 Vaals	13,3	10 Vaals	11,4	10 Vaals	5,4
Laagste aandeel		Laagste aandeel		Laagste aandeel	
1 Rozendaal	1,0	1 Rozendaal	2,9	1 Rozendaal	0,7
2 Hilvarenbeek	3,3	2 Zoeterwoude	3,2	2 Alphen-Chaam	0,7
3 Giessenlanden	3,3	3 Montfoort	3,4	3 Scherpenzeel	0,8
4 Zoeterwoude	3,4	4 Korendijk	3,4	4 Haaren	0,9
5 Kapelle	3,6	5 Cromstrijen	3,5	5 Aalburg	0,9
6 Korendijk	3,6	6 Scherpenzeel	3,5	6 Reusel-De Mierden	0,9
7 Bunschoten	3,7	7 Binnenmaas	3,6	7 Sint Anthonis	0,9
8 Montfoort	3,8	8 Midden-Delfland	3,6	8 Giessenlanden	0,9
9 Midden-Delfland	3,8	9 Edam-Volendam	3,6	9 Cromstrijen	1,0
10 Cromstrijen	3,8	10 Uitgeest	3,6	10 Kapelle	1,0

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

¹⁾ Gemeentelijke indeling van 1-1-2016.

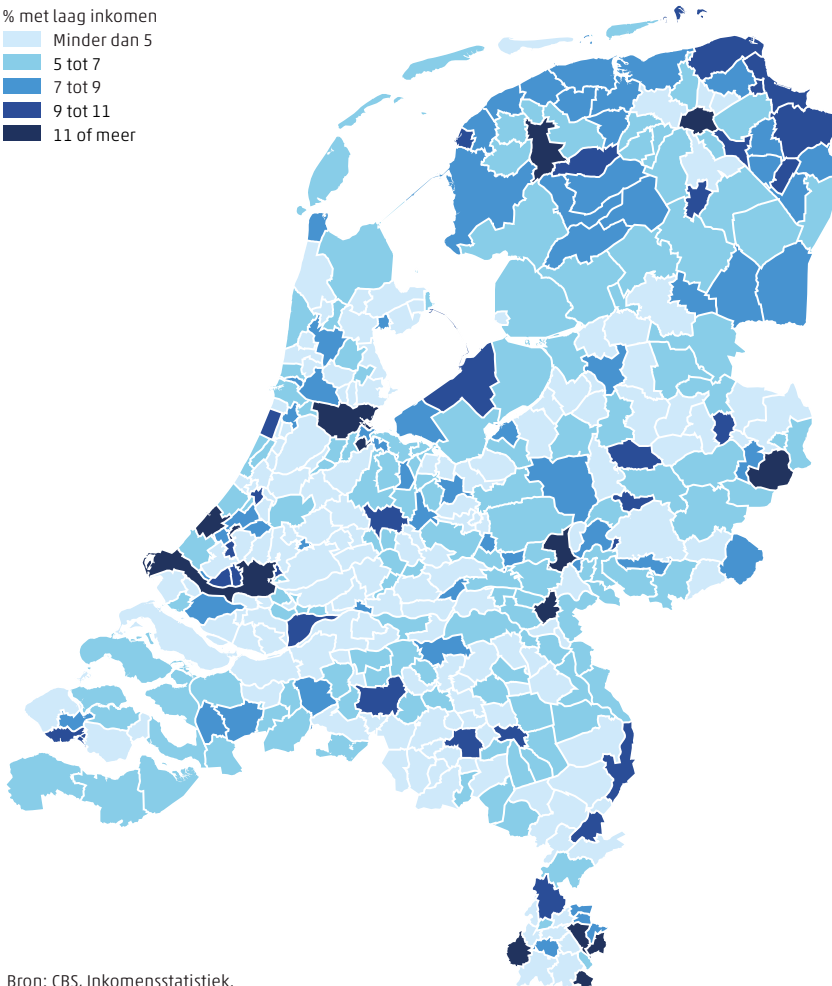
Hoge armoederisico's in veel gemeenten in noordoosten van Nederland

Een hoog aandeel huishoudens met een laag inkomen komt niet alleen voor in grotere gemeenten, maar ook in kleinere gemeenten in met name het noordoosten van het land. In het westen van het land zijn er, buiten de grote steden, relatief weinig gemeenten met een bovengemiddeld aandeel huishoudens met een laag inkomen.

8.1.2 Aandeel huishoudens met een laag inkomen, 2016*

% met laag inkomen

- Minder dan 5
- 5 tot 7
- 7 tot 9
- 9 tot 11
- 11 of meer

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Verskil tussen grotere en kleinere gemeenten licht afgenomen

In kleinere gemeenten wonen doorgaans minder huishoudens met een laag inkomen dan in grotere gemeenten. Dit gold zowel in 2013 als in 2016. Tussen deze jaren nam het aandeel lage inkomens af in 9 van de 10 gemeenten. Doordat de daling bij grotere gemeenten iets sterker was dan bij kleinere gemeenten, is het verschil tussen de grotere en kleinere gemeenten in deze periode iets kleiner geworden.

8.1.3 Aandeel huishoudens met een laag inkomen naar gemeentegrootte¹⁾

	Aandeel huishoudens met een laag inkomen			
	Aantal gemeenten per 1-1-2016	2013	2016*	Mutatie 2013-2016
	x 1	%		%-punt
Totaal	390	8,9	8,2	-0,7
Aantal inwoners				
Minder dan 10 duizend	23	5,9	5,5	-0,5
10 tot 20 duizend	99	5,6	5,3	-0,3
20 tot 50 duizend	191	6,2	5,8	-0,4
50 tot 100 duizend	46	8,4	7,8	-0,6
100 tot 150 duizend	14	9,1	8,4	-0,7
150 tot 250 duizend	13	11,0	10,1	-0,9
250 duizend of meer	4	15,8	14,1	-1,7

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

¹⁾ Conform de gemeentelijke indeling van 1-1-2016.

Het risico op armoede daalde tussen 2013 en 2016 met 2,1 procentpunt het sterkst in Amsterdam. In Rotterdam nam het aandeel huishoudens met een laag inkomen met 1,8 procentpunt af en in Den Haag met 1,2 procentpunt.

8.2 Segregatie van huishoudens met een laag inkomen

Segregatie het sterkst in het noordoosten van Nederland

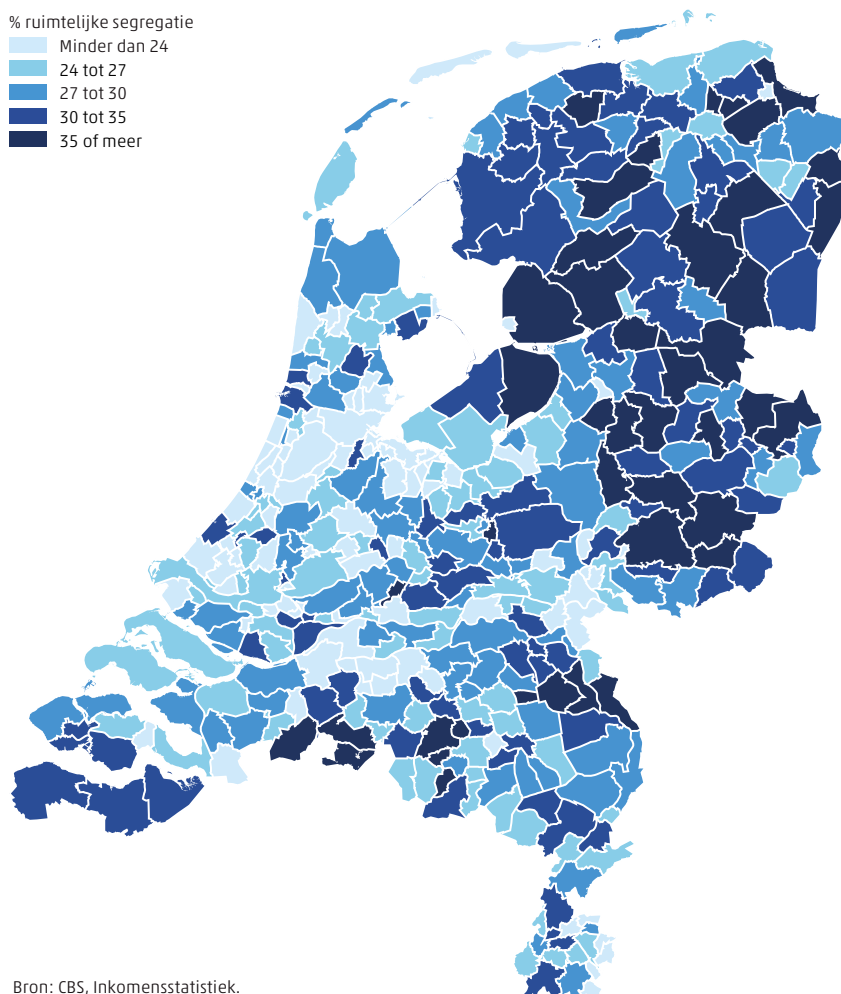
Huishoudens met een laag inkomen wonen vaak in andere buurten dan huishoudens met een hoger inkomen. Voor de gemeenten in Nederland varieerde de segregatie-index in 2013 van 12 procent (lage segregatie) tot 43 procent (hoge segregatie). Gemiddeld genomen zou 28 procent van de huishoudens met een laag inkomen moeten verhuizen om de segregatie binnen de afzonderlijke gemeenten volledig op te heffen.

Huishoudens met een laag inkomen wonen in sterkere mate gescheiden van de overige huishoudens in gemeenten in het noordoosten van Nederland. Maar ook verspreid in andere delen van het land komen gemeenten voor met een hoge mate van segregatie.

Segregatie-index

De huishoudens met een laag inkomen en de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens wonen niet gelijkmatig verspreid binnen gemeenten. In hoeverre de spreiding ongelijkmatig is, wordt beschreven met behulp van de segregatie-index. Voor het bepalen van deze index is Nederland verdeeld in vierkanten van 500 bij 500 meter. De segregatie-index geeft aan welk percentage van de huishoudens met een laag inkomen binnen een gemeente naar een ander vierkant zou moeten verhuizen om een gelijkmatige spreiding binnen een gemeente te krijgen, waarbij in elk vierkant een gelijke verhouding tussen het aantal huishoudens met een laag inkomen en dat met een inkomen boven de lage-inkomensgrens resulteert. Een segregatie-index van nul procent betekent dat huishoudens met een laag inkomen overal binnen een gemeente een gelijk aandeel in de bevolking vormen, terwijl een segregatie-index gelijk aan 100 procent er op duidt dat de huishoudens met een laag inkomen volledig afgescheiden wonen van de overige huishoudens. De mate van segregatie hangt in principe niet samen met de hoogte van het aandeel huishoudens met een laag inkomen. Hoge concentraties van deze groep kunnen wel leiden tot een sterke segregatie, indien in deze concentratiegebieden relatief weinig hogere inkomens wonen.

8.2.1 Ruimtelijke segregatie van huishoudens met een laag inkomen, 2016*

Segregatie nagenoeg gelijk gebleven

De segregatie-index is tussen 2013 en 2016 nagenoeg gelijk gebleven. Een vergelijking tussen de vier grote steden laat zien dat huishoudens met een laag inkomen in Amsterdam het minst gesegregeerd wonen, terwijl de segregatie-index in Den Haag het hoogst is. In Den Haag en Rotterdam nam de segregatie tussen 2013 en 2016 licht af, terwijl deze in Utrecht licht is toegenomen. Amsterdam bleef in deze periode vrijwel gelijk.

8.2.2 Ruimtelijke segregatie van huishoudens met een laag inkomen in gemeenten¹⁾

	Aantal gemeenten per 1-1-2016	Gemiddelde segregatie-index	
		2013	2016*
	x 1	%	
Totaal	390	27,4	28,0
Aantal inwoners			
Minder dan 10 duizend	23	26,6	26,9
10 tot 20 duizend	99	27,6	28,0
20 tot 50 duizend	191	27,3	28,1
50 tot 100 duizend	46	28,1	28,4
100 tot 150 duizend	14	28,0	27,7
150 tot 250 duizend	13	26,4	26,9
250 duizend of meer	4	26,4	25,8
Amsterdam		18,5	18,2
Den Haag		32,9	30,7
Rotterdam		28,1	26,5
Utrecht		26,3	28,0

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

¹⁾ Gemeentelijke indeling van 1-1-2016

9.

Risico

op armoede

of

sociale uitsluiting

in Europa

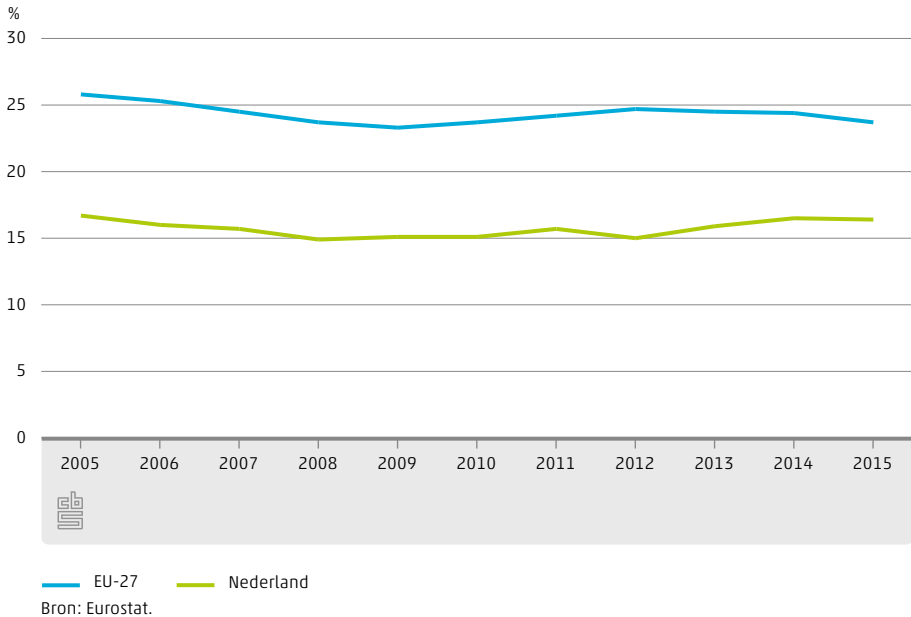
De regeringen van de landen van de Europese Unie zetten in op terugdringing van het risico op (inkomens)armoede en sociale uitsluiting – geïndiceerd door geringe economische activiteit en aanzienlijke financiële beperkingen. Ze hebben daarvoor een aanpak geformuleerd, de Europa 2020-strategie. Een van de doelen is vermindering van het aantal inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting met 20 miljoen ten opzichte van het referentiejaar 2008. In dit hoofdstuk komt aan bod hoe het gesteld is met de armoederisico's in de landen van de Europese Unie en hoe die risico's zich vanaf 2008 hebben ontwikkeld. Hoe doet Nederland het op dit vlak vergeleken met de andere landen? In hoeverre is de positie van Nederland ten opzichte van andere landen veranderd?

9.1 Ontwikkeling van het risico op armoede of sociale uitsluiting

Risico op armoede of uitsluiting terug op het niveau van 2008

Na het uitbreken van de economische crisis nam het risico op armoede of sociale uitsluiting toe in de Europese Unie. In de periode 2009–2012 steeg het aandeel van de bevolking met risico van 23,3 tot 24,7 procent. De dalende lijn die in 2013 werd ingezet, zette zich voort in 2015. Toen liepen ruim 119 miljoen inwoners van de 27 lidstaten van de Europese Unie (EU-27) een risico op armoede of sociale uitsluiting volgens de geldende EU-criteria. Dit komt neer op 23,7 procent van de bevolking. Het aandeel met risico is daarmee terug op het niveau van 2008, maar nog steeds hoger dan in 2009. In dat jaar werd met 23,3 procent het laagste aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting gemeten sinds de eerste peiling in 2005. Van Kroatië dat in 2013 toetrad tot de Europese Unie zijn geen gegevens beschikbaar over de beschreven periode.

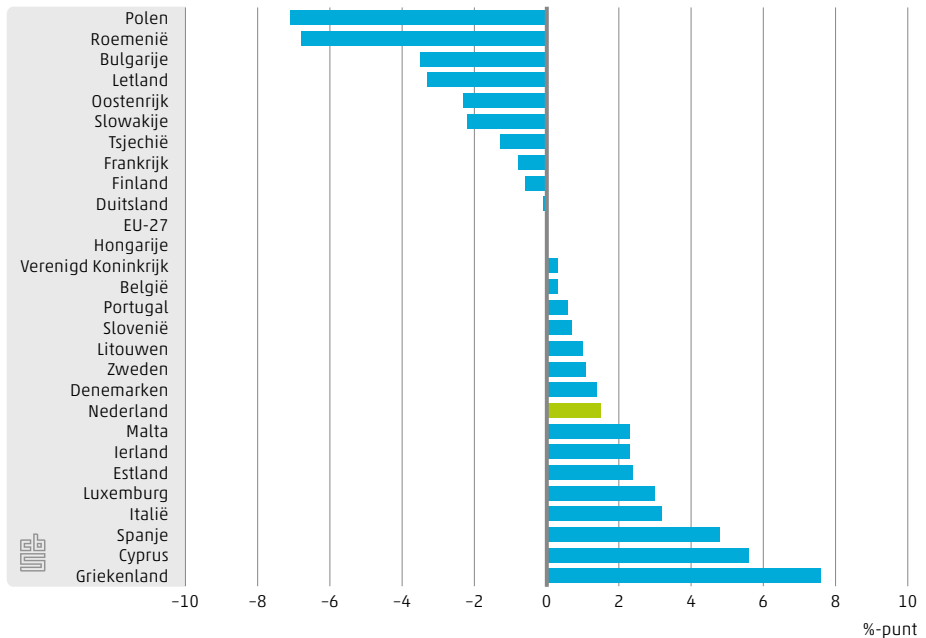
9.1.1 Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting in de EU-27

Risico vooral toegenomen in Griekenland

Sinds 2008, het referentiejaar van de Europa 2020-strategie, nam het aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting in zestien lidstaten toe. In Griekenland was deze toename met 7,6 procentpunt het grootst, ondanks het feit dat de armoedegrens daalde als gevolg van de economische crisis. Ook in Cyprus en Spanje nam het armoederisico relatief fors toe. Van een afname was vooral sprake in enkele nieuwe lidstaten. Polen kende met ruim 7 procentpunt de grootste daling, gevolgd door Roemenië, Bulgarije en Letland. In de oude lidstaten nam het risico op armoede of sociale uitsluiting overwegend toe. Positieve uitzonderingen zijn Finland, Frankrijk en met name Oostenrijk.

9.1.2 Ontwikkeling van het risico op armoede of sociale uitsluiting in EU-lidstaten, 2008-2015

Bron: Eurostat.

Minste risico in Tsjechië en Zweden, Nederland volgt op de voet

In Nederland is het risico op armoede of sociale uitsluiting relatief laag. In de periode 2008-2012 schommelde het aandeel van de Nederlandse bevolking dat risico liep rond 15 procent. Daarna nam het toe tot 16,4 procent in 2015. Op Tsjechië en Zweden na, had Nederland daarmee nog steeds het laagste aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting. Met ongeveer 4 van de 10 inwoners lieten Bulgarije en Roemenië de grootste aandelen zien. In Kroatië, het jongste lid van de Unie, had ruim 29 procent van de bevolking met armoede of sociale uitsluiting te maken. Van de oude lidstaten kende Griekenland met 35,7 procent verreweg het grootste aandeel. Ook in Spanje en Italië was het aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting met bijna 20 procent relatief groot.

Armoede of sociale uitsluiting

Het risico op armoede of sociale uitsluiting wordt in Europees verband niet alleen gebaseerd op het inkomen, maar ook vastgesteld aan de hand van twee aanvullende indicatoren. Volgens het criterium loopt men een risico als men een inkomen heeft dat lager is dan de Europese armoedegrens, te maken heeft met ernstige financiële tekorten of behoort tot een huishouden waarvan de werkintensiteit laag is.

1. Europees inkomenscriterium

De zogeheten at-risk-of-poverty rate is van oudsher een belangrijke indicator om inkomensarmoede in Europees verband in kaart te brengen. Bij de vaststelling van de Europese armoedegrens, die gedefinieerd is als 60 procent van het mediane besteedbaar inkomen, wordt rekening gehouden met het algemeen welvaartspeil van het desbetreffende land. Het mediane inkomen is het middelste inkomen in de rangschikking van inkomens van laag naar hoog. De keuze van het percentage is echter arbitrair. De grens hangt niet per se samen met minimale behoeften van personen of huishoudens. Bij een algemene toename van de welvaart, waarbij de inkomens van alle huishoudens met hetzelfde percentage stijgen, zal het risico op armoede gelijk blijven.

2. Ernstige financiële tekorten

Een te laag inkomen kan er toe leiden dat huishoudens niet kunnen beschikken over duurzame goederen zoals een auto, kleurentelevisie, telefoon of een wasmachine. Ook een warme maaltijd om de dag, een jaarlijkse vakantieweek of het verwarmen van de woning zit er financieel niet voor iedereen in. Daarnaast leidt financiële krapte er toe dat men geen onverwachte noodzakelijke uitgaven kan doen of achterstanden heeft bij de betaling van de maandelijkse woonlasten. In Europees verband spreekt men van ernstige materiële deprivatie als men te kampen heeft met minimaal vier van bovengenoemde financiële beperkingen.

3. Lage werkintensiteit

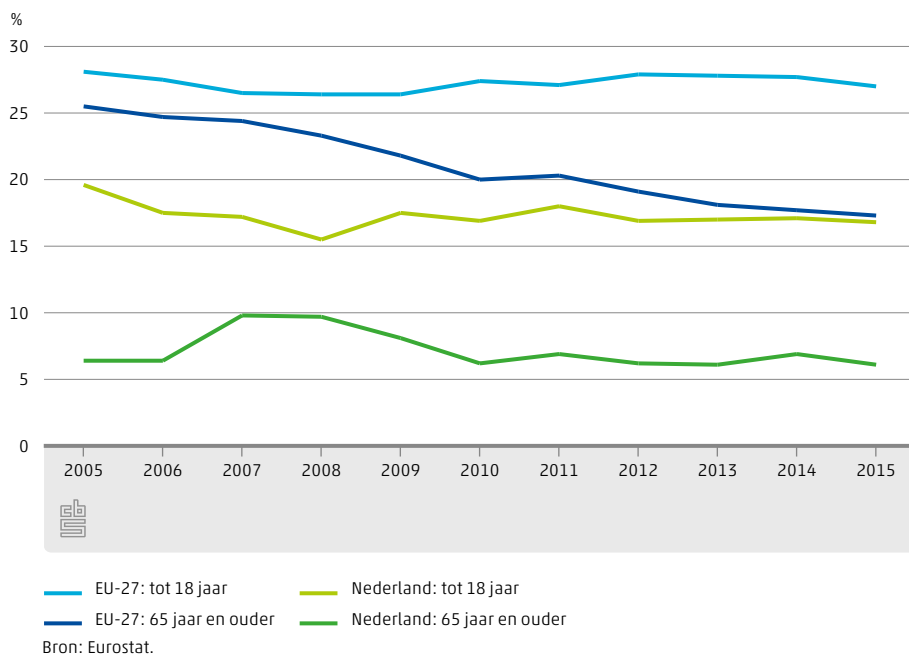
Vanwege de verhoogde kans op armoede of uitsluiting bij werkloosheid beschrijft de derde indicator het aandeel personen dat deel uitmaakt van een huishouden met een lage werkintensiteit. De werkintensiteit van een huishouden geeft de mate weer waarin de volwassen leden van een huishouden, die behoren tot de potentiële beroepsbevolking, werkzaam zijn. Studenten blijven hierbij buiten beschouwing. Een gezin met twee volwassenen van wie één van beiden fulltime werkt, heeft bijvoorbeeld een werkintensiteit van 0,5. Wanneer de intensiteit lager is dan 0,2 is sprake van een huishouden met een lage

werkintensiteit. De werkintensiteit wordt toegekend aan alle huishoudensleden in de leeftijd van 0–59 jaar en heeft net als het inkomen betrekking op het voorgaande kalenderjaar.

Ruim een kwart van de kinderen in EU loopt risico

In de EU-28 liep in 2015 27 procent van de kinderen jonger dan 18 jaar een risico op armoede of sociale uitsluiting. Dit aandeel was gedurende de periode 2005–2015 redelijk stabiel. Onder ouderen nam het aandeel met een risico juist fors af. Van de 65-plussers liep ruim 17 procent risico in 2015, in 2008 was dat nog bijna een kwart. Volgens de EU-criteria had Nederland in 2015 met 6,1 procent het laagste aandeel 65-plussers met een risico op armoede of sociale uitsluiting. Ook het aandeel minderjarigen met risico was in Nederland met 16,8 procent relatief laag. Alleen in de Scandinavische lidstaten liepen kinderen minder risico.

9.1.3 Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting naar leeftijd

9.2 Componenten van risico op armoede en sociale uitsluiting

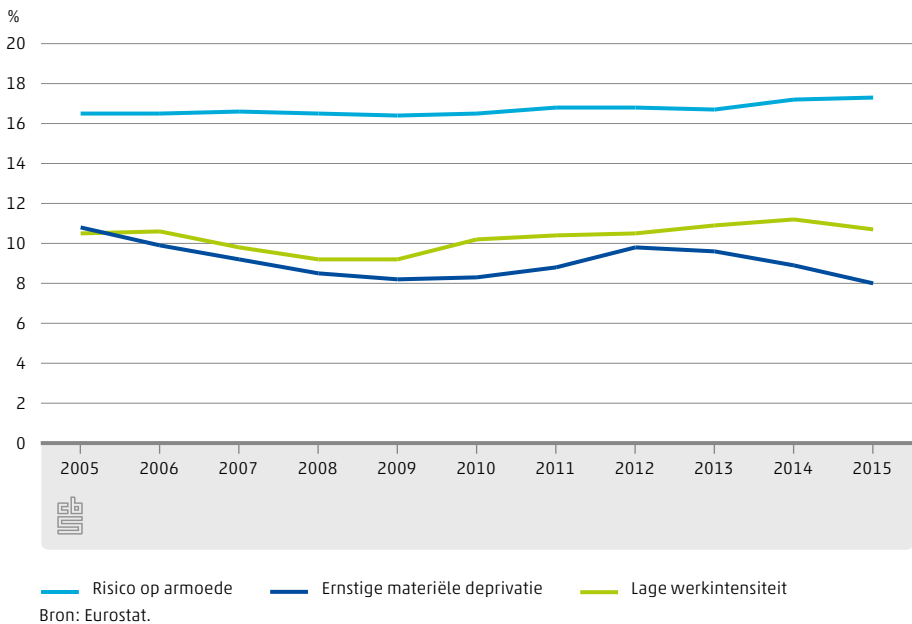
87 miljoen EU-inwoners met risico op (inkomens-) armoede

Gedurende de periode 2010–2015 groeide het aandeel van de EU-bevolking met een risico op (inkomens)armoede gestaag van 16,5 tot 17,3 procent. Dit betekent dat bijna 87 miljoen inwoners van de 28 lidstaten in 2015 te maken hadden met inkomensarmoede. Ook in Nederland nam het armoederisico toe. Desondanks had Nederland in 2015 met 11,6 procent nog steeds een relatief klein aandeel inwoners met een inkomen onder de Europese armoedegrens. Binnen de EU was dit aandeel alleen kleiner in Tsjechië. Van de oude lidstaten kenden de Zuid-Europese de grootste aandelen inwoners met een risico op armoede. Binnen de gehele unie was het hoogste percentage met ruim een kwart voorbehouden aan de bevolking van Roemenië.

17% van de EU-bevolking
liep in 2015 risico op armoede

9.2.1 Componenten van het risico op armoede of sociale uitsluiting in de EU-27

De welvaartsverschillen in de Europese Unie zijn groot. Gecorrigeerd voor verschillen in prijspeil ligt de armoedegrens in Nederland bijvoorbeeld bijna 1,7 keer zo hoog als in Tsjechië. In Luxemburg is de koopkracht het grootst, bijna 7 keer zo groot als in Roemenië, het land met het laagste welvaartsniveau van de Europese Unie. Naarmate de welvaart in een land groter is, zal de armoedegrens steeds meer boven het bestaansminimum uitgaan. Als de welvaart echter laag is, zou de grens op een niveau onder het bestaansminimum kunnen uitkomen. Dit zou betekenen dat ook mensen met een inkomen net boven de grens te weinig financiële middelen hebben om in de noodzakelijke kosten van het bestaan te kunnen voorzien.

9.2.2 Componenten van het risico op armoede¹⁾ of sociale uitsluiting in de EU-28, 2015

	Risico op armoede (1)	Ernstige materiele deprivatie (2)	Lage werk-intensiteit (3)	Risico op armoede of sociale uitsluiting (1,2 of 3)
	%			
EU-28	17,3	8,1	10,7	23,8
Bulgarije (4 129)	22,0	34,2	11,6	41,3
Roemenië (2 614)	25,4	22,7	7,9	37,4
Griekenland (5 281)	21,4	22,2	16,8	35,7
Letland (4 855)	22,5	16,4	7,8	30,9
Litouwen (4 951)	22,2	13,9	9,2	29,3
Kroatië (4 952)	20,0	13,7	14,4	29,1
Cyprus (9 188)	16,2	15,4	10,9	28,9
Italië (9 237)	19,9	11,5	11,7	28,7
Spanje (8 678)	22,1	6,4	15,4	28,6
Hongarije (4 751)	14,9	19,4	9,4	28,2
Portugal (6 190)	19,5	9,6	10,9	26,6
Ierland (10 622)	16,3	7,5	19,2	26,0
Estland (6 259)	21,6	4,5	6,6	24,2
Verenigd Koninkrijk (10 669)	16,6	6,1	11,9	23,5
Polen (5 970)	17,6	8,1	6,9	23,4
Malta (10 009)	16,3	8,1	9,2	22,4
België (11 953)	14,9	5,8	14,9	21,1
Duitsland (12 219)	16,7	4,4	9,8	20,0
Slovenië (9 061)	14,3	5,8	7,4	19,2
Luxemburg (17 571)	15,3	2,0	5,7	18,5
Slowakije (6 132)	12,3	9,0	7,1	18,4
Oostenrijk (13 189)	13,9	3,6	8,2	18,3
Denemarken (12 231)	12,2	3,7	11,6	17,7
Frankrijk (11 931)	13,6	4,5	8,6	17,7
Finland (11 658)	12,4	2,2	10,8	16,8
Nederland (11 632)	11,6	2,6	10,2	16,4
Zweden (12 730)	14,5	0,7	5,8	16,0
Tsjechië (6 991)	9,7	5,6	6,8	14,0

Bron: Eurostat

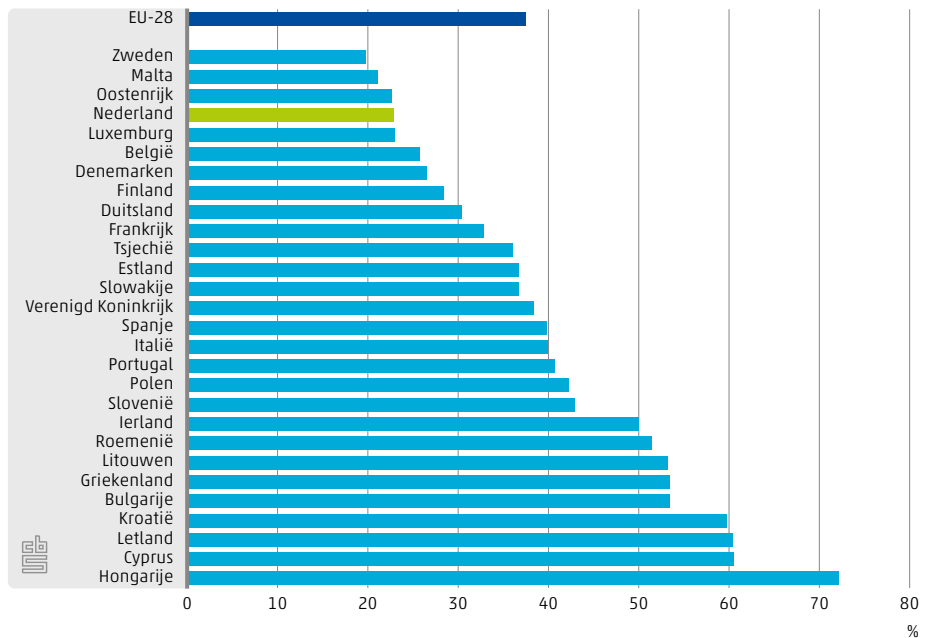
¹⁾ Tussen haakjes is de hoogte van de armoedegrens (koopkrachtpariteit) van het desbetreffende land vermeld.

1 op de 12 Europeanen ondervindt ernstige financiële beperkingen

De economische crisis heeft ertoe geleid dat het aandeel EU-inwoners met ernstige financiële beperkingen steeg van 8,2 procent in 2009 tot 9,8 procent in 2012. In 2015 kwam dit aandeel uit op 8 procent en daalde daarmee voor het derde jaar op rij. In Nederland had 2,6 procent van de bevolking te maken met ernstige financiële tekorten. Alleen in Finland, Zweden en Luxemburg was dit aandeel

lager. Gezien het lage welvaartsniveau is het niet verwonderlijk dat huishoudens in de nieuwe lidstaten vaker geconfronteerd werden met ernstige financiële beperkingen. In Bulgarije had ruim 1 op de 3 inwoners hiermee te maken. Vooral het kunnen doen van onverwachte, noodzakelijke uitgaven vormt voor veel EU-inwoners een probleem. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om een noodzakelijke reparatie aan een auto. De waarde van het bedrag dat gemoeid is met een noodzakelijke uitgave is gelijk aan een twaalfde van de armoedegrens in het betreffende land. Van de totale EU-bevolking in 2015 behoorde 37,5 procent tot een huishouden dat financieel niet in staat was met eigen middelen een dergelijke onverwachte uitgave te doen. Het aandeel varieert van 20 procent in Zweden tot bijna driekwart in Hongarije. In 2015 maakte bijna 23 procent van de Nederlandse bevolking deel uit van een huishouden dat niet in staat was om onverwachte, noodzakelijke uitgaven ter waarde van 1 000 euro uit eigen middelen op te vangen, vergelijkbaar met de situatie in Luxemburg en Oostenrijk.

9.2.3 Personen met onvoldoende geld voor onverwachte, noodzakelijke uitgaven, 2015

Bron: Eurostat.

1 op de 10 Europeanen behoort tot huishouden met lage werkintensiteit

In 2015 maakte 10,7 procent van de EU-bevolking in de leeftijd van 18 tot 60 jaar deel uit van een huishouden met een lage werkintensiteit. In 2008 was dat nog 9,2 procent. Dit is in lijn met de werkloosheid die gedurende deze periode in de meeste lidstaten steeg. Ook in Nederland was dat het geval. Mede hierdoor steeg in Nederland het aandeel 18-59-jarigen in huishoudens met een lage werkintensiteit van 8,2 procent in 2008 tot 10,2 procent in 2014. In 2015 stagneerde deze ontwikkeling en bleef het aandeel op hetzelfde niveau. Nederland scoort hiermee gemiddeld op deze indicator. Ierland (19,2 procent) en Griekenland (16,8 procent) lieten in 2015 de hoogste percentages zien. Luxemburg en Zweden hadden toen met bijna 6 procent de laagste aandelen inwoners behorend tot een huishouden met een lage werkintensiteit.

Bijlagen

Bijlage A. Beleidsmatige inkomensgrens

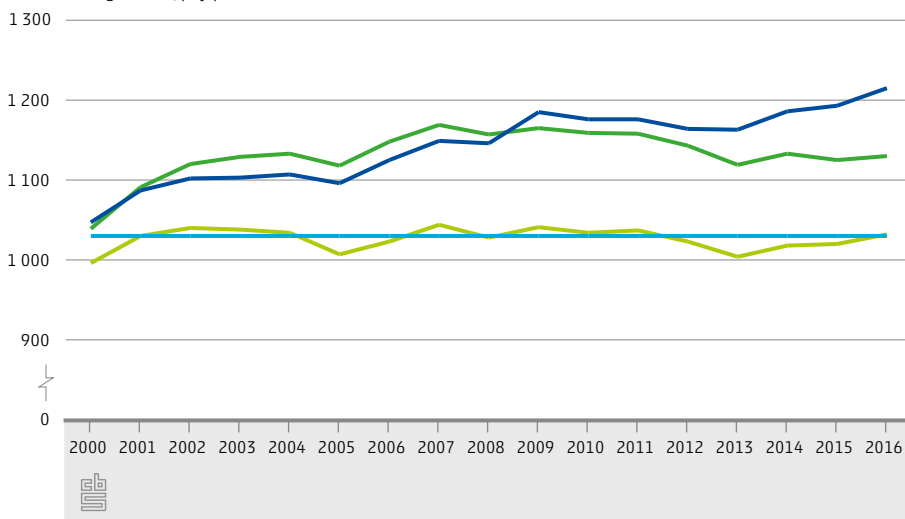
In deze bijlage worden enkele resultaten van de beleidsmatige inkomensgrens gepresenteerd. Lopen deze grens en de lage-inkomensgrens ver uiteen? En hoe groot zijn de verschillen in de omvang en de ontwikkeling van armoede volgens deze grenzen?

De beleidsmatige inkomensgrens: drie varianten

Van de in hoofdstuk 1 genoemde beleidsmatige inkomensgrens worden hier drie varianten besproken waarbij het grensbedrag is vastgesteld op respectievelijk 101%, 110% en 120% van het beleidsmatig minimum. De hoogte van het beleidsmatig minimum varieert van jaar tot jaar en is afhankelijk van de samenstelling van het huishouden. In figuur 1 zijn de grenswaarden van de 110%-variant opgenomen voor drie verschillende huishoudentypen; voor de andere varianten hebben deze grenswaarden uiteraard eenzelfde verloop, maar liggen daarbij respectievelijk op een lager (101%) en hoger (120%) niveau. Voor de vergelijking met de lage-inkomensgrens (die voor alle huishoudentypen geldt, en een vast koopkrachtbedrag vertegenwoordigt) zijn de grenswaarden met behulp van de CBS-equivalentieschaal (zie CBS, 2004) omgerekend naar een inkomensniveau zoals dat voor alleenstaanden geldt. Voor alleenstaanden tussen 23 en 65 jaar ligt de 110%-variant in de periode 2000–2016 steeds dicht in de buurt van de lage-inkomensgrens. Het aantal alleenstaanden tussen 23–65 jaar met kans op armoede zal in deze jaren dan ook voor deze twee armoedegrenzen niet ver uit elkaar lopen. Bij andere groepen dan alleenstaanden van 23–65 jaar vertoont de 110%-variant wel een duidelijk ander verloop dan de lage-inkomensgrens. Voor alleenstaande AOW'ers en eenoudergezinnen met één minderjarig kind lag het grensbedrag in 2000 nog zeer dicht bij dat van de lage-inkomensgrens, maar door de verhoging van het sociaal minimum van deze groepen kwam de 110%-variant van de beleidsmatige inkomensgrens voor deze huishoudentypen een stuk boven de lage-inkomensgrens te liggen.

A.1 De 110%-variant van de beleidsmatige inkomensgrens (geselecteerde groepen)

maandbedrag in euro, prijspeil 2016

- Lage-inkomensgrens
- Beleidsmatige grens (110%): Alleenstaande AOW-er
- Beleidsmatige grens (110%): Eenoudergezin, 1 minderjarig kind
- Beleidsmatige grens (110%): Alleenstaand, 23-64 jaar

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

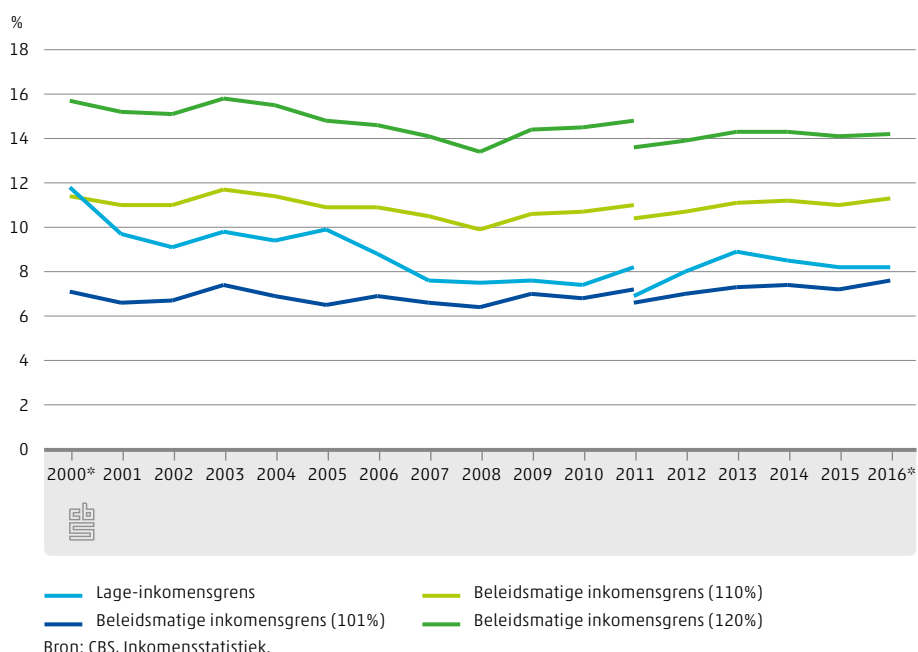
Reële verbetering van het beleidsmatig minimum vergroot verschil in ontwikkeling

Voor het meten van de omvang van armoede wordt bij de lage-inkomensgrens en de beleidsmatige inkomensgrens hetzelfde inkomensbegrip en dezelfde onderzoekspopulatie gehanteerd (zie betreffende kaders in hoofdstuk 1). Verschillen in het aantal huishoudens met kans op armoede zijn daardoor volledig toe te schrijven aan de positie van de verschillende inkomensgrenzen ten opzichte van elkaar. Zo lag de 110%-variant van de beleidsmatige inkomensgrens in 2000 nog voor de meeste groepen dicht bij de lage-inkomensgrens, maar kwam deze in de loop der jaren voor enkele grote groepen daarboven te liggen. Terwijl het aandeel huishoudens met kans op armoede voor deze beide grenzen in 2000 dus niet ver uiteen liep, bedroeg dit verschil 3 procentpunt in 2016.

Deze toename van het verschil is als volgt te verklaren. Een reële stijging van het beleidsmatig inkomen leidt (onder verder gelijkblijvende omstandigheden) tot een daling van het aantal huishoudens met kans op armoede volgens de lage-inkomensgrens: door de inkomensstijging zal immers een aantal huishoudens

boven deze grens uitkomen. De uitkomst voor beleidsmatige varianten is juist mogelijk tegengesteld. Doordat de beleidsmatige inkomensgrens bij een stijging van het beleidsmatig inkomen zelf ook hoger komt te liggen, kan het aantal huishoudens met kans op armoede volgens deze grens daardoor zelfs toenemen.

A.2 Huishoudens met kans op armoede, diverse afbakeningen

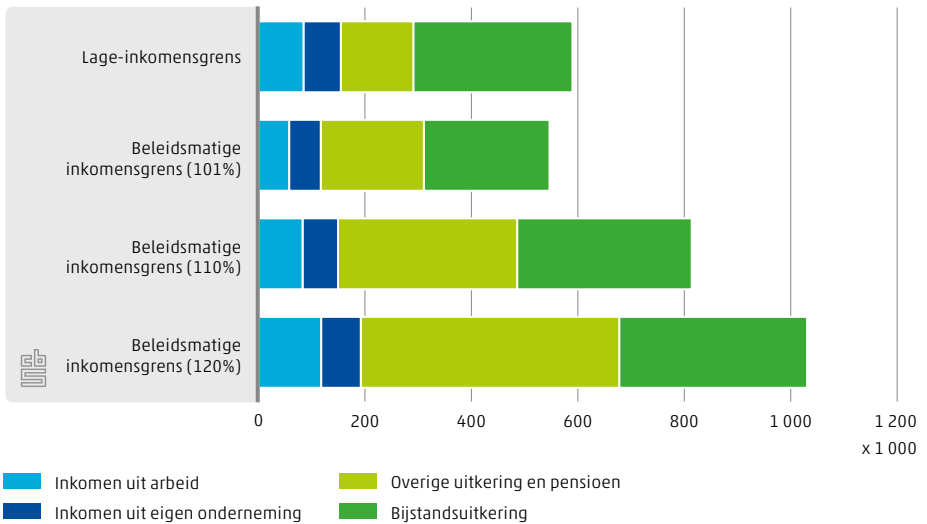

Samenstelling van de groep met kans op armoede verschilt sterk

Niet alleen de omvang van armoede verschilt tussen de diverse armoedegrenzen, maar ook de samenstelling van de groep die onder de armoedegrens leeft. Weliswaar tellen de lage-inkomensgrens en de 110%-variant van de beleidsmatige inkomensgrens globaal een gelijk aantal huishoudens met kans op armoede dat vooral van loon of winst rondkomt, maar stelt de beleidsmatige grens een veel hoger aantal huishoudens met kans op armoede vast dat vooral afhankelijk is van pensioen of een uitkering (anders dan bijstand). Dit verschil, dat bij de 120%-variant nog duidelijker naar voren komt, is vooral toe te schrijven aan de hoogte van de AOW. Het inkomen van huishoudens die uitsluitend afhankelijk

zijn van AOW, kwam in 2016 (en eerdere jaren) boven de lage-inkomensgrens uit, terwijl deze huishoudens wel tot de beleidsmatige minima gerekend worden. De 110%- en 120%-variant tellen bovendien ook alle huishoudens mee tot de groep met kans op armoede die naast hun AOW geringe aanvullende inkomsten hebben.

A.3 Huishoudens met kans op armoede naar voornaamste inkomensbron, 2016*

Bijlage B. Inkomensstatistiek: herziene cijfers

Statistieken worden regelmatig herzien. Aanleiding hiervoor is vaak het beschikbaar komen van aanvullende bronnen, wijzigingen in de bronnen en wensen tot verbetering in de methodiek. In deze bijlage komen de voornaamste punten van de recente herziening van de Inkomensstatistiek beknopt aan bod. Tot besluit wordt getoond wat het effect hiervan is op het aandeel huishoudens met een laag inkomen. In CBS (2017c) wordt de herziening in meer detail beschreven.

Van steekproef naar complete waarneming

De inkomensstatistiek is voor de jaren 1990-2014 vastgesteld op basis van het Inkomenspanelonderzoek (IPO). Het IPO verzamelde de inkomensgegevens van rond 100 duizend steekproefpersonen die van jaar tot jaar gevolgd werden. Om het inkomen op huishoudensniveau te kunnen bepalen, werd ook het inkomen vastgesteld van de overige personen die tot het huishouden van de steekproefpersoon behoorden. Daarmee bevatte het IPO (2014) inkomensgegevens van circa 280 duizend personen die tezamen bijna 100 duizend huishoudens vormden. Elk jaar werd het panel uitgebreid met een steekproef onder immigranten en nieuwgeborenen. Emigratie en sterfte leidden tot een uittreding uit het panel. Het IPO was Nederland in het klein: ophooggewichten zorgden ervoor dat de aantallen personen en huishoudens overeenkwamen met uitkomsten van respectievelijk de Bevolkings- en Huishoudensstatistiek.

Door technische ontwikkelingen is het nu mogelijk af te stappen van een steekproef en de uitkomsten te baseren op gegevens van de totale bevolking in Nederland. Het Integrale Inkomens- en Vermogensonderzoek (IIV) bevat administratieve gegevens van de complete bevolking – grotendeels afkomstig van de Belastingdienst – waarmee de Inkomens- en Vermogensstatistiek worden samengesteld. Het effect op de uitkomsten is tweeërlei. In de eerste plaats sluit de omvang van bevolkingsgroepen (bijvoorbeeld naar migratie-achtergrond) nu één op één aan op de omvang volgens de Bevolkingsstatistiek. In de tweede plaats vervalt de onzekerheidsmarge met betrekking tot de uitkomsten.

Basisverlegging: van het eind naar het begin van het jaar

Het onderzoek naar inkomen en het onderzoek naar vermogen zijn geharmoniseerd en in één systeem, het Integraal Inkomens- en Vermogensonderzoek (IIV) ondergebracht. Daarbij is de populatie waarvoor inkomensgegevens verzameld worden, verlegd van het eind naar het begin van het jaar en is daarmee gelijkgetrokken met de populatie van de Vermogensstatistiek. Een bijkomend voordeel is dat beter aangesloten wordt op diverse brongegevens uit de belastingadministratie die ook betrekking hebben op de situatie per 1 januari. Verder wordt nu ook aangesloten op de gemeentelijk indeling per 1 januari van het jaar waarover het inkomen gemeten wordt.

De uitkomsten over het aantal en aandeel (personen in) huishoudens met een laag inkomen voor bijvoorbeeld 2016 betrekken zich dus nu op de bevolking per 1 januari 2016 in plaats van 31 december 2016. In zover de groei van bevolking is toe te schrijven aan immigratie, is dit niet zeer bezwaarlijk: het inkomen van personen die in het loop van het jaar in Nederland zijn gaan wonen, laat zich sowieso moeilijk vergelijken, omdat het inkomen bij hen doorgaans niet over het volledige jaar kon worden vastgesteld. Om die reden vallen bijvoorbeeld ook emigranten, die anders dan voorheen nu wel tot de Inkomensstatistiek behoren, doorgaans buiten de doelpopulatie van armoede (zie hoofdstuk 1).

Verbeteringen in de vaststelling van het inkomen: de huurwaarde

Het inkomen van huishouden is opgebouwd uit diverse bestanddelen. Om deze bestanddelen te bepalen zijn bij de herziening in sommige gevallen nieuwe bronnen gebruikt of is de methode van vaststelling verbeterd. Hier is een van de belangrijkste aanpassingen eruit gelicht: de herziening van de economische huurwaarde.

Huishoudens ontlenen aan het bezit van een eigen woning het voordeel dat zij geen huur hoeven te betalen. Daar staat tegenover dat zij natuurlijk geen rente kunnen ontvangen over het geld dat zij in hun huis gestoken hebben, maar juist rente moeten betalen over hun resterende hypotheekschuld op het huis. Ontvangen en betaalde rente zijn vermogensinkomsten die per saldo bij het inkomen van huishoudens worden geteld. Voor de vergelijkbaarheid van het inkomen (en de bestedingen) van huurders en eigenwoningbezitters wordt het voordeel dat eigenwoningbezitters ontlenen aan hun woning aan het inkomen (en de bestedingen) toegevoegd.

Hiertoe wordt het voordeel aan de bestedingenkant gewaardeerd als de kale huur (bruto huurwaarde) die een eigenwoningbezitter zou ontvangen als deze de woning zou verhuren. Aan de inkomenskant wordt het voordeel gewaardeerd als de netto huurwaarde. In de oude reeks werd deze bepaald als de bruto huurwaarde na aftrek van kosten van grootonderhoud, erfpacht, opstalverzekeringen en afschrijving op de woning. De herziening houdt in dat geen kosten meer in rekening gebracht in verband met afschrijving van de woning. In feite ging het hier om een boekhoudkundige post, waarbij een woning in 30 jaar afgeschreven werd. Door geen bedrag voor de afschrijving meer in rekening te brengen, wordt de netto huurwaarde aanzienlijk opgewaardeerd. In 2014 gaat het gemiddeld genomen om een opwaardering van de netto huurwaarde met 330 euro per maand. De netto huurwaarde komt daarmee uit op 590 euro per maand. De verandering leidt ertoe dat het inkomen uit vermogen van huishoudens met een eigen woning stijgt en daardoor voor diverse bevolkingsgroepen minder vaak negatief is. Ook de netto besparingen (besteedbaar inkomen minus bestedingen) zullen vaker dan voorheen positief zijn.

Herziening van indelingen: voornaamste inkomensbron van het huishouden

Een herziening van een statistiek biedt ook de gelegenheid kritisch te kijken naar diverse indelingen. Zo is onder meer de methodiek om de voornaamste inkomensbron van het huishouden vast te stellen herzien. Voor het afleiden van de voornaamste inkomensbron worden de inkomens van alle huishoudensleden per categorie (loon, diverse uitkeringen etc.) samengeteld, waarna de belangrijkste bron wordt vastgesteld. In de oude reeks werd inkomen uit eigen onderneming op basis van een prioriteitsregel daarbij altijd als voornaamste bron aangemerkt, ook al vormde dit niet het hoogste bedrag. In de nieuwe afleidingsmethodiek is deze prioriteitsregel komen te vervallen. De nieuwe afleidingsregel betekent dat het aantal huishoudens met inkomen uit eigen onderneming als voornaamste inkomensbron bijna gehalveerd wordt. In zoverre inkomen uit eigen onderneming een nevenactiviteit betrof, is dit inkomen in de nieuwe indeling dus niet langer als voornaamste inkomensbron gekenmerkt. In de meeste van deze gevallen vormt nu loon de voornaamste bron. De oude en nieuwe reeks zijn dus niet vergelijkbaar als het gaat om uitkomsten die gedetailleerd zijn naar voornaamste inkomensbron van het huishouden.

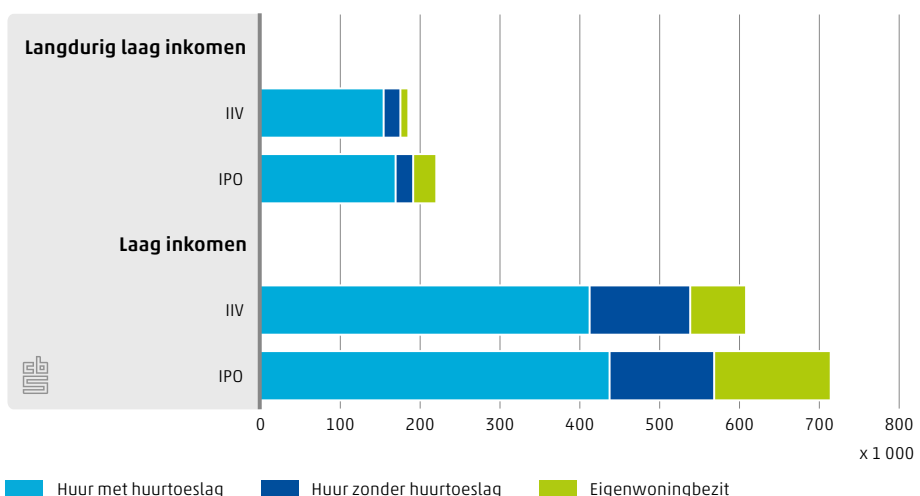
Effect van de herziening op het aantal huishoudens met een laag inkomen

Het effect van de herziening op het besteedbaar inkomen is bij de ene groep groter dan bij de andere. Zo treft het belangrijkste punt van de herziening, de opwaardering van de economische huurwaarde, de groep eigenwoningbezitters en daarmee ook de groepen waarin deze sterker vertegenwoordigd zijn zoals de hogere inkomensklassen.

Eigenwoningbezitters komen –weliswaar minder talrijk- ook onder de groep met een laag inkomen voor. De opwaardering van de economische huurwaarde betekent dat een flink deel van de eigenwoningbezitters met hun inkomen boven de lage-inkomensgrens uitkomen. Het aantal huishoudens dat moet rondkomen van een laag inkomen is onder huishoudens in een huurwoning nauwelijks veranderd.

De herziening van de Inkomensstatistiek leidt dus tot een lager aandeel van huishoudens met (langdurig) een laag inkomen. Gemiddeld over 2011–2014 gaat het om een neerwaartse bijstelling met 1,1 procentpunt. Daarmee ligt ook het aandeel met ten minste vier jaar achtereen een laag inkomen (die voor de nieuwe reeks pas vanaf 2014 bepaald kan worden) onder dat van de oude reeks (zie figuur 2.1.2 in Hoofdstuk 2).

B.1 Huishoudens met (langdurig) een laag inkomen naar woonsituatie, 2014

Bron: CBS, (Inkomensstatistiek, resp. Inkomenspanelonderzoek en Integraal Inkomens- en Vermogensonderzoek).

Literatuur

Bos, W. (1996). Lage inkomens 1990–1993. In: Sociaal-economische maandstatistiek, jg. 13, nr. 3, p. 16–18. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Bos, W. (2013). Kans op armoede bij huishoudens met betaald werk. Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken, 1e kwartaal 2013, p. 87–94.

CBS (2004). Equivalentiefactoren 1995–2000. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2015). Zeven van de tien Somaliërs in de bijstand. CBS-persbericht, 30 juli 2015.

CBS (2016). Jaarrapport integratie 2016. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2017a). Bijstand groeit in eerste kwartaal 2016. CBS-persbericht, 31 mei 2017.

CBS (2017b). 20 procent zzp'ers verzekerd voor arbeidsongeschiktheid. CBS-persbericht, 11 juli 2017.

CBS (2017c). [Herziening Inkomensstatistiek. CBS-rapport.](#)

CBS StatLine (2017a). [Personen met bijstand; duur van de lopende uitkeringssituatie.](#)

CBS Statline (2017b). [Sociale contacten en maatschappelijke participatie.](#)

CBS StatLine (2017c). [Basisverzekering \(Zvw\); kosten per persoon, huishoudinkomen.](#)

CBS StatLine (2017d). [Consumentenvertrouwen naar kenmerken van het huishouden.](#)

CPB (2018). Raming aantal personen/huishoudens onder de lage inkomensgrens. CPB-notitie, www.cpb.nl.

Coumans, M. (2012). Sociale uitsluiting, beschrijvende analyses. Interne CBS-nota, 14-12-2012.

Mackenbach, J.P. (2012). The persistence of health inequalities in modern welfare states: The explanation of a paradox. *Social Science & Medicine*, 75 (2012), p. 761-769.

RIVM (2017). www.volksgezondheidenzorg.info. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/ervaren-gezondheid/cijfers-context/huidige-situatie#bronverantwoording>.

Schmeets, H. (2017). Vertrouwen in elkaar en in de samenleving. WRR working paper 26. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Soede, A. (2006). Naar een nieuwe armoedegrens? Basisbestedingen als maatstaf voor een tekortschietend inkomen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-werkdocument 126).

Verweij, G. en K. de Bruin (2006). Verschillen in ziekenhuisopnamen naar inkomen. In: *Gezondheid en zorg in cijfers 2006* (pp. 71-86). CBS: Den Haag/Heerlen.

Medewerkers

Auteurs

Math Akkermans
Koos Arts
Wim Bos
Marion van den Brakel
Kai Gidding
Mariëtte Goedhuys-van der Linden
Daniël Herbers
Bart Huynen
Lisanne de Jong
Kim Knoops
Reinder Lok
Jeroen Nieuweboer
Ferdyn Otten
Noortje Pouwels-Urlings
Hans Schmeets
Gerard Verweij

Redactie

Marion van den Brakel
Ferdyn Otten